

“เชียงรายภัณฑ์”

การเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์จากสินค้าสู่ทุนวัฒนธรรม

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร Executive Summary

ในบทสรุปการวิจัยเรื่อง“เชิงรายถิ่น” การเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์จากสินค้าสู่ทุนวัฒนธรรมที่แสดงภาพรวมของความเป็นเชิงราย จากการศึกษาภาพรวมของสินค้าผลิตภัณฑ์และภูมิปัญญาในบทที่4ให้กลายเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่จับต้องไม่ได้ เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมของคนเชิงราย เช่นการต้อนรับและการรับรองผู้มาเยือน วิถีชีวิต บุคลิกภาพ รสนิยม สำเนียงภาษา และที่สำคัญคือศักดิ์ศรีความภาคภูมิใจในความเป็นเชิงราย ซึ่งจะทำให้สินค้าทั้งหมดมาบูรณาการกันได้รวมถึงเป็นการภูมิคุ้มกันที่มาจากภูมิปัญญา

โดยงานวิจัยนี้ได้ดำเนินงานวิจัยด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นกลุ่มเกษตรกรรม กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม และกลุ่มอาหาร ตลอดจนการเข้าพื้นที่ในการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมด้วยการสังเกตและบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ในระยะเวลา 12 เดือน เพื่อนำมาเรียบเรียงเชื่อมโยง ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมในการศึกษาพบว่าประเด็นที่สำคัญมี 4กลุ่มหลักดังนี้

1.กลุ่มผลิตภัณฑ์ทางเกษตรที่ผ่านมานั้นจังหวัดเชียงรายเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบที่เป็นต้นทางเท่านั้นและการนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมูลค่าจะเป็นกลุ่มทุนต่างๆและนำไปเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ชา ที่จังหวัดเชียงรานั้นเป็นพื้นที่ที่ปลูกชาได้ดีโดยมีความสูงของพื้นที่ที่เหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามก็มีบางพื้นที่ที่ปลูกชาได้ดีที่สุดคือที่ดอยแม่สลอง เนื่องจากมีรสชาติ ที่ ขม หอม และหวานในชาใบเดียวกันขณะที่ดอยแม่สลอง ซึ่งชาที่ปลูกในพื้นที่ราบไม่สามารถทำได้ (แต่ยังไม่มีสารเจือปนทางภูมิศาสตร์) ทั้งนี้ชาที่ดอยแม่สลองนี้เองถึงแม้ว่าจะมีขายในพื้นที่แต่การค้าขายใหญ่นั้นเป็นการส่งไปหีบห่อและใส่ตราของต่างประเทศโดยยังไม่มีตราของแม่สลองขายในต่างประเทศหรือเพิ่มมูลค่าจากชาอย่างจริงจัง ทั้งนี้เรื่องราวแบบนี้เกิดขึ้นในผลิตภัณฑ์การเกษตรอื่นๆเช่นสับปะรด นางแล และสับปะรดภูแล ซึ่งเป็นผลไม้ที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์และไม่สามารถปลูกในที่อื่นให้เหมือนที่ปลูกที่ดอยแม่สลองได้ และมีคนเข้าใจผิดในเรื่องสายพันธุ์เป็นอันมาในขณะนี้ รวมถึงข้าวเหนียวเขียวที่อำเภอเชียงแสน และกาแฟที่ดอยช้างทั้งหมดนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นสินค้าทุนทางวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหัตถกรรม จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีศิลปหัตถกรรมที่พัฒนาจากรวมชาติ เช่นหัตถกรรมเครื่องเรือนไม้ไผ่ที่มีการออกแบบให้มีรูปลักษณะเฉพาะและผ่านการถนอมไม้ให้มีอายุยืนยาว และบางวัดได้สร้างเจดีย์ไม้ไผ่สาน พระไม้ไผ่สานเป็นเจดีย์ประธานในวัด ของเล่นไม้ไผ่ การจัดแสดงเทศกาลดนตรีและคอมไม้ไผ่ที่บ้านดอยดินแดงรวมถึงเครื่องปั้นดินเผาที่ดอยดินแดง ทั้งนี้มีช่างแกะสลักที่มีฝีมือมากมายเช่นสล่า คำจันที่ทำหัตถกรรมเครื่องไหว สล่าที่สลักให้กับบ้านคำ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มศิลปะและสถาปัตยกรรม นับเป็นจุดเด่นที่สุดของจังหวัดเชียงรายเนื่องจาก จังหวัดเชียงรายมีศิลปินที่ดำรงชีพด้วยการสร้างผลงานศิลปะเป็นหลักพักอาศัยในจังหวัด เชียงรายเป็นหลักเป็นจำนวนมาก(ราว 80คน: พ.ศ. 2546) และศิลปินเหล่านั้นเป็นคนเชียงรายทั้งสิ้น การพักอาศัยที่จังหวัดเชียงรายที่เป็นเมืองท่องเที่ยวขึ้นศิลปินแต่ละคนนั้น ได้ส่วนใหญ่มีที่ส่วน หนึ่งให้คนที่คุ้นเคยเข้ามาชมผลงานศิลปะ บางท่านสามารถเปิดให้ผู้คนที่สนใจเข้าชมโดยมีการ บอกกล่าวล่วงหน้า บางคนสามารถเปิดให้เข้าชมได้เป็นจำนวนมากๆ (เช่น วัดร่องขุ่น) บางบ้านให้ ศิลปินต่างประเทศมาปฏิบัติงานศิลปะเป็นระยะเวลาต่างๆ หลายแห่งเปิดให้มีการแสดงผลงาน ศิลปะของศิลปินอื่นๆด้วย ทั้งนี้ตัวบ้านเองนั้นยังเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตัวศิลปินเองเช่นบ้านคำ วัดร่องขุ่น ดอยดินแดงฯลฯ ทั้งนี้มีการสืบทอดการจัดการดูแลบ้านศิลปินจากตัวศิลปินสู่ทายาทด้วย

กลุ่มที่ 4 อาหารและวิถีการกิน จังหวัดเชียงรายเป็นกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาที่ตามแต่สำหรับ อาหารนั้นก็เป็อาหารล้านนาที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลักษณะรสชาตินั้นมีความเป็นเชียงรายเ เฉพาะกล่าวคือจะมีลักษณะที่ขลุกขลิกมากกว่า และมีรสชาติที่แตกต่างแต่อย่างไรก็ตามในฐานะที่ เป็นเมืองชายแดนจึงมีการผสมผสานระหว่างอาหารชาติพันธุ์ต่างๆและอาหารระหว่างประเทศที่ติด กับเชียงราย เช่นอาหารจีนยูนนานมุสลิม อาหารพม่า และอาหารแบบอานานิคมของสปป.ลาว แต่ การพัฒนารูปแบบการกินอาหารและการทำให้อาหารมีมูลค่าเพิ่มจากฐานภูมิปัญญาขึ้นเข้าการ จัดลำดับคุณค่าอาหารเช่น อาหารเกียรติยศไว้รับประทานในกรณีพิเศษ อาหารพิธีกรรมอาหารมงคล

5.2 การอภิปรายผลการศึกษา

5.2.1 คุณค่าของสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ”เชียงรายรายภัณฑ์”

การศึกษาพบว่าทุนทางวัฒนธรรมของเชียงรายประกอบด้วยทุนทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ใน การผลิตผลทางการเกษตรกรรมทำให้พืชพันธุ์ต่างๆมีลักษณะเฉพาะตัวถึงแม้ว่าจะนำพันธุ์พืชมาจาก แหล่งอื่นๆแต่เมื่อมาปลูกที่เชียงรายแล้วก็จะทำให้เกิดผลผลิตที่แตกต่างได้เช่น สับปะรดภูแล และ ชา แต่สำหรับกาแฟแล้ว เกิดการคัดสรรพันธุ์โดยมนุษย์แต่เมื่อมาปลูกในเชียงรายก็จะทำให้มี ลักษณะที่แตกต่างได้

ในส่วนของกลุ่มศิลปวัฒนธรรมและศิลปกรรมนั้นเชียงรายประกอบด้วยกลุ่มคนทำงาน ศิลปะจำนวนมากคนเหล่านี้ได้สร้างรูปแบบทางศิลปกรรมขึ้นอย่างมีเอกลักษณ์กล่าวโดยสรุปคือ งานศิลปะและงานหัตถกรรมศิลป์มีความเป็นอิสระสูงมีรูปแบบที่เป็นล้านนาที่แสดงถึง “ความเข้ม แข็งและชีวิตที่เป็นจริง” มากกว่าการประดิษฐ์แบบศิลปะราชสำนักสกุลเชียงใหม่และแตกต่างจาก กลุ่มล้านนาตะวันออก(น่าน แพร่ พะเยา) ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมหลวงพระบาง

ในเรื่องอาหารนั้น เชียงรายมีผลิตภัณฑ์อาหารที่มีลักษณะคล้ายกับวัฒนธรรมอาหารของ ล้านนาทั่วไปแต่สำหรับเชียงรายแล้วมีลักษณะอาหารที่แตกต่างในความที่เป็นธรรมชาติ “แบบดิบ” ที่เห็นเครื่องปรุงที่ชัดเจน มีน้ำพริกต่างๆมาเป็นตัวแยกแยะรสชาติ มีลักษณะอาหารที่แห้งกว่า วัฒนธรรมอาหารของล้านนาทั่วไป

5.2.2. การสังเคราะห์ทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ “ความเป็นเชียงราย”

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งที่บุคคลได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เอื้อให้บุคคลสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนได้ ทั้งนี้มักเป็นสิ่งที่หลอมละลายอยู่ในตัวตนของบุคคล และแสดงออกผ่านทางพฤติกรรม เช่น ความรู้ รสนิยม กิริยามารยาท นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึงทรัพย์สินต่างๆ ที่มีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจ แต่สามารถมีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจได้ เช่น งานศิลปะ หนังสือ เอกสารรับรองทางวิชาการ โดยแบ่งออกเป็นทุนรูปแบบที่ 1 ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังในกาย ทุนรูปแบบที่ 2 ทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบที่สองปรากฏในรูปแบบของทรัพย์สินทางวัฒนธรรมทุนในรูปแบบที่ 3 คือการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในวงการเดียวกัน สามารถสรุปได้ดังนี้

ทุนวัฒนธรรม	ความเป็นเชียงราย	ทุนวัฒนธรรม(สินค้า)
ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังในกาย	พื้นที่เชียงรายก่อเกิดผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะ ดังนี้คือ สืบประวัติ(นางแลและภูแล) ชาโดยเฉพาะแม่สะลอง ข้าวเหนียวเขี้ยววง เชียงรายยังก่อเกิดศิลปินที่มีความเป็นล้านนาที่อิสระชัดเจนเรื่อง“ความเข้มแข็งและชีวิตที่เป็นจริง” มีการสืบทอดลักษณะทางสกุลช่าง ศิลปะอย่างชัดเจน	ประวัติเรื่องเล่าของสินค้า ลักษณะเด่นของสินค้า รสนิยม พื้นที่เฉพาะ การสืบทอด การฝึกฝน
ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในรูปแบบของทรัพย์สินทางวัฒนธรรม	รสนิยมเชียงรายเป็นรสนิยมที่แตกต่างจากล้านนา ทั้งไปกล่าวคือมีความเป็นธรรมชาติและเรียบง่ายสงบ แต่มีความตื่นเต็นใน “ความไม่เชื่อของรสนิยม” ตัวสินค้าได้รับการออกแบบที่อิงธรรมชาติมากกว่าล้านนาทั่วไป	ตัวสินค้าที่ได้รับการออกแบบสร้างสรรค์ที่มีรสนิยม
ทุนในรูปแบบการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในวงการเดียวกัน	เชียงรายได้สร้างทุนทางสังคมผ่านการรับรองผลิตภัณฑ์ที่มีความยาวนานในเรื่องการจดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองศิลปินเช่นเชียงรายมีศิลปินแห่งชาติ และการรับรองความเป็นศิลปินเชียงรายจากจังหวัดเชียงราย มีกิจกรรมการเปิดบ้านศิลปิน และก่อกำเนิดชุมชนศิลปะแบบไม่เป็นการขึ้นซึ่งเรื่องเหล่านี้จะกลายเป็นทุนอย่างชัดเจนในอนาคต	การรับรองจากสถาบันที่น่าเชื่อถือของสินค้าเช่น การประกวดแข่งขัน การได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ ฯลฯ

ในส่วนที่ไม่สามารถจัดเข้าเป็นกลุ่มทุนทางวัฒนธรรมที่มีความชัดเจนได้คือกลุ่มอาหาร และวิธีการบริโภคอาหารที่ยังไม่มีการจัดการเชิงวัฒนธรรมที่ดีเพียงพอ ทั้งในการออกแบบการกิน วิธีการกิน การประเมินคุณค่าอาหารในชั้นของอาหารซึ่งทางเชิงรายนควรรนำเรื่องนี้มาเป็นประเด็น ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมต่อไป

5.2.3.รูปแบบการเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์ระหว่างสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรม

การวิจัยครั้งนี้พบว่าการผลิตภัตตาคารเชิงวัฒนธรรมไม่สามารถมีชีวิตได้อย่างโดดเด่นด้วยดังนั้น การพสร้างคุณค่าให้เกิดกับผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมนั้นจึงต้องประกอบด้วยบริบททางสังคมเข้ามา เกี่ยวข้อง และต้องเชื่อมโยงเป็นห่วงโซ่คุณค่าซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นถึงลำดับการผลิต

จากการเกษตรกรรมเชิงพื้นที่เฉพาะสู่งานศิลปกรรม เพื่อจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง“เชิงรายทัศน์” การเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์จากสินค้าสู่ทุนวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อสืบค้นคุณค่าของสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ“เชิงรายทัศน์” สัมเคราะห์ทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ “ความเป็นเชิงราย”และเพื่อสร้างรูปแบบการเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์ระหว่างสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรม การศึกษาพบว่า สามารถค้นพบทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเชิงราย คือเรื่องการเกษตร และเรื่องศิลปกรรม ทำให้เกิดการเชื่อมโยง จากการเกษตรกรรมเชิงพื้นที่เฉพาะสู่งานศิลปกรรม เพื่อจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ เชิงราย ทุนทางวัฒนธรรม

Abstract

The study of “Made in Chiang Rai” Creative Connection Management from Commodities to Cultural Capital. Aims to trace the value of cultural capital in the form of "packages of products". Synthetic forms of cultural capital. "The Chiang Rai " and to establish a link between creative culture in the capital. Studies have shown that Identify the cultural capital of Chiang Rai. Is agriculture. And art. The cause was traced. From agriculture to a spatial art. The sustainable management of cultural capital.

Keyword : Chiang Rai Cultural Capital

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง“เชียงรายรักษ์” การเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์จากสินค้าสู่ทุนวัฒนธรรม ได้รับความสนับสนุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมในการดำเนินงานวิจัย เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการทางศิลปะและวัฒนธรรม การศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปวางแผนงานในการสร้างทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายต่อไป

การทำงานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงเป็นอย่างดีที่ให้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล และการเข้าร่วมในการผลักดันการเกิดขึ้นของผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม ในจังหวัด โดยการเข้าไปร่วมลงมือวางแผนงานเพื่อของบประมาณจังหวัดในการดำเนินงาน และรวมดำเนินงานกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพื่อให้เห็นผลอย่างจริงจังของผลิตภัณฑ์เชียงราย ในจังหวัดเชียงราย

แต่เนื่องจากข้อมูลมีจำนวนมากจึงทำให้เกิดการล่าช้าของการวิจัย ที่มีระยะเวลาเพียงหนึ่งปีเท่านั้น การตกหล่นหรือละเลยข้อมูลเชิงรายละเอียดที่ขาดหายไปผู้วิจัยขออภัยไว้แต่เพียงผู้เดียว แต่ข้อมูลที่น่าสนใจก็เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ทางวิชาการที่ให้เห็นภาพของ กรเชื่อมโยง ผลิตภัณฑ์จังหวัดเชียงรายในฐานะทุนทางวัฒนธรรม

การวิจัยนี้มีผู้มีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูลจำนวนมาก โดยเฉพาะ เจ้าหน้าที่โครงการ จัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พลวัต ประพัฒน์ทอง

ผู้วิจัย

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทคัดย่อ

Abstract

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
วัตถุประสงค์	3
ผลที่ได้รับ	3
ขอบเขตการศึกษา	3
บทที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	10
บทที่ 4 ผลการเก็บข้อมูล	11
4.1 กลุ่มที่ 1 กลุ่มผลิตภัณฑ์ทางเกษตร	12
4.2 กลุ่มที่ 2 กลุ่มศิลปกรรมและหัตถกรรม	25
4.3 กลุ่มที่ 3 กลุ่มศิลปะและสถาปัตยกรรม	51
4.4 กลุ่มที่ 4 อาหารและวิธีการกิน	95
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	100
5.1 สรุปผลการศึกษา	100
5.2 การอภิปรายผลการศึกษา	101
5.2.1 คุณค่าของสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ “เชิงรายรายภัณฑ์”	101
5.2.2 การสังเคราะห์ทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ “ความเป็นเชิงราย”	102
5.2.3 รูปแบบการเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์ระหว่างสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรม	103
5.3 ข้อเสนอแนะ	104
รายการเอกสารอ้างอิง	105

บทที่

บทนำ

ความเป็นมาของการวิจัย

จังหวัดเชียงรายเป็นเมืองชายแดนที่ติดกับประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมียนมา และใกล้กับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นเมืองที่เปรียบเสมือนประตูทางออกของ ผู้คนสินค้าและวัฒนธรรม ได้มีการกำหนดให้จังหวัดชายแดนเป็นเขตเศรษฐกิจชายแดนโดยมติ ครม.เมื่อปี พ.ศ.2547 โดยมีด่านชายแดนที่อำเภอแม่สายติดต่อกับประเทศเมียนมา และด่านชายแดน ที่อำเภอเชียงของเชื่อมโยงกับสปป.ลาว ทั้งนี้มีเส้นทางรถยนต์ที่เรียกกันว่า R3aเป็นเส้นทางขนส่ง และเส้นทางทางท่องเที่ยวระหว่างไทย สปป.ลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน และกำลัง ดำเนินการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทยลาวเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางดังกล่าว

การเกิดขึ้นของระบบขนส่งและนโยบายมุ่งลงใต้ของสาธารณประชาชนจีน ทำให้เกิดการ เคลื่อนตัวทางเศรษฐกิจ ผู้คน และวัฒนธรรมเป็นอย่างมากในอนาคตทั้งจากทางไทยขึ้นไปและจาก จีนลงมา สินค้าราคาถูกที่กำลังเข้ามาจากต่างประเทศ ผู้คนที่มีวัฒนธรรมการท่องเที่ยวที่ฉาบฉวย ผ่านการขายสินค้าและการท่องเที่ยวที่ทำลายตนเองโดยตัวจังหวัดเชียงรายเป็นที่รองรับในด้านแรก และไม่สามารถจะแข่งขันได้ในทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและอำนาจทางการเมืองถ้ายังคง สภาพแบบปัจจุบัน

ดังนั้นจังหวัดเชียงรายจึงต้องมาทบทวนสอบทานตนเองถึงหนทางในการเผชิญกับภาวะ วิฤตต์ดังกล่าวทั้งที่มีทรัพยากรทางสังคม ความรู้และศักยภาพเพียงพอแต่อย่างไรก็ตามศักยภาพ เหล่านี้ไม่ได้ถูกพัฒนาขึ้นในเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการเชื่อมคองให้เกิดพลังในการอธิบาย ความหมายของทุนทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มในสินค้าและภูมิปัญญาโดยสามารถ แบ่งกลุ่มออกได้เป็น 5กลุ่มดังนี้

1.กลุ่มผลิตภัณฑ์ทางเกษตรที่ผ่านมานั้นจังหวัดเชียงรายเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบที่เป็นต้นทาง เท่านั้นและการนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมูลค่าจะเป็นกลุ่มทุนต่างๆและนำไปเป็นเอกลักษณ์ของ ตนเอง เช่น ชา ที่จังหวัดเชียงรานั้นเป็นพื้นที่ที่ปลูกชาได้ดีโดยมีความสูงของพื้นที่ที่เหมาะสม แต่ อย่งไรก็ตามก็มีบางพื้นที่ที่ปลูกชาได้ดีที่สุดคือที่ดอยแม่สลอง เนื่องจากมีรสชาติ ที่ ชม หอม และ หวานในชาใบเดียวกันขณะที่ดื่มน้ำ ซึ่งชาที่ปลูกในพื้นที่ราบไม่สามารถทำได้ (แต่ยังไม่มีการจัดสิ่งบ่งชี้ ทางภูมิศาสตร์) ทั้งนี้ชาที่ดอยแม่สลองนี้เองถึงแม้ว่าจะมีขายในพื้นที่แต่การค้ารายใหญ่นั้นเป็นการ ส่งไปหีบห่อและใส่ตราของต่างประเทศโดยยังไม่มีตราของแม่สลองขายในต่างประเทศหรือเพิ่ม มูลค่าจากชาอย่างจริงจัง ทั้งนี้เรื่องราวแบบนี้เกิดขึ้นในผลิตภัณฑ์การเกษตรอื่นๆเช่นสับปะรด นาง แผล และสับปะรดภูเก็ต ซึ่งเป็นผลไม้ที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์และไม่สามารถปลูกในที่อื่นให้เหมือน ที่ปลูกที่ตำบลนางแลได้ และมีคนเข้าใจผิดในเรื่องสายพันธุ์เป็นอันมาในขณะนี้ รวมถึงข้าวเหนียว

เขี้ยวที่อำเภอเชียงแสน และกาแปที่ดอยช้างทั้งหมดนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นสินค้าทุนทางวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหัตถกรรม จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีศิลปหัตถกรรมที่พัฒนาจากธรรมชาติ เช่นหัตถกรรมเครื่องเรือนไม้ไผ่ที่มีการออกแบบให้มีรูปลักษณะเฉพาะและผ่านการถนอมไม้ให้มีอายุยืนยาว และบางวัดได้สร้างเจดีย์ไม้ไผ่สาน พระไม้ไผ่สานเป็นเจดีย์ประธานในวัด ของเล่นไม้ไผ่ การจัดแสดงเทศกาลดนตรีและโคมไม้ไผ่ที่บ้านดอยดินแดงรวมถึงเครื่องปั้นดินเผาที่ดอยดินแดง ทั้งนี้มีช่างแกะสลักที่มีฝีมือมากมายเช่นสล่า คำจันที่ทำหัตถกรรมเครื่องไหว สล่าที่สลักให้กับบ้านคำ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มศิลปะและสถาปัตยกรรม นับเป็นจุดเด่นที่สุดของจังหวัดเชียงรายเนื่องจากจังหวัดเชียงรายมีศิลปินที่ดำรงชีพด้วยการสร้างผลงานศิลปะเป็นหลักพำนักอาศัยในจังหวัดเชียงรายเป็นหลักเป็นจำนวนมาก(ราว 80คน: พ.ศ. 2546) และศิลปินเหล่านั้นเป็นคนเชียงรายทั้งสิ้น การพำนักอาศัยที่จังหวัดเชียงรายที่เป็นเมืองท่องเที่ยวขึ้นศิลปินแต่ละคนนั้นได้ส่วนใหญ่มีส่วนหนึ่งให้คนที่คุ้นเคยเข้ามาชมผลงานศิลปะ บางท่านสามารถเปิดให้ผู้คนที่สนใจเข้าชมโดยมีการบอกกล่าวล่วงหน้า บางคนสามารถเปิดให้เข้าชมได้เป็นจำนวนมากๆ (เช่นวัดร่องขุน) บางบ้านให้ศิลปินต่างประเทศมาปฏิบัติงานศิลปะเป็นระยะเวลาต่างๆ หลายแหล่งเปิดให้มีการแสดงผลงานศิลปะของศิลปินอื่นๆด้วย ทั้งนี้ตัวบ้านเองนั้นยังเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวศิลปินเองเช่นบ้านคำ วัดร่องขุน ดอยดินแดง ฯลฯ ทั้งนี้มีการสืบทอดการจัดการดูแลบ้านศิลปินจากตัวศิลปินสู่ทายาทด้วย

กลุ่มที่ 4 อาหารและวิถีการกิน จังหวัดเชียงรายเป็นกลุ่มวัฒนธรรมด้านนี้ก็ตามแต่สำหรับอาหารนั้นก็จะเป็นอาหารล้านนาที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลักษณะรสชาตินั้นก็มีความเป็นเชียงรายเฉพาะกล่าวคือจะมีลักษณะที่ขลุกขลิกมากกว่า และมีรสชาติที่แตกต่างแต่อย่างไรก็ตามในฐานะที่เป็นเมืองชายแดนจึงมีการผสมผสานระหว่างอาหารชาติพันธุ์ต่างๆและอาหารระหว่างประเทศที่ติดกับเชียงราย เช่นอาหารจีนยูนนานมุสลิม อาหารพม่า และอาหารแบบอานานิคมของสปป.ลาว แต่การพัฒนาแบบการกินอาหารและการทำให้อาหารมีมูลค่าเพิ่มจากฐานภูมิปัญญาที่เข้าการ จัดลำดับคุณค่าอาหารเช่น อาหารเกียรติยศไว้รับประทานในกรณีพิเศษ อาหารพิธีกรรมอาหารมงคล ซึ่งจะต้องจัดทำต่อไป

กลุ่มที่ 5 ความเป็นเชียงราย เป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่จับต้องไม่ได้ เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมของคนเชียงราย เช่นการต้อนรับและการรับรองผู้มาเยือน วิถีชีวิต บุคลิกภาพ รสนิยม สำเนียงภาษา และที่สำคัญคือศักดิ์ศรีความภาคภูมิใจในความเป็นเชียงราย ซึ่งจะทำให้สินค้าทั้งหมดมาบูรณาการกัน ได้รวมถึงเป็นการภูมิคุ้มกันที่มาจากภูมิปัญญา

กลุ่มต่างๆเหล่านี้โดยเฉพาะกลุ่มที่ 1-4 นั้นมีการพัฒนาอยู่อย่างต่อเนื่องและบางอย่างยังต้องการแนวทางการพัฒนาให้เป็นทุนวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตามยังคงเป็นการทำงานที่แต่ละกลุ่มแต่ละสินค้าทุนวัฒนธรรมทำไปด้วยตนเองไม่เห็นการเชื่อมโยงที่จะสร้างพลังในการอธิบายและ

สร้างให้สินค้านวัตกรรมนั้นโดดเด่นขึ้นได้ และการทำให้อำนาจนั้นคงต้องสร้างกลุ่มที่มาจากฐานภูมิปัญญาขึ้นเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มต่างเข้าด้วยกันผ่านแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของทุนนวัตกรรม เป็นการสร้างสินค้าให้กลายเป็นทุนทางนวัตกรรมที่มีมูลค่าเพิ่ม

4. วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบค้นคุณค่าของสินค้าในฐานทุนนวัตกรรมในรูปแบบ “เชิงรายรายภัณฑ์”
2. สังเคราะห์ทุนนวัตกรรมในรูปแบบ “ความเป็นเชิงราย”
3. เพื่อสร้างรูปแบบการเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์ระหว่างสินค้าในฐานทุนนวัตกรรม

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ศักยภาพของสินค้าในฐานทุนนวัตกรรมได้รับการส่งเสริมเพื่อให้มีมูลค่าเพิ่ม
2. สร้างรูปแบบการเชื่อมโยงบูรณาการสินค้านวัตกรรมเพื่อสร้างระบบ “เชิงรายภัณฑ์”
3. สังเคราะห์ความเป็นเชิงรายเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและใช้เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงทุนนวัตกรรมเพื่อนำไปผลักดันเชิงนโยบายต่อไป

6. คำถามหลักในการวิจัย

การสร้างระบบและรูปแบบการเชื่อมโยงทำได้อย่างไรและมีวิธีการที่แบบที่ทำให้สินค้ากลายเป็นทุนนวัตกรรม กรณีจังหวัดเชียงราย

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดในการวิจัยเรื่องนี้ประกอบด้วยแนวคิดสองเรื่องเป็นหลัก กล่าวคือเรื่องของ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และเรื่องทุนวัฒนธรรม ในส่วนเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้นได้ใช้แนวคิด จาก John Howkins จากหนังสือเรื่อง The Creative Economy How People Make Money From Ideas แปลโดย คุณากร วาณิชวิรุฬห์ (2552) โดยงานวิจัยนี้เน้นที่ การสร้างตราสัญลักษณ์ที่ หมายถึง การเชื่อมั่นในเครื่องหมายการค้าที่ทรงคุณค่า โดยเครื่องหมายการค้า (ที่ทรงคุณค่า) นี้จะเป็นเครื่องหมายที่ไม่มีกำหนดอายุเวลา แตกต่างจาก ลิขสิทธิ์ และสิทธิบัตร รวมถึงสิ่งที่ไม่สามารถ เลียนแบบได้เช่น การนำสินค้าไปจดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

อีกแนวคิดหนึ่งคือเรื่องทุนทางวัฒนธรรม โดยงานวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดเรื่องทุนทาง วัฒนธรรมจาก แนวคิดของปีแยร์ บูดิเยอร์ แปลโดย ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข ในหนังสือเรื่อง เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์(2550) ดังนี้

ทุน (capital ภาษาฝรั่งเศส, ภาษาอังกฤษ)

ในความหมายกว้างที่สุดของ ทุน หมายถึง ทรัพย์สินที่สามารถก่อให้เกิดทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น โดยอาจจะเป็นเงิน เครื่องจักร เครื่องมือ อาคารสถานที่ หรือสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ได้นำมาใช้เพื่อบริโภค โดยตรง แต่เพื่อประโยชน์ในการผลิต ทุนเป็นหนึ่งในปัจจัยการผลิตร่วมกับอีกสองปัจจัย ได้แก่ ที่ดิน และแรงงาน ใน The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles (1993) รากศัพท์ภาษาละตินของคำ capital คือ capitalis ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากคำ caput, capit ที่หมายความว่า “หัว” จึงมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการค้าขาย และครอบครองฝูงสัตว์ เนื่องจากในสมัยก่อนนั้น ความร่ำรวยวัดได้จากการนับหัวของสัตว์ที่ผู้นั้นมีอยู่ในครอบครอง

ในทางสังคมที่ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับทุนอย่างกระจ่างชัดและครอบคลุมมิติต่างๆมากที่สุด คือ นักปราชญ์ชาวเยอรมัน คาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งได้ให้ความหมายของ “ทุน” ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับชน ชั้นในสังคม โดยมองว่าคุณสมบัติของทุนในฐานะที่สามารถสั่งสมปริมาณเพื่อเพิ่มมูลค่านั้น เป็น เครื่องสร้างความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างผู้ครอบครองทุนอันได้แก่ชนชั้นกรรมวิธี (bourgeoisie) กับผู้ใช้แรงงาน หรือที่เรียกว่าชนชั้นกรรมวิธี (proletariat) ความสัมพันธ์ทางสังคม ดังกล่าวเป็นผลโดยตรงจากระบบ “ ทุนนิยม” (capitalism) กล่าวคือ ระบบการผลิตสินค้าเพื่อ ค้าขายแลกเปลี่ยน และมุ่งผลกำไร โดยมีกระบวนการสั่งสมทุน (accumulation) เป็นกลไก ขับเคลื่อนสำคัญ ระบบทุนนิยมนี้เริ่มมีบทบาทเด่นชัดตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลังจากการ เบ่งบานของแนวคิดเสรีนิยม และการปฏิวัติอุตสาหกรรม อันส่งผลให้ชนชั้นกรรมวิธี ได้แก่ พ่อค้า

และผู้ประกอบการอิสระ กลายเป็นกลุ่มคนที่ครอบครองทรัพยากรในการผลิตมากที่สุด และอาศัยระบบทุนนิยมนี้เองในการเอาเปรียบชนชั้นกรรมาชีพ ในหนังสือชื่อ Das Kapital (3 vol.,1867-1894) ซึ่งเสนอทวิเคราะห์หลักไของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยละเอียดนั้น มาร์กซ์ได้กล่าวถึงทุนว่ามีสองประเภทคือ ทุนคงที่และทุนแปรผัน ทุนคงที่ (constant capital) ได้แก่ ปัจจัยการผลิตที่ไม่ใช่คน คือ โรงงานและเครื่องจักร มูลค่าของทุนประเภทนี้จะไม่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือมูลค่าที่ใช้ไปในกระบวนการผลิตจะถูกถ่ายโอนไปสู่สินค้า ดังนั้น เจ้าของทุนลงทุนไปเท่าใด มูลค่าที่ได้กลับมาจากสินค้าที่ผลิตก็จะมีค่าเท่ากัน ส่วนทุนแปรผัน (variable capital) ได้แก่ ค่าจ้างแรงงาน มูลค่าที่ได้กลับมาจากการลงทุนประเภทนี้มีการเปลี่ยนแปลงคือ เกิดมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) ของสินค้า เนื่องจากเจ้าของทุนเอาเปรียบใช้แรงงานของกรรมกรมากเกินไปกว่ามูลค่าของค่าจ้าง ทำให้มีแรงงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน มูลค่าส่วนเกินที่เกิดขึ้นนี้ก็คือ กำไรที่เจ้าของทุนนำไปสั่งสมและเพิ่มปริมาณทุนให้มากขึ้นเรื่อยๆ อันเป็นผลให้คงความร่ำรวยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ชนชั้นกรรมาชีพจึงยังคงอยู่ภายใต้วงจรของการครอบงำทางเศรษฐกิจอย่างไม่มีทางหลุดพ้นหากไม่ลุกขึ้นมาต่อสู้กับชนชั้นนายทุน

ในทางสังคมวิทยาสมัยใหม่ แนวคิดเรื่อง “ทุน” ได้ถูกนำมาใช้ในความหมายที่กว้างขึ้น นอกเหนือไปจากทุนในเชิงเศรษฐกิจ เช่น ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทางความรู้ ทุนทางปัญญา ทุนทางทรัพยากร ฯลฯ แนวความคิดเหล่านี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า สังคมประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบต่างๆ อันหลากหลายและซับซ้อน การพิจารณาแต่มิติทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบเดียวจึงไม่น่าจะเพียงพอต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของสังคมทั้งสังคม ในที่นี้จะกล่าวถึงทุนที่บูร์ดิเยอได้ศึกษาวิเคราะห์ คือทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสัญลักษณ์ ทุนทางสังคม

ทุนทางวัฒนธรรม

(ภาษาฝรั่งเศส : capital culturel , : ภาษาอังกฤษ cultural capital)

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งที่บุคคลได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เอื้อให้บุคคลสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนได้ ทั้งนี้มักเป็นสิ่งที่หลอมละลายอยู่ในตัวตนของบุคคล และแสดงออกอานทางพฤติกรรม เช่น ความรู้ รสนิยม กิริยามารยาท นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึงทรัพย์สินต่างๆ ที่มีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจ แต่สามารถมีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจได้ เช่น งานศิลปะ หนังสือ เอกสารรับรองทางวิชาการ

ปีแยร์ บูร์ดิเยอ เป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม ที่กำการวิเคราะห์ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยนำทุนในเชิงเศรษฐกิจมาขยายขอบเขตไปสู่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้วย ซึ่งพิจารณาได้ในสามลักษณะ คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังในกาย ทุนที่อยู่ในรูปวัตถุ และทุนที่อาศัยการสถาปนา

ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังในกาย ได้แก่ นิภาพหรือระบบโน้มเอียงต่างๆ ที่ได้รับการปลูกฝังเข้าไปในตัวปัจเจกผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม แล้วประกอบสร้างเป็นโครงสร้างการรับรู้และประเมินคุณค่า ซึ่งเอื้อให้ปัจเจกมีศักยภาพที่จะครอบครองหรือบริโภคทรัพย์สินเหล่านี้ กระทำผ่านการเข้าใจความหมายหรือรหัสเท่านั้น ทุนในลักษณะของระบบโน้มเอียงนี้ต้องได้รับการสั่งสมตั้งแต่ในวัยเด็ก โดยอาศัยการลงทุนทั้งเวลาและเงินของบิดามารดา สมาชิกในครอบครัว และผู้ที่มีอาชีพให้การอบรมสั่งสอนในการปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้แฝงฝังเข้าไปในตัวบุคคลอย่างลึกซึ้ง จนมองไม่เห็นและหลอมรวมเป็นคุณสมบัติประจำตัวที่มักจะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ “ธรรมชาติ” หรือ “พระเจ้า” ให้มา ในอีกแง่หนึ่ง ทุนชนิดนี้จึงมีบทบาทเป็นทุนทางสัญลักษณ์ด้วย เนื่องจากต้องอาศัยความชอบธรรมในการสร้างมูลค่า และเงื่อนไขทางสังคมของการได้รับหรือการสืบทอดก็จะต้องมีลักษณะซ่อนเร้น หรือไม่อาจมองเห็นได้เท่านั้น ทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบนี้มีความเกี่ยวข้องกับทุนทางเศรษฐกิจด้วย เนื่องจาก “เวลา” เป็นปัจจัยสำคัญของการสั่งสมทุนทางวัฒนธรรม และผู้ที่จะมีเวลาว่างให้กับการเสริมสร้างทุนชนิดนี้ได้ ก็มักจะเป็นกลุ่มคนที่ไม่ต้องเสียเวลาไปกับการสร้างทุนทางเศรษฐกิจ

ทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบที่สองปรากฏในรูปแบบของทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (biens culturels) ที่สามารถครอบครองและสั่งสม เช่น ภาพวาด หนังสือ เครื่องดนตรี ฯลฯ โดยทุนในรูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะปรากฏมูลค่าได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับทุนในแบบแฝงฝังในกายด้วย

ส่วนทุนในรูปแบบที่สามคือการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในวงการเดียวกัน เช่น ใบรับรองคุณวุฒิการศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการลบล้างข้อจำกัดของทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับร่างกายของผู้ครอบครอง และช่วยเพิ่มพูนมูลค่าของทุนทางสัญลักษณ์ได้ด้วยอาศัยการรับรองจาก “ทางการ” ทุนประเภทนี้ทำให้การลงทุนทางการศึกษาของบุคคลมีมูลค่าอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถสร้างทุนในทางเศรษฐกิจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของคุณวุฒิทางการศึกษาซึ่งมีมูลค่าเมื่ออยู่ในตลาดแรงงาน

บูร์ดิเยออธิบายด้วยมโนทัศน์ว่าด้วย “สนาม” (champ หรือ field) โดยต้องการสะท้อนภาพของสนามในการแข่งขันเกมกีฬา ซึ่งจะต้องมีการเติมพินในการแข่งขัน ในแง่นี้เติมพินในสนามของวัฒนธรรมก็คือทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางวัฒนธรรมในแต่ละสนามจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสนาม อันเป็นผลมาจาก “นิภาพ” (habitus) ซึ่งประกอบขึ้นจากโครงสร้างการรับรู้และประเมินคุณค่าที่สนามแห่งนั้นปลูกฝังเอาไว้ นั่นเอง อย่างไรก็ตาม การแข่งขันในสนามที่มีทุนทางวัฒนธรรมเป็นเติมพินนั้นต้องดำเนินไปอย่างเนบเนียน ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการต่างๆ ค่อยๆ เสริมสร้างขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อให้สามารถสั่งสมทุนดังกล่าวได้ไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดโดยปราศจากเสียงคัดค้าน ยุทธวิธีหนึ่งที่ผู้กระทำการหรือกลุ่มสังคมใช้ในการชำระรักษาและเพิ่มพูนทุนทางวัฒนธรรมจึงได้แก่ การปฏิเสธกลเคลื่อนมิติทางเศรษฐกิจหรือทางอำนาจ และ

พยายามชูหลักการของ “การไม่หวังผลประโยชน์” ว่าเป็นจุดมุ่งหมายของการลงทุนกระทำการต่างๆทางวัฒนธรรม

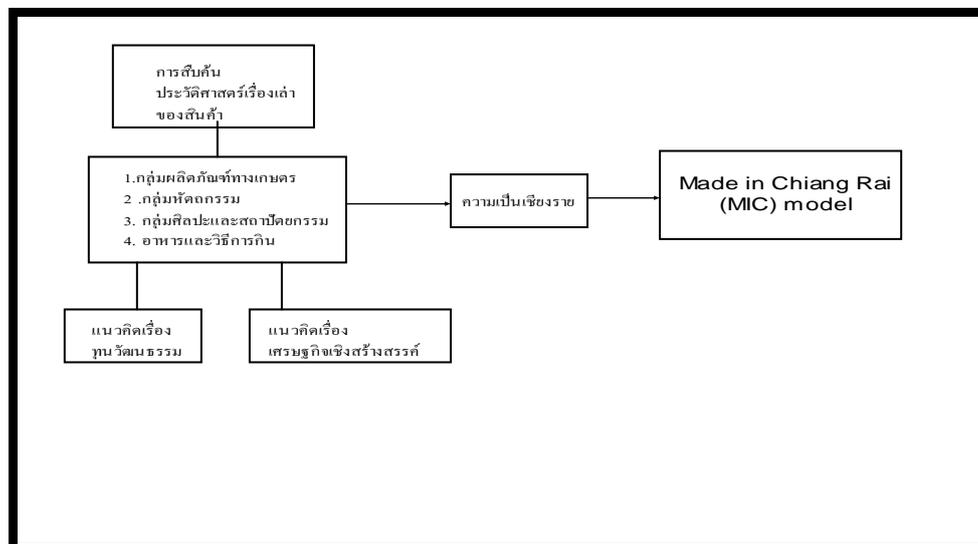
ถึงแม้ว่างานวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาสินค้าก็ตามซึ่งแตกต่างจากเรื่องของบรู๊คเคอ ที่ได้ให้ความหมายทุนทางวัฒนธรรมที่เน้นที่ตัวมนุษย์มากกว่าสินค้า ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงนำแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมในตัวมนุษย์นั้นมาประยุกต์ใช้กับสินค้า เพื่อที่จะให้สินค้ากลายเป็นทุนวัฒนธรรมได้อย่างไรดังตารางดังต่อไปนี้

ประเภททุนวัฒนธรรม	ทุนวัฒนธรรม(มนุษย์)	ทุนวัฒนธรรม(สินค้า)
ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังในกาย	ความสามารถส่วนตัวที่ได้รับ การสะสมมาตั้งแต่เด็ก การหล่อหลอมรสนิยม ทักษะคิด อาศัยความชอบธรรมในการสร้างมูลค่าและการใช้เวลาในการสร้างมูลค่า	ประวัติเรื่องเล่าของสินค้า ลักษณะเด่นของสินค้านิยม พื้นที่เฉพาะ การสืบทอด การฝึกฝน
ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในรูปแบบของทรัพย์สินทางวัฒนธรรม	ภาพวาด หนังสือ เครื่องดนตรี ผลงานศิลปะ ฯลฯ โดยทุนในรูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะปรากฏมูลค่าได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับทุนในแบบแฝงฝังในกายด้วย โดยทุนนี้สามารถครอบครองและสะสมได้	ตัวสินค้าที่มีได้รับการออกแบบสร้างสรรค์ที่มีรสนิยม
ทุนในรูปแบบการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในวงเดียวกัน	ใบรับรองคุณวุฒิการศึกษาช่วยเพิ่มพูนมูลค่าของทุนทางสัญลักษณ์ได้ด้วยอาศัยการรับรองจาก “ทางการ” ทุนประเภทนี้ทำให้การลงทุนทางการศึกษาของบุคคลมีมูลค่าอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถสร้างทุนในทางเศรษฐกิจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของคุณวุฒิทางการศึกษาซึ่งมีมูลค่าเมื่ออยู่ในตลาดแรงงาน	การรับรองจากสถาบันที่น่าเชื่อถือของสินค้าเช่น การประกวดแข่งขัน การได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ ฯลฯ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในเรื่องดังกล่าวนี้ได้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสินค้าและบริการในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาก่อนหน้านี้แล้ว ในเรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย (2548) โดยทุนวิจัยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายและโครงการวิจัยรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวบ้านศิลปิน จังหวัดเชียงราย (2548) โดยทุนวิจัย สกว. ซึ่งเป็นการศึกษาโดยผู้เสนอโครงการ แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาทั้งสองเรื่องนี้ เป็นการศึกษาในแต่ละประเด็นเฉพาะเรื่องเท่านั้น และพบว่า ยังไม่สามารรถเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบได้ และยังมีสินค้าอื่นๆอีกจำนวนมากหนึ่งที่มีศักยภาพยังไม่ได้รับการผนวกรวมและการศึกษานี้จะสามารถสร้าง โมเดลของระบบสินค้าเพื่อนำไปผลักดันเชิงนโยบายต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บข้อมูล

ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน (ประมาณการ) สอบทานกับเอกสารต่างๆในการผลิต การจัดจำหน่าย และการบริโภค ในมิติทางวัฒนธรรมที่เป็นระบบคุณค่า สอดคล้องกับวัฒนธรรมของเชียงรายที่มีอัตลักษณ์ทั้งความเป็นวัฒนธรรมล้านนาผสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลาย ในฐานะพื้นที่ชายแดน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการทำงานในผลิตสินค้าการจัดจำหน่ายและการบริโภค การเก็บข้อมูลจากการสาธิตในบริบทต่างเช่นการบริโภคในชุมชน

2. กลุ่มสินค้าในการเก็บข้อมูล ดังนี้

การเก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ในกลุ่มสินค้าดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผลิตภัณฑ์ทางเกษตร
2. กลุ่มหัตถกรรม
3. กลุ่มศิลปะและสถาปัตยกรรม
4. อาหารและวิธีการกิน
5. ความเป็นเชียงราย

3. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมาสอบทานกับเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำมาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ โดยการสร้างโมเดล ของคุณค่าที่แสดงถึง การที่สินค้า กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมได้อย่างไร และโมเดล “เชียงรายภัณฑ์ Made in Chiang Rai”

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

แผนงานวิจัย/กิจกรรม	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ทบทวนวรรณกรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง	→											
เก็บข้อมูลภาคสนาม		→	→	→	→	→	→					
รายงานความก้าวหน้า							→					
เก็บข้อมูลเพิ่มเติม								→	→	→		
จัดประชุมระดมความคิดเห็น										→		
วิเคราะห์ข้อมูลเขียนรายงานการวิจัย											→	
นำเสนอรายงานการวิจัย											→	
ส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์												→

บทที่ 4

ผลการเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้ได้ดำเนินงานเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผลิตภัณฑ์ทางเกษตรที่ผ่านมานั้นจังหวัดเชียงรายเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบที่เป็นต้นทางเท่านั้นและการนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมูลค่าจะเป็นกลุ่มทุนต่างๆและนำไปเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ชา ที่จังหวัดเชียงรานั้นเป็นพื้นที่ที่ปลูกชาได้ดีโดยมีความสูงของพื้นที่ที่เหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามก็มีบางพื้นที่ที่ปลูกชาได้ดีที่สุดคือที่ดอยแม่สลอง เนื่องจากมีรสชาติ ที่ ขม หอม และหวานในชาใบเดียวกันขณะที่ดื่มน้ำ ซึ่งชาที่ปลูกในพื้นที่ราบไม่สามารถทำได้ (แต่ยังไม่มีสารจลึงบงชี้ทางภูมิศาสตร์) ทั้งนี้ชาที่ดอยแม่สลองนี้เองถึงแม้ว่าจะมีขายในพื้นที่แต่การค้าขายใหญ่ๆนั้นเป็นการส่งไปหีบห่อและใส่ตราของต่างประเทศโดยยังไม่มีตราของแม่สลองขายในต่างประเทศหรือเพิ่มมูลค่าจากชาอย่างจริงจัง ทั้งนี้เรื่องราวแบบนี้เกิดขึ้นในผลิตภัณฑ์การเกษตรอื่นๆเช่น สับปะรด นางแล และสับปะรดภูแล ซึ่งเป็นผลไม้ที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์และไม่สามารถปลูกในที่อื่นให้เหมือนที่ปลูกที่ตำบลนางแลได้ และมีคนเข้าใจผิดในเรื่องสายพันธุ์เป็นอันมาในขณะนี้ รวมถึงข้าวเหนียวเขียวที่อำเภอเชียงแสน และกาแฟที่ดอยช้างทั้งหมดนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นสินค้าทุนทางวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหัตถกรรม จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีศิลปหัตถกรรมที่พัฒนาจากธรรมชาติ เช่น หัตถกรรมเครื่องเรือนไม้ไผ่ที่มีการออกแบบให้มีรูปลักษณะเฉพาะและผ่านการถนอมไม้ให้มีอายุยืนยาว และบางวัดได้สร้างเจดีย์ไม้ไผ่สถาน พระไม้ไผ่สถานเป็นเจดีย์ประธานในวัด ของเล่นไม้ไผ่ การจัดแสดงเทศกาลดนตรีและโคมไม้ไผ่ที่บ้านดอยดินแดงรวมถึงเครื่องปั้นดินเผาที่ดอยดินแดง ทั้งนี้มีช่างแกะสลักที่มีฝีมือมากมายเช่น สล่า คำจันที่ทำหัตถกรรมเครื่องไหว สล่าที่สลักให้กับบ้านคำ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มศิลปะและสถาปัตยกรรม นับเป็นจุดเด่นที่สุดของจังหวัดเชียงรายเนื่องจากจังหวัดเชียงรายมีศิลปินที่ดำรงชีพด้วยการสร้างผลงานศิลปะเป็นหลักพำนักอาศัยในจังหวัดเชียงรายเป็นหลักเป็นจำนวนมาก(ราว 80 คน: พ.ศ. 2546) และศิลปินเหล่านั้นเป็นคนเชียงรายทั้งสิ้น การพำนักอาศัยที่จังหวัดเชียงรายที่เป็นเมืองท่องเที่ยวขึ้นศิลปินแต่ละคนนั้นได้ส่วนใหญ่มิที่ส่วนหนึ่งให้คนที่คุ้นเคยเข้ามาชมผลงานศิลปะ บางท่านสามารถเปิดให้ผู้คนที่สนใจเข้าชมโดยมีการบอกกล่าวล่วงหน้า บางคนสามารถเปิดให้เข้าชมได้เป็นจำนวนมากๆ (เช่น วัดร่องขุน) บางบ้านให้ศิลปินต่างประเทศมาปฏิบัติงานศิลปะเป็นระยะเวลาต่างๆ หลายแหล่งเปิดให้มีการแสดงผลงานศิลปะของศิลปินอื่นๆด้วย ทั้งนี้ตัวบ้านเองนั้นยังเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเองเช่นบ้านคำ วัดร่องขุน ดอยดินแดง ฯลฯ ทั้งนี้มีการสืบทอดการจัดการดูแลบ้านศิลปินจากตัวศิลปินผู้ทายาทด้วย

กลุ่มที่ 4 อาหารและวิถีการกิน จังหวัดเชียงรายเป็นกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาที่ตามแต่สำหรับอาหารนั้นก็เป็นอาหารล้านนาที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลักษณะรสชาตินั้นก็มีความเป็นเชียงรายเฉพาะ

เพาะกล่าวคือจะมีลักษณะที่ขลุกลนมากกว่า และมีรสชาติที่แตกต่างแต่อย่างไรก็ตามในฐานะที่เป็นเมืองชายแดนจึงมีการผสมผสานระหว่างอาหารชาติพันธุ์ต่างๆและอาหารระหว่างประเทศที่ติดกับเชียงราย เช่นอาหารจีนยูนนานมุสลิม อาหารพม่า และอาหารแบบอานานิคมของสปป.ลาว แต่การพัฒนาารูปแบบการกินอาหารและการทำให้อาหารมีมูลค่าเพิ่มจากฐานภูมิปัญญานั้นเข้าการจัดลำดับคุณค่าอาหารเช่น อาหารเกียรติยศไว้รับประทานในกรณีพิเศษ อาหารพิธีกรรมอาหารมงคล ซึ่งจะต้องจัดทำต่อไป

4.1 กลุ่มที่1 กลุ่มผลิตภัณฑ์ทางเกษตร

พันธุ์พืชที่สำคัญของเชียงราย

พืชเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย มีมากมายหลายชนิด ได้แก่ ข้าวเหนียวเขี้ยววงเชียงราย ข้าวเจ้าหอมแม่จัน สับปะรดนางแล สับปะรดภูแล ชาวาวี กาแฟดอยช้าง เป็นต้น โดยเฉพาะกาแฟดอยช้าง และสับปะรดภูแลนั้น ได้ขึ้นจดทะเบียนสินค้า “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” กับกรมทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของสินค้าขึ้นชื่อ อันมีแหล่งกำเนิดอยู่ในจังหวัดเชียงรายไว้

ข้าวขึ้นชื่อของจังหวัดเชียงราย

ข้าว นับเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอันดับหนึ่งของจังหวัดเชียงราย เนื่องจากมีการเพาะปลูกมากที่สุด ในบรรดาพืชเศรษฐกิจทุกชนิด มีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอพาน อำเภอเทิง อำเภอเชียงของ และอำเภอแม่จัน

ข้าวขึ้นชื่อของจังหวัดเชียงรายมี 2 ประเภทคือ ข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ซึ่งมีทั้งการเพาะปลูกแบบข้าวนาปี ข้าวนาปรัง และข้าวไร่ สำหรับพันธุ์ข้าวที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดเชียงรายได้แก่

ข้าวเหนียวเขี้ยววง เชียงราย

ในอดีตเมื่อ 40-50 ปี ชาวนาไทยในแถบล้านนา ซึ่งกินข้าวเหนียวเป็นหลัก ผู้มีนาในครอบครัวมาก จะปลูกข้าวเหนียวคุณภาพดี คือ เมล็ดเล็ก เรียวยาว นุ่ม มีกลิ่นหอม ไม้เน้นผลผลิต ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นข้าวเหนียวเขี้ยววง แต่ในชาวนาผู้มีที่นายน้อย ข้าวที่ปลูกเมล็ดใหญ่ ก่อนข้างป้อม ผลผลิตมาก ไม้เน้นคุณภาพ

ต่อมาเมื่อทางราชการ โดย กรมการข้าว และสถาบันวิจัยข้าว ได้ออกรับรองพันธุ์ข้าวเหนียวตันป่าตอง ในปี พ.ศ.2505 และข้าวเหนียว กข6 ในปี พ.ศ.2520 ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูง ทำให้ชาวนาในเขตภาคเหนือ รวมทั้งจังหวัดเชียงราย หันมาปลูกข้าวเหนียวพันธุ์รับรองดังกล่าวแทน

โรงสีจังหวัดมหาสารคาม กข6 ให้มีลักษณะเมล็ดเป็นข้าวเหนียวเขียวแทน พันธุ์ดั้งเดิมจึงค่อยๆหายไปจากผืนนา จะมีอยู่ก็แต่ชื่อข้าวทางการค้าเท่านั้น

ปี พ.ศ.2548 ศูนย์วิจัยข้าวเชียงราย ได้ปรับปรุงพันธุ์ข้าวเหนียวเขียว โดยนำเมล็ดพันธุ์มาจากศูนย์ปฏิบัติการและเก็บเมล็ดเชื้อพันธุ์ข้าวแห่งชาติ (Germplasm Bank) มาทำการคัดเลือกเพื่อให้ได้สายพันธุ์บริสุทธิ์ ข้าวเหนียวเขียวที่ได้จะเป็นข้าวพื้นเมืองดั้งเดิม ที่กลับมาเป็นทางเลือกใหม่ให้กับ ชาวนา โรงสี ผู้แปรรูป และผู้บริโภค

ข้าวเหนียวเขียว เป็นข้าวไวต่อช่วงแสง ออกดอกประมาณปลายเดือนตุลาคม สูงประมาณ 150 เซนติเมตร ต้นแข็ง คอรวงยาว ระวังห่าง รวงเล็ก เมล็ดเล็กเรียวยาว มีแหล่งเพาะปลูกมากบริเวณอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ลักษณะเด่นของข้าวเหนียวเขียวคือ เมื่อนึ่งแล้วมีลักษณะเมล็ดเรียวยาว เป็นมันวาว นุ่ม และมีกลิ่นหอม กระทั่ง ร้าน ก.พานิช ซึ่งเป็นร้านจำหน่ายข้าวเหนียวมะม่วงเก่าแก่ ซึ่งเปิดขายมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2472 ตรงพ่วงภูธร จังหวัดกรุงเทพมหานคร ยังเลือกใช้แต่ข้าวเหนียวเขียวจากอำเภอแม่จันเท่านั้น เพราะไม่มีข้าวเจ้าเจือปน และข้าวพันธุ์นี้ยังมีเมล็ดข้าวที่เรียวยาว ทำให้เมื่อมุลออกมาดูน่ากิน เมล็ดข้าวมันวาว เหนียวนุ่ม เป็นที่ถูกอกถูกใจลูกค้ามาอย่างยาวนาน

ข้าวเจ้าหอมแม่จัน

เป็นข้าวที่มีแหล่งผลิตที่อำเภอแม่จัน เป็นพันธุ์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงรายและประเทศไทย เพราะเป็นข้าวที่มีความนุ่ม หอม ชวนรับประทาน จัดเป็นข้าวอันดับหนึ่งของประเทศไทย

ข้าวเจ้าหอมแม่จันนี้ มีผู้นำมาปลูกที่อำเภอแม่จันก่อนที่อื่น เป็นพันธุ์ข้าวชนิดใดไม่ปรากฏแน่ชัด ต่อมาข้าวพันธุ์นี้ได้กลายสภาพมาเป็นข้าวเจ้าที่ดี คือมีเมล็ดยาว มีกลิ่นหอม นุ่ม โดยผู้เชี่ยวชาญตั้งข้อสังเกตว่า เนื่องจากบริเวณพื้นที่ที่ปลูกเป็นที่ลุ่ม ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์ และบริเวณใกล้เคียงกันมีการปลูกข้าวเหนียวเขียวจำนวนมาก จึงอาจเกิดการผสมเกสรระหว่างข้าวเหนียวกับข้าวเจ้า ผลผลิตที่ออกมาจึงเป็นข้าวเจ้าพันธุ์ดีเนื้อนุ่มกระเดียดไปทางข้าวเหนียว

ข้าวเจ้าหอมแม่จันถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างชื่อ และทำรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่เป็นอย่างมาก ชาวเชียงรายรู้สึกภาคภูมิใจที่มีพันธุ์ข้าวอันเลื่องชื่อนี้

ข้อมูลจาก

สมาคมข้าวไทย (ปี พ.ศ.2550) กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สับประรดน้ำหนึ่ง

สับประรด หรือภาษาถิ่นล้านนาเรียกว่า “มะขะนัด” หรือ “บ่าชะนัด” จัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกตัวหนึ่งของจังหวัดเชียงราย และเป็นพืชที่สร้างชื่อเสียงให้จังหวัดมายาวนานจนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยมีแหล่งผลิตที่สำคัญคือตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สับประรดที่สร้างชื่อให้จังหวัดเชียงราย มี 2 พันธุ์ ได้แก่

สับประรดนางแล หรือ สับประรดพันธุ์น้ำผึ้ง กลุ่มสายพันธุ์ยาเคน เป็นพันธุ์ย่อยของพันธุ์ปัตตาเวีย เพราะมีลักษณะต้น ใบและดอก คล้ายกัน

สับประรดนางแล มีประวัติความเป็นมายาวนาน เนื่องจากมีชาวจีนคนหนึ่ง ซึ่งรู้จักกันในนาม “เจ๊กเซ่ง” เป็นชาวจีนกวางตุ้ง มีภรรยาเป็นชาวเชียงราย เจ๊กเซ่งได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่บริเวณกร้างว่างเปล่าเรียกกันว่า “บ้าน โก้นเต็น” ปัจจุบันอยู่ในบริเวณบ้านนางแล เพราะแถบนั้นมีแดนทำรังอยู่มากมาย ชาวบ้านซึ่งอาศัยแถบนั้นส่วนใหญ่ทำไร่ฮ้อย ปลูกข้าวไร่ ซึ่งต้องเดินเท้าเข้าไปทำไร่เป็นระยะทางไกล ต่อมาเจ๊กเซ่งย้ายมาปลูกบ้านใกล้ๆกับ โบสถ์คริสต์จักร ซึ่งบริเวณนั้นมีต้นไผ่ชางขึ้นหนาทึบ จึงเรียกกันต่อมาว่า “บ้านป่าชาง” ส่วนคำว่า “วิวัฒน์” ถูกลำมาต่อท้ายเพื่อไม่ให้ซ้ำกับชื่อบ้านป่าชางแห่งอื่น

เมื่อราวปี พ.ศ. 2480 เจ๊กเซ่งได้เดินทางกลับบ้านที่มณฑลกวางตุ้ง และเขาได้นำเอาพันธุ์สับประรดจากเมืองจีนเข้ามาปลูกในไร่ของตนเอง สับประรดที่ปลูกมี 2 สายพันธุ์ คือ ชนิดใบไม่มีหนาม ลูกเล็ก ตาไม้โปน และชนิดใบมีหนาม ลูกใหญ่กว่า แต่ทั้งสองสายพันธุ์มีรสชาติหวานฉ่ำเป็นที่ถูกอกถูกใจของผู้ที่ได้ลิ้มลองมาก เจ๊กเซ่งหวงแหนพันธุ์สับประรดของตนเองมาก เมื่อมีผู้มาขอไปปลูกก็จะถูกปฏิเสธทุกครั้ง แต่เจ๊กเซ่งได้แบ่งพันธุ์ให้เพียงคนเดียวเท่านั้น คือ นายสุข มะโนเป็ง เนื่องจากนายสุขเป็นหมอพื้นบ้านรักษาชาวบ้านมานาน จึงมีความสนิทสนมและนับถือกันดี

ต่อมาเจ๊กเซ่งได้เสียชีวิตไป จึงเริ่มมีคนมาติดต่อขอซื้อพันธุ์สับประรดจากสวนนี้ โดยพ่อกำนันลือ และนายใบ เขื่อนเพชร เป็นผู้นำไปปลูกที่บ้านนางแล เมื่อปีพ.ศ.2517-2519 ต่อมานำผลผลิตไปจำหน่ายที่ตลาดสดในเมืองเชียงราย ราคาขณะนั้นลูกละ 50 สตางค์ถึง 1 บาท นับแต่นั้นมาสับประรดพันธุ์นี้ก็เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้นในนามของ “สับประรดนางแล” ซึ่งเรียกตามแหล่งปลูกของกำนันลือและนายใบ

ลักษณะเด่นของสับประรดนางแล คือมีทรงพุ่มเล็กกว่าพันธุ์ปัตตาเวีย ขอบใบเรียบไม่มีหนามจะมีเฉพาะที่ปลายใบเล็กน้อย ลูกเล็ก หัวกลม ป้อมสั้น ตาโปน ใ้สดำดิน จึงสามารถปกคด้วยมิดเพียงบางๆ ก็จะถึงเนื้อใน ไม่มีส่วนของตาเหลืออยู่ ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาและเสียเนื้อในการที่จะต้องกรีดเอาตาออกเหมือนสับประรดพันธุ์อื่น เมื่อแก่จัดจะมีสีเขียวอมเหลือง รสหวานฉ่ำคล้ายน้ำผึ้ง มีกลิ่นหอมเหมือนกลิ่นน้ำผึ้ง ไม่มีเสี้ยนใย ขนาดของผลเฉลี่ยหนักตั้งแต่ 1-1.5 กิโลกรัม

การจัดชั้นคุณภาพ แบ่งออกเป็น 3 เกรด คือ

เกรดเอ หรือน้ำหนึ่ง สับประรดนางแลมีเนื้อแน่น เส้นใยดำ รสชาติหวานจัด ฉ่ำ เนื้อสีน้ำผึ้ง กลิ่นหอม ใช้น้ำคืดที่ผลเสียงจะดั่งแน่นยิ่งเสียงดังค่อยเท่าไรร่คุณภาพยิ่งดี

เกรดบี หรือน้ำสอง สับประรดนางแลมีรสชาติดหวานอมเปรี้ยวนิดๆ เนื้อสีเหลืองไฟร การ ใช้น้ำคืดที่ผลเสียงไม่แน่น เสียงดังเปาะๆ

เกรดซี หรือน้ำสาม สับประรดนางแลเนื้อไม่ฉ่ำ เนื้อออกสีเขียวอมเหลืองเล็กน้อย รสชาติอมหวาน ใช้น้ำคืดที่ผล เสียงดังโปกๆ

สับประรดนางแลพันธุ์แท้ ให้ผลผลิตปีละเพียง 4-5 เดือนเท่านั้น ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม เกษตรกรชาวนางแลจะเก็บผลผลิตต้นละเพียง 1 ลูกต่อปีเท่านั้น โดยปลูกครั้งเดียวก็ให้ผลผลิตติดต่อกันหลายปี ด้วยภูมิปัญญาที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษทำให้รู้ว่า ถ้าจะให้ผลผลิตเลิศรสต้องเก็บเฉพาะช่วง 4-5 เดือนนี้เท่านั้น จึงปล่อยให้ผลเติบโตในช่วงฤดูแล้งหรือฤดูหนาววันช่วงฤดูฝน เพื่อไม่ให้สับประรดอมน้ำ

ปี พ.ศ. 2551 สำนักงานเกษตร จังหวัดเชียงราย ร่วมกับสำนักงานเกษตร อำเภอเมือง และองค์การบริหารส่วนตำบลนางแล ได้คัดเลือกหมู่บ้านสับประรดนางแล ภูแล บ้านป่าซางวิวัฒน์ หมู่ 10 ตำบลนางแล เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแห่งใหม่สร้างจุดขายให้นักท่องเที่ยว เพื่อต้องการอนุรักษ์สับประรดพันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกกันมานาน โดยเน้นการเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกในรูปแบบ From Farm to Table ตั้งแต่การปลูกในแปลง การแปรรูปเป็นอาหารและการใช้ประโยชน์จากใบสับประรด

สับประรดภูแล

เป็นสับประรดกลายพันธุ์จากสับประรดพันธุ์พื้นเมืองภูเก็ร มาเป็นสับประรดภูแล เนื่องจากราวปี พ.ศ.2520 นายเอนก **ประทีป ณ ถลาง** อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้นำหน่อพันธุ์สับประรดภูเก็ร ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มสายพันธุ์ควินจากจังหวัดภูเก็ร มาปลูกครั้งแรกที่ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นแหล่งปลูกสับประรดพันธุ์นางแลที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงราย

จากปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยจากมนุษย์ ทำให้สับประรดที่อาจารย์เอนกนำมาทดลองปลูก ได้ผลผลิตที่แตกต่างจากสับประรดภูเก็ร คือขนาดผลเล็ก รูปร่างทรงกลม จุกใหญ่ ตั้งตรง เนื้อสีเหลืองเข้ม มีกลิ่นหอม รสชาติดหวาน เนื้อแห้งกรอบ รับประทานได้ทั้งเนื้อและแกน ซึ่งต่อมาได้เรียกชื่อสับประรดดังกล่าวว่า “สับประรดภูแล” โดยการนำเอาชื่อ “ภูเก็ร” ซึ่งเป็นแหล่งปลูกเดิมมาผสมกับแหล่งปลูกใหม่คือ “นางแล” กลายเป็นสับประรดพันธุ์ภูแล และมีการขยายแหล่งปลูกเพิ่มจากตำบลนางแล ไปยังตำบลท่าสุด และตำบลบ้านคู้ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายด้วย

สับปะรดภูเก็ต ได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทะเบียนเลขที่ 49100012 เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 โดยเทศบาลตำบลนางแล และคณะกรรมการเครือข่ายผู้ปลูกสับปะรดภูเก็ตจังหวัดเชียงราย เป็นผู้ยื่นคำขอขึ้นทะเบียน โดยมีรายละเอียดบางส่วนดังนี้คือ

คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า

สับปะรดภูเก็ตเชียงราย (Chiangrai Phulae Pineapple) หมายถึง สับปะรดในกลุ่มควิน ซึ่งปลูกในตำบลนางแล ตำบลท่าสุต และตำบลบ้านคู อำเภอมือง จังหวัดเชียงราย

ลักษณะทางกายภาพสินค้า

- ผล ขนาดเล็กมีน้ำหนักตั้งแต่ 150 กรัม-1,000 กรัม ความยาวจากโคนเฉลี่ย 1-1.5 เท่าของความยาวผล หัวจุกมีลักษณะชี้ตรง
- ตาผล ตาเต่งตึงโปนออกมาจากผลอย่างเห็นได้ชัด
- เปลือก เปลือกค่อนข้างหนา เหมาะสำหรับการขนส่งระยะไกล เมื่อสุกเปลือกผลจะมีสีเหลือง หรือเหลืองปนเขียว
- เนื้อ เนื้อสีเหลือง กรอบ กลิ่นหอม แกนสับปะรดกรอบรับประทานได้
- รสชาติ มีความหวานปานกลาง
- ใบ ใบเรียวยาวเล็ก สีเขียวอ่อนและมีแถบสีชมพูบริเวณกลางใบ ขอบใบมีหนามเรียงชิดติดกันตลอดความยาวของใบ

กระบวนการผลิต

- การปลูก ปลูกได้ตลอดทั้งปี ปลูกได้ทั้งระบบการปลูกแบบแถวเดี่ยวและแถวคู่
- การเตรียมพันธุ์ -ใช้หน่อพันธุ์ (Aerial sucker) หรือหน่อข้าง เลือกหน่อที่มีขนาดใกล้เคียงกัน ความยาวหน่อประมาณ 30 เซนติเมตร น้ำหนักหน่อประมาณ 250 กรัม
 - ใช้จุกพันธุ์ (Crown) เป็นส่วนที่ติดกับผลสับปะรด เลือกจุกที่มีขนาดใกล้เคียงกัน เพื่อให้ออกดอกได้ผลพร้อมกัน
- การเก็บเกี่ยว เก็บเกี่ยวหลังจากออกดอกประมาณ 120-150 วัน ขึ้นอยู่กับฤดูกาล ในระหว่างการเก็บเกี่ยว เกษตรกรต้องตัดผลผลิตใส่ภาชนะ เพื่อมิให้เกิดการปนเปื้อนของเศษดิน หรือวัสดุอื่นๆ หลังจากนั้นนำมาคัดเกรด ทำความสะอาดและบรรจุในหีบห่อเพื่อจัดส่ง
- การบรรจุหีบห่อ รายละเอียดบนฉลาก ให้ประกอบด้วยคำว่า “สับปะรดภูเก็ตเชียงราย” และ/หรือ “Chiangrai Phulae Pineapple”

ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

พื้นที่ตำบลนางแล ตำบลท่าสุต และตำบลบ้านคู อำเภอมือง จังหวัดเชียงราย มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบ ที่ราบเชิงเขา เนินเขา และภูเขาสูง อยู่ในด้านทิศตะวันตก อันเป็นแหล่งกำเนิดลำห้วย

หลายสายเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ พื้นที่ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 400 เมตร ทำให้อากาศเย็นสบาย แต่มีอากาศหนาวในฤดูหนาว ประกอบกับพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่มีความลาดเอียง ทำให้การปลูกสับปะรดในพื้นที่ไม่มีปัญหาโรครากเน่า ลักษณะของดินระบายน้ำได้ดี การซึมซับของน้ำอยู่ในระดับปานกลาง การไหลบ่าของน้ำผิวดินอยู่ในระดับปานกลางถึงเร็ว ระดับน้ำใต้ดินไม่ลึก และดินมีแร่ธาตุต่างๆ เช่น ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม คาร์บอน ไนโตรเจน ลักษณะภูมิอากาศมีอุณหภูมิเฉลี่ย 24 องศาเซลเซียส ปริมาณฝนตกโดยเฉลี่ย 1757.4 มิลลิเมตรต่อปี จำนวนวันฝนตกเฉลี่ย 140 วัน ในหนึ่งปี ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยร้อยละ 76

ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

การปลูกสับปะรดภูแลเชียงราย อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลนางแล ตำบลท่าสูด และตำบลบ้านคู อำเภอมือเมือง จังหวัดเชียงราย

ชาวาวี

เป็นพืชที่สร้างรายได้อีกชนิดหนึ่งของจังหวัดเชียงราย และเชียงรายเป็นแหล่งปลูกที่สำคัญของประเทศ ในปี พ.ศ. 2549 มีพื้นที่ปลูกรวม 56,252 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ปลูกชาวอัสสัม 40,412 ไร่ แหล่งปลูกสำคัญคือบนดอยวาวี อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย

แต่ก่อนคำว่า วาวี นั้นชื่อ ะวี ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นชื่อเมืองหนึ่ง อยู่ในเขตประเทศพม่า เมื่อราษฎรในเมืองนั้นได้เดินทางมาติดต่อกับค้าขาย และอพยพมาตั้งหลักแหล่งเป็นกลุ่มแรกจึงตั้งชื่อเหมือนกับเมืองที่อพยพ ต่อมาพ่อค้าชาวจีนฮ่อมาติดต่อกับค้าขายด้วย และพบว่าพื้นที่บริเวณนี้มีทำเลดี ปลูกพืชผลทางการเกษตรได้ผลดี โดยเฉพาะ ต้นชาหรือต้นเมี่ยงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จึงขยายชุมชนจัดตั้งเป็นหย่อมบ้านต่างๆ ที่ประกอบด้วยหลายชนเผ่า และเริ่มขยายใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จนปัจจุบัน มีทั้งหมดด้วยกัน 7 เผ่าด้วยกัน คือ อาข่า จีน(ยูนาน) ปกาเกอญอ (กระเหรี่ยง) มูเซอ (ลาหู่) เย้า (เมี่ยง) ลีซอ (ลีซุ) และไทยใหญ่

คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านวาวี นิยมปลูกชากันมาเป็นช้านาน เพราะมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกชา คือตั้งอยู่ในทำเลหุบเขา สูงกว่าระดับน้ำทะเลเกิน 1,000 ฟุต และเป็นแหล่งปลอดจากมลพิษพิษต่างๆ

โดยในสมัยก่อนนั้นชาวาวีนิยมนำชามาทำเมี่ยงมากกว่า ต่อมาในปี พ.ศ. 2467 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำเมี่ยงครั้งสำคัญ คือพ่อค้าชาวจีนฮ่อผู้หนึ่ง ได้พบกับพ่อค้าชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งเป็นเจ้าของบริษัทไบชาตราสามม้า จึงแนะนำกรรมวิธีการผลิตชากายอดอ่อนต้นชา พ่อค้าจึงตัดสินใจทำตามคำแนะนำ และสามารถสร้างรายได้ที่ดีกว่าการทำเมี่ยง การจัดเก็บก็ง่าย ขนส่ง

สะดวก และได้ราคาขายดีกว่า ต่อมาพี่น้องชาวจีนและชาวเขาที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียง จึงหันมาทำชา จากยอดต้นชา ทำให้ไร่ชาเพิ่มจำนวนมากขึ้น ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตเริ่มดีขึ้น

ชาวาวิ มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เนื่องจากเป็นชาพื้นเมืองที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ แตกต่าง จากชาทั่วไป โดยเป็นชาพันธุ์อัสสัม (*Camellia sinensis var. assamica*) ซึ่งชากลุ่มนี้มีลักษณะเป็น ไม้ขนาดใหญ่ บางต้นมีความสูงถึง 17 เมตร ซึ่งใหญ่กว่าชาในกลุ่มอื่นๆ อย่างเด่นชัด กิ่งอายุมาก จะเปลี่ยนเป็นสีเทา และหาได้ยากในท้องถิ่นอื่น จึงทำให้ได้รับความนิยมจากต่างประเทศ

ชาวาวิมีทั้งพันธุ์ดั้งเดิม คือ พันธุ์อัสสัม และชาพันธุ์ปรับปรุงใหม่ เช่น ชาจีน ชาซีลอนพันธุ์ ต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งชา "ชิงชิงอุหลง" หรือที่เรียกว่าพันธุ์ "มังกรดำ" ที่มีกลิ่นหอมกรุ่น ปลูก มากที่บ้านวาวิ หมู่ 1 บ้านปางกิว หมู่ 2 บ้านเลาหลิ หมู่ 20 บ้านแม่โงมเฮ้า หมู่ 15 บ้านมังกาล่า หมู่ 22 บ้านปางกู่เส็ง หมู่ 23 และบ้านปางกลาง หมู่ 24 รวมพื้นที่ปลูกประมาณ 17,000 ไร่

ปัจจุบันคอกวาวิเป็นพื้นที่ปลูกชาใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และสามารถสร้างชื่อเสียง ให้กับจังหวัดเชียงราย ทางองค์การบริหารส่วนตำบลวาวิจึง ได้ให้การสนับสนุน และส่งเสริมให้เป็น ผลผลิตหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และจะขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มไปยังบ้านทุ่งพร้าว กะเหรี่ยง หมู่ 8 บ้านทุ่งพร้าวมุเซอร์ หมู่ 7 บ้านห้วยน้ำเย็น หมู่ 11 บ้านโป่งกลางน้ำ หมู่ 12 และบ้านขุนสรวย หมู่ที่ 14 โดยในปีพ.ศ.2549 มีการสำรวจพบว่าเชียงรายมีผลผลิตชามากกว่า 120 ตันต่อปีเลยทีเดียว

กาแฟดอยช้าง

กาแฟดอยช้าง (Doi Chang Coffee) หมายถึงกาแฟอาราบิก้าแท้ 100 % สายพันธุ์หลัก คาทู รา คาติมอร์ และคาทุย ที่ได้ผลจากกาแฟสดที่ปลูกที่หุบเขาดอยช้างในตำบลวาวิ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ที่ระดับความสูง 1,000-1,700 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้กาแฟสุกช้า จึงสะสม สารอาหารแร่ธาตุเพิ่มขึ้น

ด้วยความเอาใจใส่ในทุกขั้นตอนในการผลิต จากนักวิชาการเกษตร ผู้เชี่ยวชาญด้านกาแฟ ทั้งในและต่างประเทศ ตั้งแต่การปลูกภายใต้ร่มเงาไม้ใหญ่ เพื่อให้ได้คุณภาพของผลผลิตที่ดีขึ้น การ เลือกเก็บเฉพาะเมล็ดสุกด้วยมือที่ละเอียด การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว (กระบวนการพิเศษเฉพาะ ดอยช้าง) ที่ได้รับการควบคุมคุณภาพ การตาก การสี การเก็บบ่มอย่างถูกวิธี บนพื้นที่สูงเป็น เวลานานกว่า 8 เดือน และคั่วด้วยเครื่องคั่วที่ได้มาตรฐาน พร้อมทั้งเลือกใช้บรรจุภัณฑ์อย่าง เหมาะสม

ทำให้กาแฟดอยช้างมีรสชาติที่โดดเด่น มีกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะถิ่น ต่างจาก กาแฟจากแหล่งอื่นอย่างสิ้นเชิง จึงทำให้กาแฟดอยช้างได้รับรองคุณภาพจาก สมาคมกาแฟชนิด พิเศษแห่งยุโรป **Speciality Coffee Association of Europe** และสมาคมกาแฟชนิดพิเศษแห่ง

อเมริกา **Speciality Coffee Association of America** ซึ่งในแต่ละปีจะมีผลผลิตกาแฟชนิดพิเศษ ลักษณะนี้จากแหล่งต่างๆ ทั่วโลกเพียง 5-7% เท่านั้น

ทั้งนี้เนื่องมาจากเมื่อปี พ.ศ.2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวพระราชดำริให้ ชาวเขาบนดอยช้างเลิกปลูกฝิ่น และทำไร่เลื่อนลอย เมื่อ พ.ศ. 2512 และนโยบายของรัฐบาลที่ ต้องการลดพื้นที่การปลูกฝิ่นอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. 2526 กรมประชาสงเคราะห์โดยศูนย์พัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขา ได้นำพันธุ์พืชเมืองหนาวมาให้เกษตรกรปลูกเพื่อทดแทนฝิ่น เช่น แมคคาเดเมีย บ๊วย ท้อ สาลี่ รวมทั้งกาแฟอาราบิก้าสายพันธุ์ดี ที่ผ่านการทดลองและวิจัยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ซึ่งตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ได้มีการพิสูจน์ให้เห็นว่าหุบเขาดอยช้างสามารถปลูก กาแฟ และให้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูงมากแห่งหนึ่งของโลก

หัวเรือหัวแรงสำคัญสองคนซึ่งมีส่วนผลักดันให้กาแฟดอยช้างได้รับความนิยมนคือ **คุณวิชา พรหมยงค์** และ **คุณปณชัย พิสัยเลิศ** หรือ "อาเดล" ในฐานะผู้ใหญ่บ้านได้หารือกับคุณวิชา ชาว ไทยพื้นราบที่เคยติดต่อกันมา เพื่อช่วยกันหาแนวทางในการพัฒนาการปลูกกาแฟเพื่อให้ขายได้ ราคาดียิ่งขึ้น โดยทั้งคู่ได้รวบรวมเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ และช่วยกันหาหนทางในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ โดยได้รับความช่วยเหลือจากนักวิชาการและบุคคลอื่นๆ อีกหลายท่าน แม้จะมีหลายครั้ง ที่ผิดหวังจากการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรง แต่ก็สามารถ ผ่านอุปสรรคต่างๆ มาได้ในที่สุด

จากพื้นที่ปลูกกาแฟเดิมที่มีเพียง 400-500 ไร่ ในปัจจุบันมีพื้นที่ประมาณ 20,000 ไร่ ทำ รายได้ให้เจ้าของไร่ประมาณไร่ละ 30,000-40,000 บาท/ปี ชาวบ้านได้ร่วมตัวกันจัดตั้งกลุ่มผู้ผลิต กาแฟจำนวน 12 กลุ่ม มีการจัดตั้งบริษัทดอยช้าง เฟรชโรสเต็ด คอฟฟี่ จำกัด สำหรับทำธุรกรรมและ กิจกรรมด้านการตลาด

ปัจจุบันกาแฟดอยช้าง ได้รับรางวัลจากคณะกรรมการ **Coffee Review : The World Leading Coffee Buyer Guide** ให้คะแนนผลิตภัณฑ์กาแฟ **Aged Piko's Peaberry** จำนวน 89/100 คะแนน ผลิตภัณฑ์กาแฟพรีเมียม **Doichang Single Estate** ได้คะแนน 85/100 คะแนน ซึ่งถือได้ว่า ผลิตภัณฑ์กาแฟดอยช้างได้รับการยอมรับจากนานาชาติแล้ว

กาแฟดอยช้าง ได้รับการยอมรับจาก Coffee Review –The world's leading Coffee Buying Guide ในการทดสอบกาแฟดอยช้าง เพียบเบอร์รี่ (Peaberry) คะแนนรวม 93 คะแนน (เมษายน 2551) ซึ่งถือเป็นระดับ Outstanding และได้รับมาตรฐานกาแฟพิเศษจากสมาคมกาแฟพิเศษยุโรป (**Speciality Coffee Association of Europe : SCAE**)

ลักษณะที่โดดเด่นเป็นพิเศษของกาแฟดอยช้าง เพียบเบอร์รี่คือ เป็นกาแฟที่มีรสชาติกลม กล่อมน่าประทับใจ มีกลิ่นหอมของดอกไม้ และกลิ่นสัมผสมรสอย่างลงตัว เมื่อทดลองชิมจะได้ รสชาติกรดอ่อน ๆ คล้ายกับไวน์ขาว กาแฟดอยช้างเพียบเบอร์รี่จึงเหมาะจะเป็นกาแฟยามเช้าสำหรับผู้ ชื่นชอบความละมุนละไม

นอกเหนือจากนี้ ความภูมิใจอีกอย่างหนึ่งของชาวคอยช่างคือ การจัดตั้งสถาบันกาแฟ (Doichang Academic of Coffee) เพื่อเสริมสร้างความรู้ให้ผู้ผลิตกาแฟ ทั้งการเพาะปลูก การดูแลรักษากาแฟให้คงคุณภาพระดับ "กาแฟชนิดพิเศษมาตรฐานโลก" ควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศน์

เหตุผลที่ทำให้กาแฟคอยช่าง ได้รับความนิยมนิยมในหมู่คอกาแฟพันธุ์แท้ ได้แก่

- 1.เป็นกาแฟอาราบิก้า 100% สายพันธุ์พิเศษ (Specialty Coffee)
 - 2.เป็นเมล็ดกาแฟแบบ Strickly Hard Bean (SHB) ซึ่งเติบโตอย่างช้า ๆ แต่สามารถสะสมอาหารได้อย่างเต็มที่ ทำให้เมล็ดมีความหนาแน่นสูง
 - 3.เป็นกาแฟที่เพาะปลูกบนพื้นที่ที่เหมาะสมที่สุด สูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,200 เมตร และเป็นพื้นที่เดียวที่ใหญ่ที่สุดในโลก (Single Origin Coffee)
 - 4.เป็นกาแฟที่พิถีพิถันทุกขั้นตอนการผลิต เก็บเมล็ดสุกด้วยมือที่ละเมล็ด
 - 5.เป็นกาแฟที่ใช้การทำกาแฟเมล็ดด้วยวิธีเปียก (Wet Process)
 - 6.เป็นกาแฟที่มีรสชาติกลมกล่อม ประทับใจ มีกลิ่นดอกไม้ และมีรสชาติกรดอ่อน ๆ หอมกลิ่นผลกาแฟ
 - 7.เป็นกาแฟที่คั่วด้วยเครื่องจักรทันสมัยจากอิตาลี ควบคุมด้วยระบบ คอมพิวเตอร์ทั้งหมด จึงควบคุมคุณภาพการคั่วที่ได้มาตรฐานทุกถุง
 - 8.เป็นกาแฟที่จำหน่ายและมีชื่อเสียงโด่งดังในหลายประเทศ เช่น แคนาดา ออสเตรเลีย อิตาลี ญี่ปุ่น เกาหลี สาธารณรัฐประชาชนจีน ฯลฯ
 - 9.เป็นกาแฟที่บรรจุถุงฟอยล์คุณภาพสูง มีวาล์วระบายอากาศแบบทางเดียว ทำให้อากาศภายในออกได้ และป้องกันอากาศภายนอกเข้ามาในถุง ทำให้กาแฟคงความสดใหม่เสมอ
- ผลิตภัณฑ์กาแฟคอยช่าง มีหลายรุ่นให้เลือก เช่น
- กาแฟคอยช่าง Peaberry สุกยอดกาแฟเมล็ดโทน
 - กาแฟคอยช่าง Organic Premium กาแฟปลอดสารเคมี ได้รับการรับรองจากสถาบัน USDA
- กาแฟคอยช่าง Premium AA กาแฟพรีเมียมคั่วเข้ม สำหรับผู้ชื่นชอบความเข้มอีกระดับ
 - กาแฟคอยช่าง Premium กาแฟพรีเมียม รสกลมกล่อม หอมละมุน
 - กาแฟสดคอยช่าง (Green Bean) มีลักษณะสีเขียวอมฟ้า หรือสีเขียวอมเทา มีเมล็ดไม่สมบูรณ์หรือเมล็ดขนาดเล็กปนไม่เกินร้อยละ 12-13 แบ่งตามขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ 3 ระดับ คือ ขนาดใหญ่กว่า 6.96 มม.ขึ้นไป ขนาดระหว่าง 6.1-6.95 มม. และขนาดเล็กกว่า 6.1 มม.
 - กาแฟคั่ว-บดคอยช่าง (Roasted and Ground Coffee) เป็นกาแฟคั่ว-บดมีความหอม รสชาติกลมกล่อมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีคาเฟอีนไม่เกิน 1.5 ร้อยละของน้ำหนัก

กาแฟดอยช้าง ขึ้นทะเบียนสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เมื่อวันที่ 28 ก.ค. 2549 โดยกลุ่มผู้ยื่นคำขอคือ กลุ่มผู้ปลูกกาแฟดอยช้าง ประกอบด้วย กลุ่มผู้ผลิตกาแฟดอยช้าง, กลุ่มกาแฟ Doi Chang Coffee, กลุ่มกาแฟ EGO, กลุ่มกาแฟดอยช้าง AAA, กลุ่มกาแฟดอยมายา, กลุ่มกาแฟภูสว้าง, กลุ่มแปรรูปกาแฟยามาก่อจ่อ, กลุ่มแปรรูปกาแฟลอมมีอาชาดอยช้าง, และบริษัทดอยช้าง เฟรช โรสเต็ดคอฟฟี่ จำกัด มีที่อยู่ทั้งหมด 3 ตำบลควาวิ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ปัจจุบัน "กาแฟดอยช้าง" มีการส่งออกไปยังแคนาดา อิตาลี จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย ฯลฯ กาแฟดอยช้างจึงเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดเชียงราย และเป็นพืชที่สร้างชื่อเสียงและความภาคภูมิใจมาสู่ชาวเชียงรายมาช้านาน

พันธุ์สัตว์ที่สำคัญของเชียงราย

ปลาบึก

หากจะกล่าวถึงแม่น้ำโขง แม่น้ำที่ใหญ่และยาวที่สุดสายหนึ่งในทวีปเอเชีย มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 4,590 กิโลเมตร มีต้นน้ำอยู่ในเขตประเทศจีน แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสำคัญอีกสายหนึ่งซึ่งหล่อเลี้ยงผู้คนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง และในแม่น้ำโขงแห่งนี้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของ “ปลาบึก” ซึ่งเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาปลาน้ำจืดหลายชนิด มีถิ่นกำเนิดเพียงแห่งเดียว คือ แม่น้ำโขง

ปลาบึก หรือ Mekong Giant Catfish มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Pangasianodon Gigas หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ปลาไตรราช” คำว่า “บึก” เพี้ยนมาจากคำว่า “หึก” หมายถึง ใหญ่ ซึ่งเป็นคำในภาษาของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณสองฝั่งโขง ได้แก่ ไทยเหนือ ไทยอีสาน และลาว ดังนั้นจึงเรียกปลาที่มีขนาดใหญ่มีขนาดนี้ว่า “ปลาหึก” พอเวลาผ่านไปเสียงก็เริ่มเพี้ยนกลายเป็น “ปลาบึก” จนถึงทุกวันนี้

ปลาบึกได้รับสมญานามว่า “เจ้าพ่อแห่งลุ่มน้ำโขง” เพราะจะอาศัยอยู่ในลำน้ำโขงอันกว้างใหญ่เท่านั้น ซึ่งการดำรงชีวิตอันเร้นลับในลำน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ ภายใต้อุปการที่น้ำเกรงขาม และมีลักษณะปราดเปรียวประหนึ่งเป็นเจ้าแห่งสายน้ำ แต่อีกมุมหนึ่งมันกลับเป็นนักมั่งสวิงตัวขงที่กินแต่พืชน้ำ และมีนิสัยสงบเสถียรราวกับนักบวชผู้ทรงศีล จึงไม่แปลกที่ชาวบ้านจะนับถือและบูชาว่าเป็นปลาแห่งเทพเจ้า

รูปร่างของปลาบึก มีลักษณะคล้ายกับปลาเทโพหรือปลาสาวย มีลำตัวยาวแบนด้านข้างเล็กน้อย ไม่มีเกล็ด จะงอยปากบานใหญ่ ปลายบนกลม หัวยาวใหญ่ นัยน์ตาค่อนข้างเล็ก อยู่ต่ำกว่าระดับมุมปากเล็กน้อย และคล้อยไปทางด้านหลังของมุมปาก ตัวที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไปมีจุดดำๆ คล้ายกับเลขศูนย์ ภาษาไทยล้านนาเรียกว่า “วะ” ปลาบึกที่โตเต็มวัยจะไม่มีฟันอยู่ในปากเลย ทำให้ไม่นิยมกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร เลือกกินแต่ใบ หรือ สาหร่ายแม่น้ำโขง ชาวประมงจึงถือว่าปลา

บึกจำศีล และรักษาศีล ชอบอาศัยในน้ำลึก อุณหภูมิประมาณ 24 – 26 องศาเซลเซียส ที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี ตัวใหญ่สุดมีความยาวได้ถึง 3 เมตรหนัก 250-300 กิโลกรัม

อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ถือเป็นชุมชนริมฝั่งโขงแห่งเดียวที่มีประเพณีล่าปลาบึก และเป็นพื้นที่เพียงแห่งเดียว ซึ่งมีร่องน้ำตื้นลักษณะเป็นแก่งหิน ความลึกของน้ำได้ระดับง่ายต่อการวางอวน ปลาบึกกับชาวบ้านหาคไคร้จึงมีความสัมพันธ์กันมาอย่างแนบแน่นตั้งแต่โบราณ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการประมงและล่าปลาบึก จนถือว่าเป็นเทศกาลพื้นบ้านประจำปี ก็ว่าได้ การจับปลาบึกถือเป็นอาชีพเสริมของชาวบ้าน และเป็นประเพณีที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ

หมู่บ้านหาคไคร้ ตั้งอยู่ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย อยู่ในเขตปกครองของเทศบาลตำบลเวียงเชียงของ หมู่ 7 เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงทางการจับปลาบึก และจะมีเทศกาลจับปลาบึกเป็นประจำทุกปี ในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ปลาบึกจะว่ายขึ้นเหนือเพื่อไปวางไข่ ก่อนการจับปลาบึกทุกครั้งจะมีพิธีการสำคัญที่ต้องทำก่อนการจับ นั่นคือ พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก

ตั้งแต่อดีตกาลมา ชาวประมงในเขตบ้านหาคไคร้ ยึดถือการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ โดยสังเกตจากความเปลี่ยนแปลงของดอกชอมพอ(หางนกยูง) และนกนางนวลซึ่งเปรียบเสมือนกับไกด์นำทาง เพราะหากวันใดดอกชอมพอบานเป็นสีแดงเมื่อไหร่ และนกนางนวลเริ่มบินโฉบไปมา ถือเป็นสัญญาณของฤดูกาลล่าปลาบึกของชาวบ้านหาคไคร้ ปรากฏการณ์ธรรมชาติเช่นนี้จะตรงกับช่วงกลางเดือนเมษายน ถึงกลางเดือนพฤษภาคมของทุกปี แต่ในปัจจุบันความเชื่อดังกล่าววงเริ่มสูญหายไป เพราะชาวบ้านจะยึดถือเอาวันที่ 18 เมษายนของทุกปี เป็นวันแรกของการทำพิธีและเปิดการล่าอย่างเป็นทางการ

พิธีกรรมจับปลาบึกเกิดขึ้นจากคติความเชื่อในผีคั้งน้ำ หรือผีวังน้ำ ที่เรียกว่าเจ้าโพง และผีร่องน้ำ ที่เรียกว่าเจ้าลวง โดยเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าคุ้มครองปลาบึก คติความเชื่อในผีนางไม้ ที่เรียกว่าแม่ย่านาง โดยถือว่าเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์คอยอำนวยการช่วย ในการจับปลาบึก พิธีกรรมแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อันประกอบด้วย ต้นไม้ แม่น้ำ และพื้นดิน จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมเพื่ออ้อนวอนต่อเจ้าโพง เจ้าลวง และแม่ย่านาง ขอให้ช่วยเหลือให้การจับปลาบึกประสบความสำเร็จ

พิธีกรรมจับปลาบึกแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ พิธีกรรมจับปลาบึก พิธีกรรมบั้งไฟความเรือ และพิธีกรรมเช่นไหว้แม่ย่านาง ผู้ร่วมพิธีกรรม ได้แก่ พรานปลาบึก หมอ ผู้ช่วยหมอ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ส่วนฤกษ์ยาม ถือเอา วันที่ 17-18 เมษายน ของทุกปี เพราะเป็นช่วงที่ปลาบึกว่ายน้ำขึ้นมาถึงชุมชนแห่งนี้

สถานที่ประกอบพิธีกรรมจับปลาบึก คือ คอนท้ายหาดหน้าวัดบ้านหาดไคร้ กับชายหาดริมหน้าน้ำวัด บ้านหาดไคร้ เครื่องใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องสักการะบูชา เครื่องสังเวศ เครื่องเลี้ยงทวย และเครื่องใช้อื่นๆ ซึ่งเป็นการสื่อความหมายถึงเจ้าโพ้ง เจ้าดวง และแม่ย่านาง ในเชิงสัญลักษณ์ หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ คติความเชื่อในพิธีกรรมจับปลาบึกเป็นคติความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างผี พุทธ และ พราหมณ์ แต่เน้นในเรื่องผี ความเชื่อนี้นำมาซึ่งความสามัคคีมีพลังต่อสู้กับอุปสรรคในการจับปลาบึก

หลังจากนั้นก็จะเริ่มลงมือจับปลา โดยใช้เครื่องมือจับปลาบึกที่ เรียกว่า "นาม" ซึ่งทำมาจากสายป่านตีเกลียวให้เข้ากันเป็นเชือก แล้วนำมาถักเป็นตาข่าย แต่ละตากว้าง 25-30 เซนติเมตร นามแต่ละเส้นจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 6-7 เมตร ยาว 8-9 เมตร นอกจากนี้ยังมี "มอง" ที่มีลักษณะคล้ายนาม แต่ต่างกันที่มองทำมาจากไผ่ล่อน ในแต่ละปีจะมีชาวบ้านจับปลาบึกแค่ 1-2 ครั้งเท่านั้น

การหายไปของปลาบึก

จำนวนปลาบึกในแม่น้ำโขงเขตอำเภอเชียงของ และอำเภอเชียงแสนกล่าวได้ว่ามีจำนวนที่จับได้ลดลงทุกปี อย่างปี พ.ศ. 2533 ชาวบ้านหาดไคร้จับปลาบึกได้ถึง 69 ตัว ปี 2539 จับได้ 7 ตัว ปี 2543 จับได้ 2 ตัว และปี 2548 จับได้เพียง 3 ตัว ขณะที่ฝั่งลาวจับได้เพียง 1 ตัวเท่านั้น

การหายไปของจำนวนปลาบึก เกิดจากโครงการพัฒนาต่างๆ ในแม่น้ำโขง ซึ่งแต่ละโครงการล้วนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ของแม่น้ำโขงโดยตรง เช่น โครงการระเบิดแก่งขุดลอกแม่น้ำโขง เพื่อการเดินเรือสินค้าขนาดใหญ่ภายใต้ความร่วมมือของจีน ไทย พม่าและลาว ซึ่งปัจจุบันดำเนินการแล้วเสร็จไปแล้วในเขตจีนและพม่า

โครงการนี้เดิมที่จะเข้ามาดำเนินการในเขตไทย โดยจะทำการระเบิดบริเวณแก่งคอนผีหลง เขต อำเภอเชียงของ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านหาดไคร้มากนักด้วย แต่ภายหลังถูกองค์กรชาวบ้านอย่างกลุ่มรักษ์เชียงของต่อต้านอย่างหนัก เพราะหวั่นเกรงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ โครงการนี้จึงยุติการดำเนินการไว้แค่นั้น

นอกจากนี้ ยังมีโครงการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงในเขตจีน โดยเฉพาะเขื่อนหมั่นหวั่นที่เป็นตัวควบคุมระดับน้ำในแม่น้ำโขง และยังมีอีกหลายๆ เขื่อนที่จีนกำลังก่อสร้าง โครงการพัฒนาเหล่านี้ถือว่าส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในแม่น้ำโขงโดยตรง และนั่นหมายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับจำนวนปลาบึกโดยตรงด้วย

และล่าสุดปลายเดือนมีนาคมที่ผ่านมา ทางศุลกากรอำเภอเชียงแสนยังมีโครงการขุดลอกคอนทรายขนาดใหญ่ 4 จุดบริเวณสามเหลี่ยมทองคำเพื่อให้เรือสินค้าแล่นได้สะดวกอีกด้วย ทั้งนี้เพราะปัจจุบันระดับน้ำในแม่น้ำโขงผันผวน ขึ้นลงไม่เป็นปกติอันเนื่องมาจากการเปิดปิดเขื่อนในจีนส่งผลให้เกิดตะกอนทรายในแม่น้ำโขงหลายจุด

แม้ที่ผ่านมาชาวประมงบ้านหาดไคร้จะกลายเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุในการหายไปของปลาบึกมาโดยตลอด แต่กระนั้นชาวประมงกลุ่มนี้ได้พยายามอธิบาย และทำความเข้าใจกับสาธารณะ ว่าการจับปลาบึกของชาวบ้านนั้นมิได้จับทุกวัน ปีหนึ่งๆ จะจับแค่ 1-2 ครั้งเท่านั้น ขณะที่การจับครั้งหนึ่งๆ จะจับปลาบึกได้ไม่กี่ตัว ดังนั้นแท้จริงแล้วเหตุที่ปลาบึกหายไปเป็นเพราะโครงการพัฒนาของรัฐที่เข้าไปกระทำกับแม่น้ำโขงต่างหาก แต่ทว่าคำอธิบายของชาวประมงบ้านหาดไคร้ ไม่ได้ทำให้คำกล่าวหาของส่วนราชการจางหายไปแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม คำกล่าวหาที่เกิดขึ้นทำให้ชาวประมงกลุ่มนี้เริ่มกังวลในการสืบสานวิถีที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ รวมทั้งความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ที่ผ่านมามีการหารือกันหลายครั้ง จนในที่สุดต้นปี พ.ศ. 2549 นี้ซึ่งเป็นปีที่ในหลวงทรงครองราชย์ครบ 60 ปี ชาวประมงบ้านหาดไคร้จึงพร้อมใจกันละทิ้งวิถีการจับปลาบึกเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวประมงบ้านหาดไคร้ยืนยันว่าจะเลิกจับปลาบึกไปแล้ว แต่ในวันที่ 18 เมษายนของทุกปี ยังคงทำพิธีบวงสรวงปลาบึกต่อไป แต่ถึงกระนั้นคงปฏิเสธไม่ได้ว่ากลิ่นไอของประเพณีจับปลาบึกจะค่อยๆ เลือนหายไปอย่างแน่นอน

ปัจจุบันคนไทยสามารถผสมเทียมปลาบึกได้สำเร็จเป็นรายแรกของโลก โดยนายเสน่ห์ ผลประสิทธิ์ หัวหน้าสถานีประมงจังหวัดเชียงราย เป็นผู้ดำเนินการทดลองและประสบความสำเร็จในปี พ.ศ.2526 (ตามแนวคิดในการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ปลาบึกของ ร.ท.สว่าง เจริญผล ซึ่งในปี พ.ศ. 2524 ท่านรักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมประมง) โดยสามารถแจกจ่ายลูกปลาบึกให้แก่เกษตรกรผู้สนใจเพาะเลี้ยง และปล่อยลงแหล่งน้ำตามธรรมชาติด้วย

4.2 กลุ่มที่ 2 กลุ่มศิลปกรรมและหัตถกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรม

จังหวัดเชียงราย มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมมากมายหลายแขนง ซึ่งแต่ละท่านได้สร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมอันทรงคุณค่าให้ชาวเชียงรายได้ภาคภูมิใจ

พ่ออ้อยแสง ลือสุวรรณ

ผู้เสกสรรจินตนาการบนด้ามน้ำบวย

จากน้ำบวย(กระบวยตักน้ำ) ธรรมดาๆราคาแค่หนึ่งบาท(เมื่อหลายสิบปีก่อน) เมื่อผ่านการสลักเสลา ขัดเกลา ด้วยจินตนาการอันบรรเจิดของ พ่ออ้อยแสง ลือสุวรรณ แห่งบ้านห้วยปู ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จึงทำให้น้ำบวยธรรมดาๆ กลายเป็นผลงานศิลปะสร้างสรรค์เหนือจินตนาการ ที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ และมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็นพันเท่าทวีคูณเลยทีเดียว และที่สำคัญผลงานของพ่ออ้อยแสง ซึ่งสร้างสรรค์อย่างประณีตบรรจงจากใจรัก จึงดูมีชีวิตชีวา มีเสน่ห์ และเป็นอมตะชนิดที่หาใครเทียบได้ยากยิ่ง

เป็นสล่าอยู่ในสายเลือด

พ่ออ้อยแสง ลือสุวรรณ มีวิถีชีวิตเฉกเช่นชายหนุ่มล้านนาในอดีต ซึ่งต้องเรียนรู้งานในเชิงช่าง(สล่า) และงานศิลปะพื้นบ้านมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่เริ่มจำความได้ เนื่องจากงานเหล่านี้มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตตามวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการตีเหล็ก (ทำมีด จอบ เสียม เลื่อย พร้า ฯลฯ สำหรับใช้ในครัวเรือนและงานเกษตรกรรม) การจักสาน (กระบุง ตะกร้า ก๊วย ลอบ คักปลา ฯลฯ เพื่อใช้สอยทั่วไป) งานไม้ (ทำแอก ไร่ คราด สำหรับใช้ทำไร่ไถนา) การแกะสลัก (ด้ามน้ำบวย เพื่อความสวยงามและความสวยงาม) เป็นต้น

ด้วยความขยันขันแข็ง และไม่ยอมปล่อยให้เวลาให้เปล่าประโยชน์ พ่ออ้อยแสงมักจะใช้เวลาที่ว่างจากการงานในไร่นา ทำเครื่องใช้ไม้สอยที่กล่าวไปข้างต้นสำหรับใช้เมื่อยามจำเป็น น้ำบวยก็เป็นของใช้อีกหนึ่งอย่าง ซึ่งพ่ออ้อยแสงมักจะทำขึ้นในยามว่างเสมอๆ เมื่อทำแล้วท่านจะนำไปวางไว้บนหิ้งเหนือเตาไฟเพื่อให้เนื้อไม้แห้ง และช่วยกันมอดแมงมาเจาะทำลาย ครั้งมีคนมาขอซื้อ พ่ออ้อยแสงก็จะขายได้ในราคาแค่หนึ่งบาทเท่านั้น ไม่คิดที่จะค้ากำไรจากผลงานที่สร้างสรรค์ด้วยใจรัก

จากหนึ่งเป็นพัน จากการสร้างสรรค์ด้วยใจ

จนเมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมา ศิลปินแห่งชาติ อาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านหลายแขนงของเชียงรายให้คงอยู่ ได้ชักชวนให้พ่ออู๋แสงสร้างสรรค์ด้ามน้ำบวยให้แปลกพิสดารจากที่เคยทำมา โดยที่อาจารย์ถวัลย์จะเป็นผู้รับซื้อผลงานทั้งหมดเอง (จากการฉันทน์ทำให้ท่านมีผลงานการแกะสลักฝีมือของพ่ออู๋แสง สะสมไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกว่า 200 ชิ้นเลยทีเดียว)

จากการชักชวนนี้เอง ทำให้พ่ออู๋แสงเกิดแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ด้ามน้ำบวย ให้เป็นงานศิลปะที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ ด้วยการเติมจินตนาการ เติมชีวิตชีวา และเติมเสน่ห์ให้กับน้ำบวย ด้ามน้อยของท่าน ชนิดที่ทำให้ผู้พบเห็นถึงกับตะลึงได้ ไม่ว่าจะเป็นงานแกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่างๆ อาทิ พญานาค ช้าง ลิง หนู งู ฯลฯ งานแกะสลักที่สะท้อนวิถีชีวิตเกษตรกร งานแกะสลักที่แสดงถึงคามวิสัย ตลอดจนเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ดังนั้นจากน้ำบวยธรรมดาราคาหนึ่งบาท จึงกลายเป็นศิลปะบนด้ามน้ำบวยที่ไม่ธรรมดา และมีราคาเพิ่มเป็นหลักพันบาทขึ้นไปเลยทีเดียว

จากสล่าพื้นบ้าน สู่วิศวกรพื้นบ้านดีเด่น

ผลงานศิลปะบนด้ามน้ำบวยอันวิจิตรงดงามของพ่ออู๋แสง ลือสุวรรณ ได้กลายเป็นของสะสมที่ผู้มรสนิยมในด้านศิลปะทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ชื้อหาสะสมไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และส่วนหนึ่งก็ได้ซื้อไปประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือน โรงแรม สำนักงาน และผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับพ่ออู๋แสงก็คือ “น้ำบวย 12 ราศี”

ในปี พ.ศ. 2534 พ่ออู๋แสงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น แขนงช่างแกะสลักไม้ จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย และผลงานการสร้างสรรค์ด้ามน้ำบวยอันวิจิตรตระการตาของท่าน ถูกนำไปจัดแสดงในงานสำคัญๆระดับประเทศ และได้รับเกียรติให้เป็นของที่ระลึกสำหรับบุคคลสำคัญหลายท่าน เช่น อดีตนายกรัฐมนตรีนม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เคยนำไปมอบให้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเขาวัง 10 กว่าแห่ง และได้มอบให้อัลเบิร์ต ฮอลล์ เพื่อเก็บสะสมไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอังกฤษ เป็นต้น

ปัจจุบัน แม้ว่าพ่ออู๋แสง ลือสุวรรณ จะเสียชีวิตลงแล้ว (เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2539 รวมอายุ 93 ปี) แต่ท่านยังได้ถ่ายทอดวิชาความรู้แขนงนี้ให้แก่ สล่าคำจันทร์ ยา

โน หลานชายแท้ๆของท่าน ซึ่งได้สืบทอดงานแกะสลักด้ามน้ำบวย และพัฒนางานแกะสลักไม้สืบต่อไป

สล่าคำจันทร์ ยาโน

เนรมิตเศษไม้ให้กลายเป็นเงินแสน

บางครั้งการศึกษาที่ไม่ได้เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้คนๆหนึ่งประสบความสำเร็จในชีวิต ดังตัวอย่างของ สล่าคำจันทร์ ยาโน ช่างแกะสลักไม้ แห่งบ้านถ้ำผาตอง จังหวัดเชียงราย ผู้นี้ เขาเรียนจบแค่ชั้นประถม 4 ทว่าความเป็นคนช่างสังเกต ช่างจดช่างจำ อดทน มีอารมณ์ขัน และชอบคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆอยู่เสมอ เขาจึงสามารถเนรมิตเศษไม้ไร้คุณค่าให้กลายเป็นผลงานศิลปะราคาเรือนแสน และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจนสร้างชื่อเสียงให้เขาโด่งดังเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลกเลยทีเดียว

ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น

หากจะกล่าวว่าฝีมือแกะสลักไม้อันฉกาจฉกรรจ์ของ สล่าคำจันทร์ ยาโน ได้รับการถ่ายทอดผ่านทางสายเลือดคงจะไม่ผิดนัก เนื่องด้วย พ่ออู๋แสง ลือสุวรรณ ผู้มีศักดิ์เป็นตาของเขานั้น เป็นผู้ริเริ่มการแกะสลักน้ำบวย ให้มีด้ามจับที่วิจิตรพิสดารด้วยเรื่องราวของสัตว์นานาชนิด วิถีชีวิตชาวบ้าน เรื่องราวอิโรติก(การเสพสมของมนุษย์) ตลอดจนเนื้อหาเกี่ยวพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่บนด้ามจับของกระบวยนั้น มีลีลาลูกเล่นแพรวพราวชนิดหาตัวจับยาก แม้แต่ศิลปินใหญ่อย่างอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ยังชื่นชมยกย่องในฝีมือ

“ตอนเป็นเด็กผมได้คลุกคลีกับคุณตา เห็นคุณตาทำกระบวยตักน้ำแล้วเอามาฝากคุณแม่ไปขายที่ตลาด แต่ตอนนั้นก็ไม่ได้สนใจหรือคิดอยากจะทำ พอเรียนจบ ป 4 เพราะสมัยนั้นที่บ้านก็ยากจน เลยไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ ก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา พอโตขึ้นมาเป็นวัยรุ่น ผมก็ลองเอาไม้มาแกะเป็นด้ามหนังสัตว์ขึ้นมาชิ้นหนึ่ง คุณตามาเห็นก็บอกให้ผมมาฝึกแกะสลักไม้กับคุณตาสิ แต่ผมยังเป็นวัยรุ่น กำลังเที่ยวก็ไม่สนใจ”

คำจันทร์เล่าว่าเขาเคยบวชเรียนอยู่ที่วัดบุปผาราม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ อยู่นาน 3 พรรษา ก็ลาสิกขากลับมาช่วยพ่อแม่ทำไร่ไถนา แต่ด้วยสภาพอากาศที่แปรปรวนฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้เขาตัดสินใจไปเผชิญชีวิตที่กรุงเทพฯ แต่ด้วยความรู้แค่ประถม 4 ทำให้ค่าจ้างที่ได้

แทบจะไม่พอเพียงต่อการจุนเจือครอบครัว เขาจึงหันหลังให้เมืองฟ้าอมร มุ่งหน้าสู่ถิ่นกำเนิด และนี่เองที่เป็นจุดเริ่มต้นชีวิตสล่าแกะไม้

“ปี 2529 ผมทำนาก็ประสบภัยแล้ง โคนาก็ไถไม่ได้ ไม่มีน้ำ ผมไปเอางานของคุณตาขึ้นที่ ยากที่สุดที่เป็นเรื่องอีโรติกมาดู แล้วทำให้เหมือนคุณตา ผมทำอยู่ประมาณ 2 ชั้นก็เริ่มคล่อง คือเราดู จนทะเลหาคว่าตรงไหนทำยังไง แล้วก็ไปเอาเรื่องใหม่มาฝึกทำอีกจนครบ แล้วงานที่ผมทำก็เอาไป ให้คุณตาขายให้ ของคุณตาขายราคา 500 บาท ของผมขายได้ 100 บาท เพราะเพิ่งเริ่มฝึก”

10 ปีให้หลัง แม่พ่ออู๊ยแสง ลือสุวรรณ จะจบชีวิตลงด้วยโรครุนแรงแล้ว ทว่าเมล์ดพันธุ์ที่ พ่ออู๊ยแสงได้หว่านลงบนผืนแผ่นดินล้านนา กลับงอกงามเป็นไม้ใหญ่ขยายกิ่งก้านสาขาอย่างไม่หยุดยั้ง

เกิดได้ด้วยน้ำบวยวิถีชีวิตชาวล้านนา

ผลงานแกะสลักค้ำน้ำบวยของสล่าคำจันทร์ในช่วงแรก ยังเป็นรูปแบบเดียวกับที่พ่ออู๊ยแสง ลือสุวรรณ ได้สร้างสรรค์ไว้ อาทิ รูปคนเลื่อยไม้ ตำข้าว ผ่าฟัน ยิงนก ตกปลา รูปอีโรติก รูปสัตว์ 12 ราศี ฯลฯ ซึ่งแต่ละแบบจะมีกลไกขยับเขยื้อนได้เหมือนจริง เมื่อฝีมือของเขาแก่กล้าขึ้น จึงริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานตามจินตนาการของตนเอง โดยการร้อยเรื่องราวต่างๆ ให้ปรากฏอยู่บนค้ำนบวยอันเดียว

“พอทำงานไปนานๆ ก็เริ่มเบื่อ ผมเลยคิดออกแบบน้ำบวยขึ้นมาชิ้นหนึ่ง มีเรื่องราวของคน สัตว์และสิ่งของต่างๆ อยู่บนค้ำนบวยอันเดียวกัน ตั้งชื่อว่า น้ำบวยวิถีชีวิตชาวล้านนา ยาวประมาณ 1 เมตร เป็นน้ำบวยสำหรับตั้งโชว์

“เพราะผมอยากจะเล่าวิถีชีวิตชาวบ้านผ่านงานแกะไม้ เริ่มตั้งแต่การเกิด คือเราอย่าไปคิดว่า เรื่องอีโรติกมันเป็นเรื่องลามก แต่มันเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่ให้กำเนิด หลังจากนั้นก็เกิดเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ความเป็นอยู่ การละเล่นต่างๆ การแต่งกาย การทำมาหากิน งานชิ้นนี้พิเศษตรงที่ กิจกรรมทุกอย่างเคลื่อนไหวเชื่อมโยงถึงกันหมด โดยใช้มือหมุนวงล้อให้กลไกทำงาน”

ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นแรกสร้างความฮือฮาให้กับแวดวงศิลปะได้ไม่น้อย เมื่อถูกนำไปจัดแสดงร่วมกับกลุ่มสล่าเชียงราย ณ สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงราย ผู้คนที่ได้พบเห็น ผลงานของเขาต่างก็พากันทึ่ง บ้างก็ต้องแอบอมยิ้มกับภาพอีโรติกที่เห็น และหลังจบงานอาจารย์ สุขุม เฉลยทรัพย์ ขอซื้อผลงานไปในราคาหนึ่งหมื่นบาท

เมื่อสล่าคำจันทร์เห็นว่าผลงานประเภทนี้เป็นที่สนใจและยอมรับของสังคม เขาจึงได้พัฒนารายละเอียดต่างๆ ให้สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์ของการสะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวล้านนา เอาไว้อย่างเหนียวแน่น เพียงแต่เปลี่ยนกลไกที่ต้องใช้แรงงานคนหมุนให้ขับเคลื่อน มาเป็นการใช้มอเตอร์ไฟฟ้าเพื่อให้มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลาที่เปิดเครื่อง ผลงานชิ้นนี้ถูกขายไปในราคาห้าหมื่น

บาท เมื่อครั้งนำมาจัดแสดงที่กรุงเทพฯ ในฐานะที่ได้รับรางวัล 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ของจังหวัด เชียงราย

จวบจนปัจจุบันเขาสร้างสรรค์ผลงานขนาดใหญ่แบบนี้มาพร้อม 10 ชิ้นแล้ว ราคาขายก็ขยับ ขึ้นมาเป็นแปดหมื่นบาทสำหรับคนไทย และหนึ่งแสนบาทสำหรับการส่งออกต่างประเทศ

“ผลงานทุกชิ้นจะเชื่อมต่อกันหมด เพราะผมจะแกะสลักจากไม้แผ่นเดียว ทำเป็นกลไกให้ เคลื่อนไหวได้ ชุดใหญ่ใช้เวลาทำประมาณ 4 เดือน จุดไหนติดก็ต้องแก้ไขให้ได้ เพราะถ้าติดจุดใด จุดหนึ่ง จะทำให้จุดอื่นเคลื่อนไหวไม่ได้”

สลาคำจันทร์เล่าถึงความยากลำบากของการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งต้องอาศัยทั้งใจรัก ความอดทน ความปราณีตละเอียดอ่อน และความคิดสร้างสรรค์ตลอดเวลา

ไม่เพียงแค่เติบโตใหญ่แต่ยังให้ร่มเงา

ระหว่างที่สลาคำจันทร์สร้างสรรค์ผลงานศิลปะชิ้นใหญ่ออกจำหน่าย เขาก็ได้ผลิตงาน แกะสลักไม้ประเภทต่างๆควบคู่กันไปด้วย มีทั้งที่เป็นข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ได้แก่ กระเป๋่า ปิ่นโต และถาดใส่ของทำจากกระบอกไม้ไผ่ ถ้วยกาแฟ เข็มขัด รองเท้าไม้ เขิงเทียน และพาน ทำจากเศษ ไม้เก่า และของประดับตกแต่งบ้าน อาทิ โมบายรูปสัตว์ต่างๆ ตุ๊กตาสลัก 12 ราศี ช้างลากซุง ชุดหมากรุกหมีแพนด้า ชุดพระจำประจำวันเกิด และน้ำบายด้ามเดียวสำหรับตั้งโชว์ ฯลฯ

เมื่อมีร้านค้าหลายต่อหลายแห่งสั่งของไปจำหน่ายทั้งในเชียงราย เชียงใหม่ และกรุงเทพฯ ทำให้เขาไม่สามารถผลิตงานให้ทัน เพราะการแกะสลักไม้ชิ้นหนึ่งต้องอาศัยความอดทน ปราณีต ละเอียดอ่อน และต้องใช้ระยะเวลาาน สลาคำจันทร์จึงริเริ่มชักชวนเพื่อนบ้านคนอื่นๆ และเยาวชนที่สนใจให้มาฝึกแกะสลักไม้กัน อันเป็นที่มาของการก่อตั้ง **กลุ่มแกะสลักไม้พื้นบ้านใน คลัวเรือน บ้านถ้ำผาตอง**

“ประมาณปี 2531 เจ้าของร้านไม้มุงเงินเขาติดต่อมาให้ทำของส่งให้ที่ร้าน ผมก็ไปชักชวน เพื่อน 2 คนมาช่วยกันทำ เพราะทำคนเดียวไม่ไหว ส่งไม่ทัน หลังจากนั้นเด็กๆเยาวชนก็เริ่มสนใจมา ฝึก ผมก็ให้มาฝึกได้โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายอะไร ผมก็สอนเป็นสิบๆคนเลยนะพวกเด็กๆในหมู่บ้าน เพราะอยากจะให้เขาหลีกเลี่ยงจากยาเสพติด

“แต่พอเอาเข้าจริงก็หัวหมุนเลย งานของผมที่เคยทำได้เต็มร้อย ก็หายไปครึ่งหนึ่ง (หัวเราะ) เพราะมัวแต่สอนเด็ก เด็กคนนั้นก็เอามาถามว่า...อย่างนี้ดีไหม ผมก็ต้องหยุดดู (หัวเราะ) เด็กบาง คนก็ทำได้ดี แต่บางคนมีความตั้งใจ แต่พรสวรรค์ไม่มี แนวความคิดสร้างสรรค์ไม่มี ไม่รู้ลักษณะ สัตว์ก็ไปไม่ได้ ก็ถอย เพราะคนที่ทำจะต้องช่างสังเกต จดจำ”

ในปี พ.ศ.2542 สภาตำบลท่าซุด โดยความอนุเคราะห์ของพ่อหลวงศรีไหว พุทธา ผู้ใหญ่บ้าน ถ้ำผาตอง ได้สนับสนุนการจัดตั้งเป็น “กลุ่มแกะสลักไม้พื้นบ้านในครัวเรือน บ้านถ้ำผาตอง” ขึ้นอย่างเป็นทางการ เลขที่ 111 หมู่ 6 บ้านถ้ำผาตอง ต.ท่าซุด อ.เมือง จ.เชียงราย และให้งบประมาณในการจัดซื้อเครื่องมือ อุปกรณ์ เป็นเงินเริ่มต้น 50,000 บาท และมีสลาคำจันทร์ ยาโน เป็นประธานกลุ่ม และมีเพื่อนบ้านเป็นสมาชิกรวม 27 คน สมาชิกแต่ละคนจะรับงานกลับไปทำที่บ้าน โดยจะมีรายได้ต่อเดือนตั้งแต่ 4,500-10,000 กว่าบาท มากน้อยขึ้นอยู่กับความสามารถและความขยันของสมาชิกเอง

เมื่อรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนสินค้าชุมชน หลายหน่วยงานจึงเข้ามาสนับสนุนการทำงานของกลุ่ม อาทิ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานอุตสาหกรรม สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย ได้ให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์และการตลาด ส่วนสถาบันการศึกษา อาทิ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ได้ช่วยแนะนำ อบรมให้ความรู้ และพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด จนทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง มีผลงานเป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้งในระดับประเทศและทั่วโลก เพราะเป็นผลงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของเชียงราย มีความละเอียดปราณีต มีความคิดสร้างสรรค์ และล่าสุดกระทรวงพาณิชย์ได้คัดเลือกให้เป็น 1 ใน 60 ผลิตภัณฑ์ OTOP จากจำนวน 1,000 กว่ารายการ ที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นสินค้าเพื่อการส่งออกไปขายยังตลาดต่างประเทศได้

นอกเหนือจากนี้ทางกลุ่มฯยังได้รับเกียรติให้เป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้ สาธิต และเผยแพร่ผลงานแก่ผู้สนใจทั้งในมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์การอบรมป่าไม้เขตเชียงราย สำนักงานประถมศึกษาเชียงราย ตลอดจนได้ร่วมสอนการแกะสลักไม้แบบพื้นฐานแก่นักเรียนระดับประถม 4-6 แก่โรงเรียนบ้านถ้ำผาตองด้วย นับเป็นความภาคภูมิใจอย่างสูงของสลาคำจันทร์ ยาโน ที่แม้จะจบแค่ประถมสี่แต่ก็สามารถถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่และผู้สนใจทั่วไป

ด้วยความมุ่งมั่นบากบั่นและความตั้งใจจริงของสลาคำจันทร์ ยาโน ทำให้ผลงานของเขาโด่งดังเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก เขาได้รับเชิญไปร่วมแสดงผลงานและร่วมประกวดผลงานหลายครั้ง อาทิ

ปี 2532 แสดงานนิทรรศการ “จูลมกรรม ศิลปวัฒนธรรมล้านนาสลาไดยวน” ที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ

ปี 2537 ได้รับรางวัลหัตถกรรมดีเด่นประเภทเชิงเทียน จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

ปี 2544 ได้รับคัดเลือกเป็นผู้นำกลุ่มอาชีพก้าวหน้า ของสำนักงานพัฒนาชุมชนเชียงราย และได้รางวัลผลิตภัณฑ์ดีเด่น ในงานเมคอินไทยแลนด์

ปี 2545 ร่วมแสดงสินค้าในงานอาเซียนเทรดแฟร์ และงานเมคอินไทยแลนด์ ณ อิมแพค เมืองทองธานี

และปี 2546 ได้รับคัดเลือกให้แกะสลักพญาตุง ซึ่งออกแบบโดยอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ เพื่อติดตั้ง ณ สนามบินเชียงราย ในการต้อนรับการประชุมเอเปคที่จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

“ผมคิดว่าผมจบ ป.4 แต่มาถึงจุดนี้ได้ ผมก็ภูมิใจ ที่ได้คิดทำขึ้นมาแล้วมีคนนิยม มีคนชอบ ชื่นงานแต่ละชิ้นที่ออกมา ถูกคำมาเห็นก็ทั้งกัน ผมก็ภูมิใจ อย่างกระบายชุดใหญ่ที่เป็นเรื่องราวอิโรติกเวลาเอาไปโชว์ คนเขาหัวเราะกัน ผมนั่งคู่มือใจที่ทำให้คนหัวเราะได้”

สถาการณ์ดีกล่าวอย่างมีความสุข และวาดฝันถึงผลงานที่จะสร้างสรรค์ขึ้นในอนาคต ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยให้ผู้พบเห็นยิ้มได้เท่านั้น หากแต่ยังช่วยให้เด็กๆ ยิ้มได้เพราะอิมทอ้งด้วยเช่นกัน

บัวคลี พูวัน (กาวิวงศ์)

ผู้ถักทอ “ตุงไชย” พลั่วไสวเหนือแดนสยาม

เอกลักษณ์อันโดดเด่นของล้านนา ที่พบเห็นได้ตามวัดวาอาราม ตามงานพิธีที่มีการจัดริ้วขบวนต่างๆ หรือในพิธีการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองที่สำคัญ มักนำเอา “ตุงไชย” หรือธงซึ่งทอเป็นผ้าผืนยาว มีสีสันทันและลวดลายสวยงามอลังการณ์ มาประกอบหรือประดับตกแต่งอยู่ด้วยเสมอ

ตำนานตุง ตำนานแห่งศรัทธา

หลักฐานตามพงศาวดารอาณาจักรนาคพันธ์สิงหนวัติ ดินแดนอันรุ่งเรืองริมฝั่งแม่น้ำโขง (บริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย) ระบุว่า เมื่อ 2,000 กว่าปีที่ผ่านมา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทรงเสด็จปรินิพพาน พระมหากัสสปะเถระเจ้า ได้นำเอาพระธาตุส่วนกระดูกค้ำมิดหรือพระรากขวัญ เบื้องซ้าย พระเกศาธาตุ และพระโลมาธาตุ พระสรีระธาตุบรรจุในโกศ เพื่อถวายแก่พระเจ้าอชุตราชกษัตริย์องค์ที่ 3 ของราชวงศ์สิงหนวัติ

พระองค์จึงอาราธนาพระโกศขึ้นประดิษฐานในพระสถูปเจดีย์บนหมุดคอยสามเส้า ซึ่งก่อนการก่อสร้างสถูป พระองค์ทรงสร้างธงหรือตุงยาวพันวาปักเอาไว้บนยอดคอย และทรงอธิษฐานว่า หากทางตุ่งนั้นปลิวไปไกลถึงจุดใด ก็ให้กำหนดสร้างพระสถูปเจดีย์ ณ จุดนั้น ต่อมาจึงมีการเรียกขานคอยสามเส้าดังกล่าวว่า "คอยตุ่ง" ตั้งอยู่ที่พื้นที่ อำเภอแม่ฟ้าหลวง และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบันนั่นเอง

โดยเชื่อกันว่า ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จึงมีการใช้ตุ่งเพื่อประกอบในพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ตามความเชื่อดั้งเดิมของคนล้านนา ที่เชื่อว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงอยู่ในภพภูมิต่างๆ หากมีการถวายตุ่งเป็นพุทธบูชา จะทำให้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษได้ขึ้นสู่สรวงสวรรค์

สัญลักษณ์แห่งความดี ชัยชนะ และศรัทธา

ตามความเชื่อของชาวล้านนา เชื่อว่า “ตุ่ง” คือสัญลักษณ์แห่งความดีงาม คือเครื่องหมายแห่งชัยชนะ และเป็นเครื่องถวายเป็นพุทธบูชา แสดงถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนด้วย

"ตุ่ง" สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1.แบ่งตามวัสดุที่ใช้ผลิต ได้แก่ **ทำจากผ้าและฝ้าย** เรียก ตุ่งไชย ตุ่งโย ฯลฯ **ทำจากไม้** เรียก ตุ่งไม้ ตุ่งกระด้าง ฯลฯ **ทำจากกระดาษ** เรียก ตุ่งสิบสองราศี ตุ่งพญาขอ ฯลฯ

2.แบ่งตามรูปร่างลักษณะ ได้แก่ **ตุ่งสี่เหลี่ยมยาว** เรียกตุ่งตะขาบ ตุ่งไชย ฯลฯ **ตุ่งสามเหลี่ยม**เรียกตุ่งราว ตุ่งดิน ตุ่งจ้อ(ช่อ) ฯลฯ **ตุ่งรูปคน** เรียกตุ่งสามหาง ตุ่งคำกิง ฯลฯ

3.แบ่งตามลักษณะการใช้งาน เช่น **ตุ่งที่ใช้ประกอบพิธีมงคล** เรียกตุ่งไชย ตุ่งข้าง ตุ่งกระด้าง ฯลฯ **ตุ่งที่ใช้ประกอบพิธีอวมงคล** เรียกตุ่งแดง ตุ่งสามหาง ฯลฯ

ปัจจุบันพบว่ามีตุ่งไม่ต่ำกว่า 24 ชนิด แต่ที่โดดเด่น ได้แก่ "ตุ่งไชย" ซึ่งใช้บ่งบอกถึงความสำเร็จ ชัยชนะ ความปีติยินดีชื่นชม หรือความเป็นสิริมงคล ตามความเชื่อของคนล้านนาที่ฝังรากลึก ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกที่ยังคงมีการสร้างตุ่งเพื่อใช้ในพิธีการต่างๆ ออกมาอย่างต่อเนื่องในหลายๆ กิจกรรม เช่น สงกรานต์หรือปีใหม่เมือง ใช้ประกอบริ้วขบวนในงานบุญต่างๆ

คลี่คลายลายตุ่ง ก่อนสถูกลิ้น

ความสวยงามตระการตา และยิ่งใหญ่อลังการณ์ของ “ตุ่งไชย” ซึ่งโบกสะบัดพลิ้วไสวอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน บริเวณพระตำหนักคอยตุ่งนั้น เป็นที่ทราบกันดีว่าคือผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยแรงรักแรงศรัทธาของ แม่ฮุยบัวคลี่ ฟูวัน ชาวบ้านป่าถ่อน ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ที่มีต่อองค์แม่ฟ้าหลวงของปวงชนชาวไทย

ไซขนาดเล็กยังเป็นของที่ระลึกอันทรงคุณค่า ซึ่งนักท่องเที่ยวจะซื้อหากลับไปเป็นของฝากจากจังหวัดเชียงรายได้อีกด้วย

ทัน ธิจิตต์

ผู้พลิกฟื้นคืนชีวิต เครื่องเคลือบเวียงกาหลง

เมืองโบราณเวียงกาหลง ตั้งอยู่บ้านป่าसान หมู่ที่ ๕ ตำบลเวียงกาหลง ห่างจากเส้นทางหลักสายเชียงใหม่ - เชียงราย แยกเข้าทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๑๐๑๕ ไปทางอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ประมาณ ๓ กิโลเมตร จะมีทางแยกซ้ายมือเข้าสู่เมืองโบราณเวียงกาหลง เมืองโบราณเวียงกาหลง ตั้งอยู่บนเนินดิน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๔๕๕ - ๕๐๐ ในปัจจุบันมีสิ่งที่จะเห็นได้คือ แนวกำแพงเมืองชั้นนอกและชั้นใน และสิ่งที่สำคัญที่พบในบริเวณใกล้เคียง คือเตาเผา

เครื่องเคลือบดินเผา ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เรียกว่า “เตาแบบเวียงกาหลง” เมืองโบราณเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีการค้นพบเตาและชิ้นส่วนภาชนะต่าง ๆ อยู่ในทั่วไปในบริเวณ มีแนวคันดินแลคูเมืองเดิมยังหลงเหลืออยู่บางส่วน เวียงกาหลง สันนิษฐานว่าได้สร้างขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๕ (พ.ศ. ๕๐๐ - ๕๕๕) ซึ่งปรากฏตามหลักฐานในหนังสือพงศาวดารชาติไทยเล่ม ๒ ของพระบริหารเทพธานี ได้กล่าวถึงแคว้นแคว้นยวนเชียง (หน้า ๔ บรรทัดที่ ๔ - ๖) ว่า “เมื่อภายหลัง พ.ศ. ๕๕๐ แคว้นแคว้นยวนเชียงก็แยกตั้งบ้านเมืองออกไปทางทิศตะวันตกอีกหลายเมือง เช่น เวียงกาหลง (เวียงป่าเป้า) เวียงฮ่อ ดงเวียง เมืองวัง (วังเหนือ) แจ่ม เป็นต้น”

และในหนังสือประวัติศาสตร์เชียงราย ซึ่งจัดพิมพ์ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ หน้า ๑๑ ก็ปรากฏความคล้ายกันคือ “ในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ มีพวกไทยลอร์ดร่นจากตอนใต้ประเทศจีนปัจจุบัน มาสมทบกับพวกไทยที่เมืองเชียงลาวเพิ่มขึ้นมากทุกที จึงขยายเมืองให้กว้างขวางออกไปอีก เรียกว่า แคว้นชุนยางหรือยวนเชียง มีอาณาเขตแผ่ไปถึงหลายเมือง เช่น เวียงกาหลง (เวียงป่าเป้า) แจ่ม เวียงฮ่อ ดงเวียง เวียงวัง (วังเหนือ) และเชียงแสน ทั้งนี้ภายหลัง พ.ศ. ๕๕๐ เป็นต้นมาชื่อของเครื่องถ้วยเวียงกาหลง เริ่มเป็นที่รู้จักตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ เป็นต้นมา นับแต่พระยานครพระราม (สวัสดิ์ มหาภัย) ตำรวจพบซากเตาเผาจำนวนมากในพื้นที่ใกล้เคียงกับเมืองโบราณเวียงกาหลง และได้เขียนบทความผลการสำรวจและศึกษาวิเคราะห์หลังตีพิมพ์ในวารสารของสยามสมาคม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐

ต่อมาได้มีผู้ใหญ่บ้านของบ้านป่าसानอ้างว่า ตนได้ฝันเห็นเตาเผาที่ใช้ผลิตเครื่องถ้วย จึงได้ทำการขุดค้นด้วยตนเอง และพบเตาเผาในบริเวณบ้านและได้เปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม แหล่งเตาเวียงกาหลงมีพื้นที่กว่า ๑๕ ตารางกิโลเมตร เครื่องถ้วยเวียงกาหลงมีลักษณะเด่น คือ เป็นเครื่องถ้วยที่มีน้ำหนักเบา เนื้อบาง เนื่องจากเนื้อดินที่นำมาใช้ทำการปั้นภาชนะมีคุณสมบัติ เนื้อดินมีสีขาว สีเหลืองนวลหรือสีเทา เนื้อละเอียด มีเม็ดทรายเล็ก ๆ ปะปนบ้างเล็กน้อย สามารถขึ้นรูปภาชนะได้บางกว่าเครื่องถ้วยที่ผลิตจากแหล่งเตาอื่น ๆ ส่วนการเคลือบนั้นนิยมเคลือบถึงบริเวณเชิงของภาชนะ น้ำเคลือบใส มีทั้งสีฟ้าอ่อน สีเขียวอ่อนและมีสีเหลืองอ่อน

ปัจจุบันที่ บ้านทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเครื่องปั้นโบราณ ที่ชาวบ้านทุ่งม่านขุดพบในตำบลเวียงกาหลง หลังจากที่ชาวบ้านขุดพบเครื่องปั้นดินเผาและแหล่งเตาเผาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่แล้ว จึงมีความคิดที่จะทำงานศิลปะดังกล่าวเพื่อจำลองจากของจริง

คุณทัน ธิจิตต์ ประธานกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง เล่าให้ฟังว่าหลังจากที่ขุดพบแหล่งเตาเผาและภาชนะต่าง ๆ แล้ว จึงเริ่มค้นคว้าหาวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าว โดยใช้เวลาและทุนทรัพย์ในการทดลองทำอยู่หลายปี จึงสำเร็จได้ผลงานออกมาใกล้เคียงกับของจริงมากที่สุด

วิธีทำนั้นเริ่มจากนำดินเหนียวที่มีอยู่ในบ้านทุ่งม่านมาวัดให้เนียนเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วจึงเริ่มปั้นขึ้นรูปบนแป้นหมุน ให้ได้แบบที่ต้องการตามประสบการณ์และความชำนาญของช่างปั้นแต่ละคน จากนั้นนำมาตากจนแห้ง โดยใช้เวลาประมาณ 1 วัน จึงเริ่มเขียนลายลงบนเครื่องปั้นแต่ละชิ้นด้วยดินแดง ซึ่งเป็นสีตามธรรมชาติของดินที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไม่ใช่สีจากเคมี จึงปลอดภัยสำหรับใช้ในการบรรจุอาหาร หรือจะใช้ปรุงอาหารด้วยความร้อนสูงในเตาไมโครเวฟก็ได้ เนื่องจากวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตนั้นนำมาจากธรรมชาติทั้งหมด ลวดลายที่ชาวเวียงกาหลงเขียนลงบนภาชนะดินเผาแต่ละชิ้น ก็นำมาจากแบบที่มีอยู่เดิม โดยนำมาจากเศษเครื่องปั้นดินเผาที่ขุดพบที่ตำบลเวียงกาหลง เช่น ลายก้านขด ลายหงส์ ลายปลา ลายดอกไม้ ลายนก ลายนกยูง เป็นต้น

เมื่อทั้งไว้นลวดลายที่เขียนนั้นแห้งดีแล้ว ก็จะถึงขั้นตอนการเคลือบผิวเพื่อให้มีความเงางาม โดยจุ่มลงในน้ำจี้เถ้าหรือที่เรียกกันว่า น้ำเคลือบ มีบางสิ่งที่เราสังเกตเห็นก็คือเครื่องปั้นดินเผาที่นำไปชุบน้ำเคลือบเมื่อแห้งแล้วจะมองไม่เห็นลายที่เขียนลงบนภาชนะก่อนหน้านี้ ลวดลายดังกล่าว

จะสามารถมองเห็นได้ก็ต่อเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการเผาด้วยอุณหภูมิ 1,250 องศาเซลเซียส ประมาณ 10 ชั่วโมงแล้ว

หลังจากเผาเสร็จ ดินดำ ๆ ที่เราเห็นในขั้นตอนการปั้นนั้น ก็จะเปลี่ยนจากสีดำเป็นสีขาว นวลหรือขาวขุ่น ภาชนะแต่ละชิ้นที่เผาเสร็จแล้วจะแตกลายและมีความมันวาว เพราะเกิดจากการรั่วตัวของน้ำเคลือบในขณะที่เผา ส่วนสีจากดินแดงที่ใช้เขียนลายซึ่งเราเห็นก่อนหน้านี้นี้ก็จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้มหรือสีคล้ำออกดำ

ผลิตภัณฑ์ที่ทำออกมาจำหน่ายมีหลายชนิด ได้แก่ แจกกัน มีให้เลือกหลายขนาด ชุดถ้วยน้ำชาและกาแฟ งาน ด้วย คนโท ไห กระจุกใส่ของ รูปปั้นวัว ม้า นก ช้าง อิงอ่าง สำหรับตั้งโชว์ และเชิงเทียนรูปสัตว์ เช่น หงส์ ม้า ช้าง วัว เป็นต้น

แม้วันนี้เครื่องปั้นดินเผาของเวียงกาหลงยังไม่โด่งดังเป็นที่รู้จักมากเท่าเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งอื่น ๆ แต่ความมานะอดทนนั้น ย่อมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจในการทำงานของช่างปั้น เป็นการร่วมฟื้นฟูรูปแบบและลวดลายของเครื่องปั้นแบบเก่าให้คนรุ่นหลังได้รู้จักกันอีกครั้ง

หากใครมีโอกาสไปเที่ยวจังหวัดเชียงราย ผ่านไปทางอำเภอเวียงป่าเป้า อย่าลืมแวะไปอุดหนุนสินค้าจากชาวบ้านคิดไม้คิดมือกลับมาบ้างนะคะ

สนใจเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของเก่าฝีมือชาวบ้านที่เวียงกาหลง สามารถสอบถามรายละเอียดได้ที่ คุณทัน ธิจิตต์ ประธานกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง 97 หมู่ 3 บ้านทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย 57260 โทรศัพท์ 0-9838-5874

ของเล่นพื้นบ้าน จากภูมิปัญญา “คนเฒ่าคนแก่”

เต่าวิ้ง กังหันลม ม้ากระโดด คนดำข้าว งานปั้น กำหมุน หน้าไม้ ป๊อกกะแตก จิ้งจกสาย ลิง สับมะพร้าว พญาสีมแลง พญาสีมงาย และของเล่นพื้นบ้านอีกหลายสิบชนิด ที่ประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ แลดูเรียบง่าย จริงใจ และให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินเหล่านี้ ผ่านการสร้างสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญาที่สั่งสมมาแต่อดีตกาลของ “กลุ่มคนเฒ่าคนแก่” ชาวบ้านสูงอายุแห่งตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จนกลายเป็นงานหัตถกรรมของเล่นพื้นบ้าน ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น และสร้างชื่อให้กับจังหวัดเชียงราย มาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2541 จวบจนปัจจุบัน

สื่อสายใยร้อยใจชุมชน

การรวมกลุ่มของชาวบ้านป่าแดดเป็น **“กลุ่มคนเฒ่าคนแก่”** ถือกำเนิดขึ้นจากเข้าไปทำงานคลุกคลีกับชุมชน ของ **คุณวิระพงษ์ กังวานนวกุล** นักพัฒนาอิสระ ซึ่งควบตำแหน่งเขยบ้านป่าแดดด้วย ทำให้เขามองเห็นภาพรวมของปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านป่าแดด และได้บทสรุปว่า การจะพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้โดยกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเขาเชื่อมั่นว่ามีศักยภาพ มีพลัง และเปี่ยมไปด้วยประสบการณ์เปรียบเสมือนคลังความรู้ของชุมชน หากกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านั้นได้รับโอกาสและการสนับสนุนให้กลับมามีบทบาททางสังคมอีกครั้ง พลังของพวกเขาจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้

ด้วยบทสรุปดังกล่าว จึงเกิดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพและนำองค์ความรู้เดิมออกมาใช้อีกครั้ง แต่ที่เด่นชัดและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้สูงอายุและเกิดขึ้นกับคนในชุมชนบ้านป่าแดดอย่างมากคือ การฟื้นฟูของเล่นพื้นบ้านที่เกือบจะเลือนหายไป ให้กลับมาโลดแล่นมีชีวิตชีวาอีกครั้ง ทั้งนี้เพราะกลุ่มผู้สูงอายุบ้านป่าแดด มีความรู้ความชำนาญในการทำของเล่นพื้นบ้าน ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นจากเศษวัสดุธรรมชาติ อาทิ ไม้ไผ่ กะลามะพร้าว ลูกสะบ้า เศษไม้สัก เป็นต้น

ในระยะแรกกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ มีสมาชิกเพียง 6 คน ไม่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรอย่างชัดเจน โครงการฟื้นฟูของเล่นพื้นบ้านนี้ จึงอยู่ภายใต้การสนับสนุนของ **“มูลนิธิสุขภาพไทย”** ทำให้ทางกลุ่มได้รับเงินทุนสนับสนุนการดำเนินงาน จนสมาชิกเกิดความมั่นใจในการทำงานมากยิ่งขึ้น โดยในระยะแรกนั้น คุณวิระพงษ์ได้ชักชวนให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการ ด้วยการประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้านตามที่ตนเองถนัดแล้วนำมามอบให้โครงการ เพื่อให้เด็กๆ ซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชนได้เล่นของเล่นจากพ่ออู๊ย แม่อู๊ย จากการประดิษฐ์ของเล่นทีละชิ้นๆ ก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น และเมื่อเขารวบรวมของเล่นได้มากพอ จึงนำไปจัดแสดงและจำหน่ายที่กรุงเทพฯ ซึ่งได้รับความสนใจและมีผู้เลือกซื้อไปให้ลูกหลานเล่นและเก็บสะสมในฐานะของเล่นพื้นบ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต ตั้งแต่นั้นมากลุ่มคนเฒ่าคนแก่จึงก่อตัวเป็นองค์กรที่ชัดเจนขึ้น

จากของเล่นพื้นบ้าน สู่อายุพระเนตรพระราชินี

ด้วยความแปลกใหม่ และรูปลักษณะที่เลดูเรียบง่าย จริ่งใจของของเล่นพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งของเล่นพื้นบ้านนี้ยังเป็นสื่อเชื่อมร้อยความรักความผูกพันระหว่างผู้สูงอายุสู่ลูกหลานได้เป็นอย่างดี ทำให้กลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นที่รู้จักของสังคมภายนอกมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันสังคมยังเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพ และให้คุณค่าของผู้สูงอายุมากขึ้นเป็นลำดับด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ.2542 ซึ่งเป็นปีผู้สูงอายุสากลนั้น กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ มีโอกาส นำของเล่นพื้นบ้าน อาทิ บาร์โต๊ะ จานบิน ภูไม้ไฟ ฯลฯ ขึ้นถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อคราวที่ทรงเสด็จตรวจเยี่ยมโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ บ้านห้วยหญ้าไทร ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เมื่อทอดพระเนตรแล้วทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง จึงโปรดพระราชทานทุนดำเนินการจำนวน 30,000 บาท ให้แก่กลุ่มคนเฒ่าคนแก่สานต่อโครงการนี้ต่อไป และพระราชทานทุนสนับสนุนการดำเนินงาน แก่คุณวีระพงษ์ จำนวน 20,000 บาทด้วย

ของเล่นพื้นบ้าน ขยายสู่ฐานชุมชนเข้มแข็ง

ความสำเร็จจากการดำเนินงานของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ยังก่อให้เกิดพลังในการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเกิดจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง จึงมีผลให้เกิดกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มกิจกรรมต่างๆขึ้นในชุมชน เช่น กลุ่มสตรีพัฒนา กลุ่มหมอบ้าน กลุ่มเยาวชนอาสา กลุ่มเด็กกำพร้า เป็นต้น

และในปี พ.ศ.2543 กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ได้รับรางวัล “โครงการริเริ่มสร้างฐานชุมชน” จากองค์การโอทอปประเทศไทย ร่วมกับกองทุนไทยเพื่อการพัฒนา มอบทุนดำเนินการให้เป็นระยะเวลา 3 ปี ต่อมาในปี พ.ศ.2544 กลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดดยังได้รับรางวัล “หมู่บ้านหัตถกรรมดีเด่น” (รางวัลหม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร) ด้วย และทางกลุ่มยังเปิดศูนย์การศึกษาพัฒนาตลาดทางเลือกในชุมชนขึ้นอย่างเป็นทางการ เพื่อแก้ปัญหาด้านการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และปัญหาการขาดทักษะในด้านธุรกิจ โดยศูนย์ฯนี้มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ไม่เพียงแต่ศูนย์ฯนี้จะสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังขยายเครือข่ายไปยังชุมชนอื่นๆที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน โดยเฉพาะการทำของเล่นพื้นบ้าน ซึ่งมีป้ายโลโก้สินค้า “กลุ่ม ๗” เป็นตราสินค้าของกลุ่ม ซึ่งจุดนี้ทำให้เกิดการกระชับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นเดียวกัน และเกิดความร่วมมือร่วมใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันด้วย

จะเห็นได้ว่าการฟื้นฟูของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่แห่งบ้านป่าแดดนี้ มิใช่เพียงแค่การปลุกของเล่นพื้นบ้านให้กลับมาโลดแล่นมีชีวิตชีวาอีกครั้ง หากแต่ของเล่นพื้นบ้านเหล่านั้น ยังสะท้อนเรื่องราวในอดีต และพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดความ

ภาคภูมิใจทั้งแก่ตัวผู้สูงอายุและคนรุ่นหลัง และประการสำคัญคือเกิดการรื้อฟื้นวิถีชีวิต และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้กลับมาเข้มแข็งขึ้นด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพลง ดนตรี และนาฏศิลป์

จังหวัดเชียงราย มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสามารถด้านเพลง(ขอ) ดนตรี และนาฏศิลป์ ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นและเป็นแบบฉบับเฉพาะของจังหวัดเชียงราย ซึ่งควรค่าแก่การระลึกถึง ร่วมกันอนุรักษ์ และสืบสานศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้ ให้คงอยู่สืบต่อไป

อู๋แปง โนจา

อัจฉริยะคีตราชาพิณเป็ยะ

ในบรรดาเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา “พิณเป็ยะ” ได้รับการยกย่องให้เป็น “ราชา” แห่งเครื่องดนตรี เนื่องด้วยเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงก้องกังวาน ทว่านุ่มนวลแผ่วเบา และสามารถสะกดผู้ฟังให้ดื่มด่ำ เคลิบเคลิ้มจวบจนดั่งมนต์ขลัง

อาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติผู้ที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการฟื้นฟูการเล่นพิณเป็ยะของ อู๋แปง โนจา ให้คืนชีพเมื่อกว่า 40 ปีที่ผ่านมา ได้กล่าวถึงเสียงของพิณเป็ยะจากศิลปินตาบอดท่านหนึ่ง ซึ่งท่านได้ขึ้นเป็นครั้งแรกที่ Opera House ประเทศแคนาดา ไว้ว่า

...ผมฟังด้วยความฉงนเพราะมีเสียงวิเศษมาก เป็นเสียงที่พร่างพราย กังวาน สงบ และสง่างามที่สุด...

...ผมคิดในใจว่าเป็นดนตรีเทพเจ้า เสียงที่ดังออกมาไพเราะ เยือกเย็น วิเศษสุดสะท้อนออกมาจากกล่องของหัวใจ จากผนังหน้าอกของผู้ดีโดยแท้...

(คัดจาก ถวัลย์ ดัชนี การทำนุแสดงเพลงแห่งปัญญาให้คงอยู่ หนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ อู๋แปง โนจา อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง กรุงเทพฯ 2538)

“พิณเป็ยะ” ราชาแห่งเครื่องดนตรีล้านนา

พิณเป็ยะ หรือ พิณเพ็ยะ เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด วิวัฒนาการมาจากพิณน้ำเต้า ซึ่งมีเพียงหนึ่งสาย ส่วนพิณเป็ยะนั้นมีสายตั้งแต่ 2-4 สาย คันทันพิณทำด้วยไม้ยาวประมาณ 1 เมตรเศษ หัวพิณทำด้วยสำริดเป็นรูปหัวช้าง หรือนกหัสดีลิงค์ กะโหลกพิณหรือกล่องเสียงทำจากน้ำเต้าผ่าครึ่ง หรือกะลามะพร้าว เวลาดีดต้องวางกะโหลกประกบติดกับหน้าอกของผู้เล่นซึ่งต้องเปลือยอกเล่น โดยสามารถขยับกะโหลกเปิดปิดให้เกิดเสียงก้องกังวานตามต้องการ เช่นเดียวกับพิณน้ำเต้าของภาคกลาง

กล่าวกันว่าพิณเป็ยะเป็นเครื่องดนตรีที่เล่นยากที่สุด อย่างหนึ่งในบรรดาเครื่องดนตรีทั้งหมดทั้งมวล ศิลปินล้านนาพูดเปรียบเปรยให้เข้าใจได้ง่ายว่า "หัดเป็ยะ 3 ปี หัดปี 3 เดือน"

เพราะการบรรเลงพิณเป็ยะให้ได้ไพเราะนั้น ต้องใช้เทคนิคและความชำนาญเป็นอย่างมาก และผู้หัดต้องมีพื้นฐานทางดนตรีที่ดีมาก่อนนั่นเอง

การคิดพิณเป็ยะ ต้องคิดด้วยเทคนิคพิเศษที่เรียกตามภาษาล้านนาว่า "ป็อก" หรือการตีนิ้ว ตะหวัดออกไป เพื่อให้เกิดเสียงคม ใส ดังก้องกังวานนานกว่าเสียงธรรมดา และไม่เพียงแต่มีวิธีคิดที่ พิเศษนี้เท่านั้น พิณเป็ยะยังมีโครงสร้างของระบบเสียงที่พิเศษอีกด้วย คือเสียงที่เกิดจากการ"ป็อก" จะส่งผ่านตามสายไปยังหัวพิณเป็ยะ แล้วไหลผ่านตามสายทองเหลืองมายังกะโหลกหรือกล่องเสียง ที่แนบอยู่กับหน้าอกผู้เล่น คลื่นเสียงจะผ่านอากาศในช่องของกล่องเสียงไปสะท้อนกับแผ่นอก แล้ว สะท้อนออกมาทางช่องว่างระหว่างกะลากับหน้าอก ตามที่มีผู้กล่าวว่า "เป็นเสียงที่ไขว่จากออกจาก หัวใจ" ผู้เล่นต้องปรับขนาดช่องว่างนี้ด้วยมือซ้ายเพียงมือเดียว เพื่อให้ได้น้ำเสียงที่กังวาน นุ่มนวล และพลิ้วไหวไพเราะ ซึ่งเสียงลักษณะนี้จะไม่พบในเครื่องดนตรีอื่นเลย

จากเสียงดนตรีแห่งเทพเจ้าผู้สามัญชน

โคลงฉันล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดป่าอิน ต.บ้านโป่ง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ ซึ่งแสน สุรินทร์เป็นผู้คัดลอกไว้ประมาณ พ.ศ.2381 มีการกล่าวถึงพิณเป็ยะ หรือพิณเป็ยะ ใจความว่า

“เอ็งกอดักพิณพาดแก้ว เกรงกรง

มีแต่คนล่าแสง แอ้วเหล้น

แม่ได้ยินเสียงพิยะหมู่พิณเพลง แกมขลุ่ย ก็มีเฮย

อวนแม่หมองหม่อมเหมียง ผ่อแล้วถึงตาย”

จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงว่า ดินแดนล้านนาในอดีตนั้น มีความนิยมคิดพิณเป็ยะมานานแล้ว อย่างน้อยน่าจะนิยมเล่นกันมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์เม็งราย ทั้งนี้เพราะโคลงอุสสาบารส เป็นวรรณกรรมที่สันนิษฐานว่าแต่งในสมัยพระเจ้ากือนา (๑๕๑๐-๑๕๓๑)

มีการสันนิษฐานว่าพิณเป็ยะเป็นเครื่องดนตรีของราชสำนัก ใช้เล่นขณะประกอบพิธีกรรม อันศักดิ์สิทธิ์ และนิยมเล่นกันเฉพาะคนในสังคมชั้นสูง ต่อมาจึงมีการเล่นสืบทอดต่อลงมาซึ่งสามัญชนทั่วไป โดยชายหนุ่มล้านนาในสมัยโบราณนั้น มักจะใช้พิณเป็ยะติดคลอกกับการขับลำนำใน ขณะที่เป็นสาว(จิบ)สาวในยามค่ำคืน โดยชายใดเล่นเครื่องดนตรีชนิดนี้ มักจะได้เปรียบกว่าชายที่ เล่นเครื่องดนตรีพื้นๆอย่างปี่หรือขลุ่ย นอกจากการเล่นพิณเป็ยะตอนไปแอ้วสาวแล้ว บรรดานัก "ป็อก" เป็ยะทั้งหลายยังนิยมเล่นกันในยามว่างเพื่อความเพลิดเพลินด้วย

มูลเหตุที่ทำให้พิณเป็ยะเสื่อมความนิยมลงมีมากมายหลายสาเหตุประกอบกัน ประการแรก มาจากลักษณะเฉพาะของพิณเป็ยะเอง ซึ่งแม้ว่าพิณเป็ยะจะมีเสียงอันไพเราะ แต่เสียงของพิณเป็ยะ เบามากเมื่อเทียบกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น จึงไม่เอื้อต่อการนำไปเล่นประกอบวง ประการที่สองคือ การฝึกหัดคิดพิณเป็ยะนั้น ผู้ฝึกต้องมีความรู้หรือมีพื้นฐานทางคีตศิลป์เป็นอย่างดี และการฝึกต้องใช้ ความตั้งใจ ความพยายาม และความอดทนอย่างสูง เพราะเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนาที่เล่นยาก ที่สุดก็ว่าได้

และมูลเหตุประการสำคัญที่ทำให้พิณเป็ยะเสื่อมความนิยมไป เนื่องจากเมื่อประมาณ 100 ปี มาแล้ว เกิดกรณีพิพาทขึ้น โดยคู่กรณีฝ่ายหนึ่งใช้ค้นพิณเป็ยะ ดีหัวคู่อริจนถึงแก่ความตาย ทางกรจึงประกาศห้ามถือพิณเป็ยะไป "ป็อก" หรือคิดที่ไหนๆดังที่เคยทำ การเล่นพิณเป็ยะจึงอยู่ในแวดวงจำกัดเฉพาะผู้ที่รักและหลงใหลจริงๆเท่านั้น นานวันเข้าการเล่นพิณเป็ยะจึงเกือบจะสูญหายไป จากวิถีชีวิตของชาวนุ่่มชาวล้านนา

อัจฉริยะคีตราชาพิณเป็ยะ

กระทั่งเมื่อเกือบ 40 ปีที่แล้ว อาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ผู้หลงใหลในเสียงดนตรีที่สงบและสง่างามของพิณเป็ยะ ได้อุ่่นุรักษ์และฟื้นฟูการเล่นเครื่องดนตรีชนิดนี้ขึ้น หลังจากที่ท่านได้ฟังที่ประเทศเดนมาร์กในครั้งนั้น จึงพยายามสืบหาตัวผู้ที่เล่นพิณเป็ยะเป็น จนในที่สุดพบว่ายังมีผู้เล่นพิณเป็ยะได้และยังมีชีวิตอยู่คือ อู๋แยง โนจา ศิลปินพิณเป็ยะชาวเชียงรายนั่นเอง และนับแต่นั้นเป็นต้นมาพิณเป็ยะได้กลับมาเปล่งเสียงก้องกังวานจากหัวใจอีกครั้ง

เดิมนั้นอู๋แยงเป็นชาวลำพูน เมื่ออายุได้ 12-13 ปี ท่านได้ขอสืบทอดวิชาการเล่นพิณเป็ยะจากพ่อลุงฝั้น ที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเสียค่าขันตั้งในการขึ้นครู เป็นเงิน 5 แดบ ท่านฝึกฝนจนเล่นพิณเป็ยะได้เก่งและเป็นที่รู้จักในสมัยนั้น

ต่อมาท่านได้อพยพมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านท่าหล่ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีลูกสาวและลูกชายรวม 7 คน ซึ่งต่างแยกย้ายไปสร้างครอบครัวใหม่ เหลือเพียงอู๋แยงและภรรยาสองคน ต่อมาภรรยาของท่านได้ตายจากไป อู๋แยงจึงย้ายมาอยู่อย่างโดดเดี่ยวแ่่นแ่่นใกล้บริเวณคอยทอง และดำรงชีพด้วยการสานกระบุง ตะกร้าเล็กๆน้อยๆจำหน่าย จนไม่มีเลืบติดพิณเป็ยะ ซึ่งกว่าที่อู๋แยงจะสร้างพิณเป็ยะขึ้นใหม่ และฝึกฝนฟื้นฟูการเล่นได้อีกครั้ง ต้องใช้เวลากว่า 5 ปีเลยทีเดียว โดยระหว่างนี้เอง อาจารย์ถวัลย์ เป็นผู้ให้การช่วยเหลือและดูแลอู๋แยงในทุกๆด้าน

อาจารย์ถวัลย์ กล่าวตอนหนึ่งในหนังสืออนุสรณ์ งานพระราชทานเพลิงศพ แ่่ง โนจา ว่า

“อู๋แยงเป็นนักดนตรีดีดพิณที่อัจฉริยะจริงๆ 10 ปีกว่าคนเริ่มรู้จัก ผมเคยเชิญท่านมาเล่นที่บ้านคอยนางแล ให้แขกชม 2-3 ครั้ง คนที่รู้จักฟังพากันทิ้งไปตามๆกัน ”

ต่อมาอู๋แยงได้ถ่ายทอดการเล่นพิณเป็ยะนี้ ให้แก่อาจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงษ์ ผู้คร่ำหวอดในวงการดนตรีพื้นบ้านล้านนา และเคยเป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และศิษย์ของท่านอีกคนหนึ่งคือ คุณจรัญ มโนเพชร ศิลปินเพลงคำเมืองเลื่องชื่อ ซึ่งได้นำผลงานเพลงพิณเป็ยะของ อู๋แยง โนจาไปเผยแพร่สู่สาธารณชน จนกระทั่งมีผู้สนใจขอปวารนาตัวเป็นลูกศิษย์ลูกหาของ อู๋แยงอีกกว่า 50 คน และจุดนี้เองจึงทำให้การเล่นพิณเป็ยะสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ก่อนที่อู๋แปง โนจา ศิลปินพินเปียะอัจฉริยะผู้นี้จะลาลับจากโลกไป ท่านเคยแสดงพินเปียะต่อหน้าพระที่นั่งของสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี พร้อมทั้งทูลเกล้าถวายพินเปียะซึ่งสร้างสรรค์จากฝีมือของท่านอีก 1 เลาด้วย

ในปี พ.ศ.2534 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ได้มอบโล่เชิดชูเกียรติให้กับท่าน ในฐานะศิลปินพื้นบ้านดีเด่น และอีกสองปีต่อมาคือ พ.ศ.2536 ท่านได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปการแสดง (พินเปียะ) จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

อีกหนึ่งปีให้หลัง อู๋แปง โนจา อัจฉริยะคีตราชาพินเปียะ วัย 93 ปี ได้ปิดตำนานเสียงพินเปียะที่ก้องกังวาน พรั่งพรายประกายพลิวไหว อย่างที่หาใครในบรรณพิภพเทียบได้ยากยิ่ง เหลือเพียงเสียงคิดพินอันเพราะพริ้งของท่าน ซึ่งได้รับการบันทึกไว้ให้ลูกหลานชาวเชียงราย ตลอดจนอนุชนชาวไทยได้รำลึกถึง ดังที่ คุณไพฑูรย์ พรหมวิจิตร ได้กล่าวสรรเสริญอู๋แปง โนจาไว้ว่า

บัวเรียว (สุภาวสิทธิ์) รัตนมณีภรณ์

แม่ครูผู้สร้างสรรค์ตำนานฟ้อนสาวไหม

หากเอ่ยถึงการแสดงนาฏศิลป์ซึ่งมีความงดงาม อ่อนช้อย ประณีต นุ่มนวล และมีแบบฉบับเฉพาะของจังหวัดเชียงราย ย่อมหมายถึง “ฟ้อนสาวไหม” ซึ่งแม่ครูบัวเรียว (สุภาวสิทธิ์) รัตนมณีภรณ์ ได้แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์และประดิษฐ์ท่ารำ จากอากัปกิริยาของการทอผ้าฝ้าย อันเป็นวิถีชีวิตของสตรีล้านนาในอดีต และนาฏศิลป์ชุดนี้ได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวเชียงรายนับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

“ฟ้อนสาวไหม” กับความหมายที่มากกว่าเส้นไหม

ผู้คนโดยส่วนใหญ่มักเกิดความเข้าใจผิดว่า การฟ้อนสาวไหมนั้น เป็นการรำรำที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสาวล้านนาที่กำลังสาวไหมจากรัง ก่อนจะนำมาทอเป็นผืนผ้าไหมอันงดงาม

แต่ความจริงแล้วคำว่า “สาวไหม” ในภาษาล้านนา หมายถึง การดึงด้ายออกเป็นเส้น ก่อนจะไปทอเป็นผืนผ้า คำว่า “ไหม” ไม่ได้หมายถึงเส้นไหมจากตัวไหม แต่หมายถึง เส้นด้ายรวมถึงใช้เรียกสิ่งที่มีลักษณะเป็นเส้นเล็กๆเรียวยาว อาทิ เชือกฝ้ายสำหรับผูกข้อมือเรียกว่า “ด้ายไหมมือ” เส้นด้ายเย็บผ้า เรียกว่า “ไหมหีบผ้า” ประกอบกับสภาพวิถีชีวิตส่วนใหญ่ของสตรีล้านนาในอดีตนั้น จะมีการปลูกฝ้ายไว้เพื่อใช้ทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม หรือเครื่องใช้ต่างๆในบ้าน ส่วนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อนำมาทอเป็นผ้าไหมนั้นพบได้น้อยมาก จนไม่สามารถเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมของสตรีชาวล้านนาได้

นอกจากนี้แม่ครูบัวเรียว (สุภาวสิทธิ์) รัตนมณีภรณ์ ยังได้ให้ข้อมูลเพื่อความกระจ่างว่า พ่อครูอุย สุภาวสิทธิ์ ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดการฟ้อนสาวไหมให้แก่แม่ครูบัวเรียว มีความเห็นว่าควรจะใช้คำว่า “ฟ้อนสาวไหม” แทนคำว่า “ฟ้อนสาวฝ้าย” เพราะมีรูปภาพที่สวยงามและมีเสียงไพเราะกว่า อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ความหมายของคำว่า “ไหม” ในภาษาล้านนาดั้งเดิมให้คงไว้สืบต่อไปด้วย

การฟ้อนสาวไหม ไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดความรื่นรมย์ชมชื่นในความอ่อนช้อยงดงามของการรำร่าเท่านั้น แต่ยังเป็นนาฏศิลป์ซึ่งแฝงไว้ด้วยปรัชญาชีวิต ที่ผู้สร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ต้องการสื่อให้ผู้ชมเกิดความตระหนักในการดำเนินชีวิตว่า ชีวิตทุกชีวิตล้วนมีอุปสรรคที่ต้องฝ่าฟัน ต้องใช้สติปัญญาและความเพียรพยายามในการแก้ไขปัญหาให้เสร็จลุล่วง เปรียบได้ดั่งเส้นไหมหรือเส้นด้ายที่มักจะมิมพันกันยุ่งเหยิง เมื่อสามารถคลี่ปมไหมให้คลายออกได้ จึงจะสามารถถักทอเป็นผืนผ้าที่งดงามได้นั่นเอง

ฟ้อนสาวไหม...จากมายาวีวัฒน ์สู่โลกาภิวัดนั

ฟ้อนสาวไหม เป็นการรำร่าที่มีลีลาอ่อนช้อยงดงาม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสตรีล้านนาในอดีตกาล ที่มีความผูกพันการทอผ้าฝ้าย โดยท่ารำร่าอันงดงามนี้มีต้นกำเนิดจากการฟ้อนเจิง ซึ่งเป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวด้วยมือเปล่าของชายฉกรรจ์ล้านนาแต่ครั้งบรรพกาล

ดังนั้น ธรรมธิ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระบุว่า ในบรรดาช่างฟ้อนเจิงหรือที่เรียกว่า “สลาเจิง” น้อยคนนักที่จะไม่รู้จักคำว่า “เจิงสาวไหม” เพราะเป็นลายเจิง(ท่าร่า) ที่งดงาม มีทั้งการรุกและการรับ มีทั้งมีความเข้มแข็ง และอ่อนช้อยสลับกันไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อล่อหลอกให้ศัตรูชะล่าใจ

การฟ้อนเจิงสาวไหมนี้ คิดค้นโดยพ่อครูอุย สุภาวสิทธิ์ ชาวตำบลแม่กะ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในอดีตเมื่อครั้งท่านยังเป็นหนุ่มนั้นได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับ “ปวนเจิง” หรือ พ่อครูปวน คำมาแดง ผู้เชี่ยวชาญด้านการฟ้อนเจิงแบบหาตัวจับยาก แห่งบ้านร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พ่อครูอุยได้รับการถ่ายทอดชั้นเชิง และกลเม็ดต่างๆจนสามารถถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้

ต่อมาราวปี พ.ศ.2495 พ่อครูอุย ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานละแวกวัดศรีทรายมูล ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และได้สอนฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิงให้กับหนุ่มๆในละแวกบ้าน นอกจากนี้ท่านยังได้นำเอาท่าเจิงสาวไหมของบุรุษ มาประยุกต์เข้ากับอากัปกิริยาการสาวไหม(ฝ้าย)ของสตรี โดยเริ่มตั้งแต่การปลุกฝ้าย เก็บดอกฝ้ายเอามาตากแดดให้แห้ง อีดฝ้ายให้ฟู แล้วจึงปั่นเป็นเส้นด้ายสำหรับนำมาทอเป็นผืนผ้า จนได้เป็นท่าฟ้อนสาวไหมที่อ่อนช้อยงดงามเหมาะกับสตรี เพื่อสอนให้แก่บุตรสาวคนสุดท้อง คือแม่ครูบัวเรียว (สุภาวสิทธิ์) รัตนมณีภรณ์ ซึ่งขณะนั้นอยู่ในวัย 7 ปี ซึ่ง

เพลงที่ใช้ประกอบการฟ้อนนั้นไม่แน่นอน เพราะสามารถฟ้อนกับดนตรีพื้นเมืองได้เกือบทุกเพลง แต่ส่วนใหญ่จะฟ้อนกับกลองสี่หม้อง ซึ่งเป็นกลองพื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วไปนั่นเอง

แม่ครูบัวเรียว ฝึกฝนการฟ้อนสาวไหมจากพ่อครูอุยจนเชี่ยวชาญ และมีโอกาสแสดงในงานปอยหลวงต่างๆมากมาย จนมีชื่อเสียงรู้จักกันไปทั่วทั้งจังหวัดเชียงราย จนเมื่อแม่ครูอายุได้ราว 16-17 ปี พ่อครูโม ใจสม ชาวมอญพระประแดง ซึ่งเป็นนักดนตรีและนาฏกรไทยชั้นครู อพยพจากเชียงใหม่ไปอาศัยที่วัดศรีทรายมูล และพ่อครูโมได้ช่วยฟื้นฟูวงดนตรีพื้นบ้านของวัด คือ “วงเต่งถึง” ขึ้นใหม่ และถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านดนตรีให้กับคณะศรัทธาของวัด ขณะเดียวกันยังได้สอนนาฏศิลป์ไทยด้วย ทำให้แม่ครูบัวเรียวได้มีโอกาสฝึกฝนการฟ้อนต่างๆจนเชี่ยวชาญ ทั้งการฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนดาบ ฯลฯ

และช่วงนี้เองที่แม่ครูบัวเรียวซึ่งมีพรสวรรค์ทางการฟ้อนรำมาแต่กำเนิด ท่านได้คิดดัดแปลงท่าฟ้อนสาวไหม ให้มีลีลาในการฟ้อนเหมาะสมกับบุคลิกของสุภาพสตรี คือ มีทั้งความงดงาม อ่อนช้อยนุ่มนวล ละมุนละไม และลงจังหวะดนตรีแบบนาฏศิลป์ไทยด้วย ซึ่งในส่วนของดนตรีประกอบการฟ้อน ซึ่งแต่เดิมใช้เพียงกลองสี่หม้องตีเป็นจังหวะ ก็เริ่มใช้วงเต่งถึงบรรเลงเพลงพื้นเมือง เช่น ปราสาทไหวบั้ง ฤทธิหลงถ้ำบั้ง กาลต่อมาจึงเปลี่ยนมาใช้ “เพลงสาวไหม” ซึ่งดัดแปลงมาจาก “เพลงลาวสมเด็จ” เพื่อให้เข้ากับท่าทางการรำรำมากยิ่งขึ้น

ต่อมาราวปี พ.ศ.2503 คณะช่างฟ้อนและนักดนตรีของวัดศรีทรายมูล ได้ไปช่วยงานปอยที่วัดถ้ำปุมถ้ำปลา อำเภอแม่สาย ทำให้นายอินหล่อ สรรพศรี นักดนตรีไทยชั้นครูของเชียงราย ได้ชมการฟ้อนสาวไหมของแม่ครูบัวเรียวจึงเกิดความประทับใจในลีลาที่อ่อนช้อย และต่อมาในปี พ.ศ. 2507 นายอินหล่อ ได้มีโอกาสชมแม่ครูบัวเรียวฟ้อนสาวไหมอีกครั้ง ที่วัดพระแก้ว อำเภอเมือง จึงได้ทำความรู้จักกับแม่ครูบัวเรียว และเชิญให้ไปพบกับภรรยาของท่านคือนางพลอยสี สรรพศรี ซึ่งเป็นอดีตช่างฟ้อนและผู้เล่นละครจากคุ้มเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และพระราชชายาเจ้าดารารัศมี การพบกันครั้งนี้เอง นางพลอยสีขอให้แม่ครูบัวเรียวฟ้อนให้ชมและขออนุญาตติชม พร้อมทั้งช่วยกันปรับปรุงท่ารำเพิ่มเติมจากท่ามาตรฐาน 13 ท่า เป็น 21 ท่า อีกทั้งมีการเรียกทำการฟ้อนสาวไหมเป็นภาษาสมัยใหม่ เพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจยิ่งขึ้น

ซึ่งผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการฟ้อนสาวไหมของแม่ครูบัวเรียว ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายคือ นายชาญ ลิโรธ ซึ่งได้เชิญแม่ครูบัวเรียวมาเผยแพร่การฟ้อนสาวไหม และพักอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลา 2 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 หลังจากนั้นแม่ครูบัวเรียวจึงกลับมาอยู่ที่บ้านเดิม และสมรสกับนายโสภณ รัตนมณีภรณ์ และมีบุตรสาว 3 คน ได้แก่ คุณสายไหม คุณสายชล และคุณสนธยา ซึ่งแม่ครูได้ถ่ายทอดการฟ้อนสาวไหมให้กับบุตรสาวทั้งสามด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ.2521 วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ โดยกรมศิลปากร ได้เชิญนางพลอยสี ไปถ่ายทอดการฟ้อนสาวไหมฉบับปรับปรุงใหม่ให้แก่อาจารย์ฝายนาฏศิลป์ ตามนโยบายที่จะรวบรวม

การฟ้อนรำและดนตรีพื้นเมืองเข้าในหลักสูตรการศึกษาของวิทยาลัย โดยนางพลอยสีได้ปรับปรุงทำรำเพิ่มเติม และนำเพลงซอบันฝ้าย ซึ่งเป็นผลงานการสร้างสรรค์ทำนองดนตรีซอของนายไชยลังกา เครือเสน มาใช้ประกอบการฟ้อนสาวไหม โดยเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้เรียกเพลงนี้ว่า “เพลงสาวไหม” ซึ่งเป็นคนละทำนองกับเพลง “สาวไหม” ที่ใช้ประกอบการฟ้อนของแม่ครูบัวเรียว

ในที่สุดการฟ้อนสาวไหมแบบดั้งเดิมของแม่ครูบัวเรียว ก็ได้รับการพัฒนาแตกแขนงจนกลายเป็นการฟ้อนสาวไหมในแบบฉบับของกรมศิลปากร ที่ใช้เป็นหลักสูตรการสอนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ จนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

ด้วยเกรงว่าการฟ้อนสาวไหมตามแบบฉบับของแม่ครูบัวเรียว จะหายสาบสูญไปกับกาลเวลา แม่ครูบัวเรียวจึงขอจดลิขสิทธิ์ทำรำ รวมทั้งประวัติความเป็นมาของการฟ้อนสาวไหม ต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญา ตั้งแต่วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2542 ตามคำขอเลขที่ 7184 ชื่อผลงาน “ฟ้อนสาวไหม” โดยมีทำรำที่แม่ครูใช้ถ่ายทอดเป็นมาตรฐานมีดังนี้

เริ่มจากการนั่งคุกเข่า

1. ทำไหว้ เป็นท่าที่ให้ความหมายถึงการไหว้บูชาครู-อาจารย์ รวมถึงเป็นการขอขมาทั้งครู-อาจารย์ แยกผู้มีเกียรติที่กำลังชมการแสดงอยู่ เพื่อที่จะได้แสดงอริยาบถต่างๆตามท่าฟ้อน
2. ทำบิดบัวบาน เป็นท่าเสริมต่อจากการไหว้ ก่อนที่จะฟ้อนสาวไหมต่อไป
3. ทำพญาครุฑบิน เป็นท่าที่ตั้งวงก่อนที่จะฟ้อนสาวไหมท่าสาวไหมช่วงยาว
4. ทำสาวไหมช่วงยาว เป็นท่าฟ้อนที่ให้ความหมายว่า กำลังเก็บดอกฝ้ายที่บ้านแล้วจากต้นฝ้าย เพื่อเอามาแกะเมล็ดดอกแล้วนำไปตาก ซึ่งทำนี้เป็นท่าหลักในการฟ้อนสาวไหม
5. ทำม้วนไหมซ้าย-ขวา เป็นท่าที่ให้ความหมายว่ากำลังเก็บดอกฝ้ายไว้ในกระด้ง
6. ทำตากฝ้าย (ท่าใหม่ที่แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ได้เพิ่มเติมในปี พ.ศ.2544)

ต่อจากนั้นลุกขึ้นเดินตามจังหวะเพลง ประกอบด้วยท่า

7. ทำม้วนไหมได้เช่า เป็นท่าที่ให้ความหมายว่า กำลังก้มเก็บดอกฝ้ายที่ตากแห้งแล้วใส่ภาชนะเพื่อเอาไปตีให้แตกฟู หรือพองตัว แล้วนำมาพันเป็นแท่งเพื่อเอาใส่ในกงแล้วปั่นเป็นเส้นฝ้าย
8. ทำม้วนไหมได้ศอก เป็นท่าที่ให้ความหมายว่า เมื่อบั่นฝ้ายเป็นเส้นแล้ว ดึงฝ้ายเป็นเส้นนั้นมาพันที่ศอกให้เป็นระเบียบ กั้นเส้นฝ้ายพันกันยุ่งเหยิง ก่อนที่จะเอาไปใส่บนกึ่งทอผ้าเพื่อทอเป็นผืนผ้าต่อไป
9. ทำฟุ้งหลอดใหม่ เป็นท่าที่ให้ความหมายถึง กำลังทอเป็นผืนผ้า
10. ทำสาวไหมรอบตัว เป็นท่าที่ให้ความหมายว่า กำลังสาละวนอยู่กับการเอาเส้นฝ้ายใส่บนกึ่ง หรือจัดเส้นฝ้ายให้เข้าในฟืมขณะที่มีการทอเป็นผืนผ้า

11. **ทำคลี่ปมไหม** เป็นทำที่ให้ความหมายว่า เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้ว ก็นำมาคลี่เพื่อเก็บปม หรือเศษผ้าที่ติดมากับผืนผ้าสะบัดส่วนเกินออกให้หมด
12. **ทำปูเป็นผืนผ้า** เป็นทำที่ให้ความหมายว่ากำลังขึ้นชมผ้า เมื่อทอเป็นผืนผ้าเสร็จแล้ว และนำมาปูกับพื้นสำรวจดูว่าเรียบร้อยดีหรือไม่
13. **ทำพับผ้า** เป็นทำที่ให้ความหมายว่า เมื่อตรวจดูความเรียบร้อยเสร็จแล้วก็พับเก็บไว้ก่อนจบลงด้วยทำพญาครุฑบิน และทำไหว้

สานต่อสาวไหม ถักทอนาฏศิลป์ไทยด้วยใจรัก

นับจากอดีต แม่ครูบัวเรียว (สุภาพสิทธิ์) รัตนมณีภรณ์ ผู้เจนจัดในกระบวนการทำฟ้อนสาวไหม ที่อ่อนช้อย ประณีตงดงาม ทำให้ท่านมีโอกาสแสดงนาฏศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงราย อยู่มิได้ขาด

เริ่มตั้งแต่สมัยที่ท่านยังเป็นเด็ก เคยร่วมฟ้อนกับคณะช่างฟ้อนชาวเชียงราย เพื่อรับเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม ต่อมาท่านและบุตรสาวได้ฟ้อนรับเสด็จฯ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ จวนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย และได้ฟ้อนรับเสด็จ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ณ ไร่แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ยังความภาคภูมิใจมาสู่แม่ครูบัวเรียวและครอบครัวเป็นอย่างมาก

นอกเหนือจากความภาคภูมิใจซึ่งท่านมีโอกาสฟ้อนรับเสด็จฯหลายต่อหลายครั้งแล้ว ในปี พ.ศ.2526 แม่ครูบัวเรียว ได้รับการยกย่องในฐานะ “ผู้สร้างสรรค์สื่อชาวบ้านดีเด่น” ของภาคเหนือ โดยได้รับโล่เกียรติคุณจาก ฯพณฯ พลเอกประจวบ สุนทรางกูร รองนายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้น และได้รับการเชิดชูเกียรติอีกนับครั้งไม่ถ้วน

ปัจจุบันแม่ครูบัวเรียวในวัยชรา ยังคงพำนักอยู่ ณ บ้านสาวไหม เลขที่ 45 หมู่ 11 บ้านศรีทรายมูล ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และแม้ว่าสังขารของท่านจะร่วงโรยไปตามกาลเวลา แต่ท่านยังไม่ละทิ้งจิตวิญญาณแห่งความเป็นแม่ครู โดยท่านได้ถ่ายทอดการศิลปะการฟ้อนสาวไหมที่งดงาม อ่อนช้อยนี้ให้แก่หลานสาวตัวน้อย และท่านยังยินดีอย่างยิ่งที่จะถ่ายทอดการฟ้อนสาวไหมในแบบฉบับของท่านแก่ผู้ที่สนใจด้วย

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นถึงความตั้งใจจริงของแม่ครูบัวเรียว (สุภาพสิทธิ์) รัตนมณีภรณ์ ครูภูมิปัญญาแห่งแดนดินถิ่นเชียงราย ในการที่จะทำนุบำรุงการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟ้อนสาวไหม ที่งดงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชาวเชียงราย ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวล้านนาและของชาติไทย ให้ดำรงอยู่คู่บ้านเมืองสืบต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

พ่อครูสิงห์แก้ว วงศ์มูล และพ่อครูทวน สอนน้อย

สองศิลปินพื้นบ้าน ผู้ขับขานตำนานขอเพื่อความเข้าใจใน “ขอ”

ด้วยความคุ้นเคยกับการเรียกวงดนตรีพื้นเมืองล้านนาว่า “วงสะล้อ ซอ ซึง” ทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่า “ขอ” เป็นเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องสาย จำพวกเดียวกับซออู้ หรือซอสามสาย เป็นต้น

ทว่า “ขอ” ในที่นี้หมายถึง เพลงพื้นบ้านล้านนาที่มีการร้องโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง ซึ่งเรียกว่า “คู่ต๋อง” สำหรับผู้ขับร้องจะเรียกว่า “จั่งขอ” (ช่างขอ) ซึ่งต้องใช้ไหวพริบ และปฏิภาณในการโต้ตอบและแก้ลำทขอได้อย่างฉับพลัน ดังนั้นช่างขอจึงต้องเป็นผู้ที่มีไหวพริบปฏิภาณดี มีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม และผ่านการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญในการโต้ตอบได้อย่างปัจจุบันทันด่วน

เนื้อหาของการขอนั้นมีหลากหลาย ทั้งที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก การเกี่ยวพาราสี ขอประกอบพิธีกรรม เช่นการเลี้ยงผี ขอเพื่อให้คติเตือนใจหรือให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิต ขอเพื่อเล่าเรื่องราวต่างๆ กระทั่งการขอที่มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้กับยุคสมัยหรือสถานการณ์ต่างๆ เช่น ขอต่อต้านยาเสพติด ขอถวายพระพร เป็นต้น

ท่วงทำนองการขอแต่ดั้งเดิม มีหลายทำนองด้วยกัน แต่ละทำนองจะมีลีลาในการเอื้อนเสียง และลีลาแตกต่างกันออกไป โดยมักเรียกชื่อทำนองขอตามสถานที่ อันเป็นที่มาของทำนองขอนั้นๆ เช่น ทำนองตั้งเชียงใหม่ ทำนองเชียงแสน ทำนองล่องน่านลำปาง ล่องน่านปั่นฝ้าย ซอพม่า ซอเงี้ยว ซออ้อ ขอจะปู้ ขอละม้าย และขอพระลอ เป็นต้น

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับขอ มีทั้งการขับขอโดยใช้ “วงปี่จุม” ซึ่งต้องใช้ผู้เป่าปี่ตั้งแต่ 3-5 คน และการขับขอโดยใช้ “วงซึง-สะล้อ” โดยสามารถแบ่งตามเขตวัฒนธรรมได้ ดังนี้คือ การขับขอของชาวล้านนาตะวันตก ซึ่งได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และลำพูน จะขับขอเข้ากับปี่ โดยเรียกการขอลักษณะนี้ว่า “ขอเชียงใหม่” ส่วนการขับขอของชาวล้านนาตะวันออก ซึ่งได้แก่ น่าน แพร่ ลำปาง(บางส่วน) เชียงราย(บางส่วน) และพะเยา นิยมขับขอเข้ากับวงซึงและสะล้อ โดยเรียกการขอนี้ว่า “ขอน่าน”

ก่อนจะเป็นช่างขอ

กว่าจะได้ชื่อว่าเป็นช่างขอนั้น จะต้องผ่านการฝึกฝน ท่องจำ และประการสำคัญต้องเป็นคนที่มีไหวพริบและปฏิภาณที่ยอดเยี่ยม หากไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว โอกาสที่จะเป็นช่างขอที่มีชื่อเสียง และเป็นที่นิยมของประชาชนนั้นแทบจะไม่มีเลย

ขั้นตอนการเรียนรู้การจับชอ ส่วนใหญ่มักจะถ่ายทอดกันในหมู่เครือญาติ คือจากรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูกหลาน ถึงกระนั้นก็ยังมีการถ่ายทอดจากครูชอหรือช่างชอที่มีชื่อเสียงด้วย ซึ่งผู้เรียนต้อง “ไปตั้งขันเขียนชอ” หรือที่เรียกว่าการขึ้นครูเสียก่อน และครูชอจะปลุกเสกคาถาอาคมเพื่อให้ผู้เรียนมีสติปัญญาดี มีความจำแม่นยำ และให้ผู้เรียนกิน “อ้อผญา” (น้ำผึ้งที่บรรจุในปล้องคันอ้อและผ่านการปลุกเสกแล้ว) ด้วยความเชื่อว่าผู้เรียนจะได้มีสติปัญญาดี ความจำดี และมีไหวพริบปฏิภาณดีด้วย

ในอดีตการเรียนรู้การจับชอนั้น ผู้เรียนมักไปอาศัยอยู่กับครูชอ เพื่ออยู่ปรนนิบัติรับใช้ ตั้งแต่ ตักน้ำ ชักผ้า ถูเรือน หุงข้าว ทำอาหาร ตามประเพณีอันเป็นธรรมเนียมระหว่างลูกศิษย์กับครู เมื่อครูถ่ายทอดวิชาการจับชอให้แล้ว ผู้เรียนต้องหมั่นฝึกฝน ท่องจำให้เกิดความชำนาญ ต่อเมื่อมีความสามารถในเชิงชอบ้างพอสมควร จะต้องติดตามครูไปทุกหนทุกแห่งที่ครูไปลงผามชอ(เวทิจับชอ) เพื่อคอยสังเกตดูลีลาท่าทางของครูบนเวทีจริง เพื่อที่จะได้นำมาใช้กับตนเองเมื่อยามที่ต้องออกผามในโอกาสต่อไป อีกทั้งการที่ได้ออกไปสัมผัสผามชอนั้น ช่วยให้เกิดความเคยชินและไม่มีความประหม่าเมื่อต้องออกผามาใหม่ ๆ ด้วย

พ่อครูสิงห์แก้ว วงศ์มูล จาก “ครูพักลักจำ ชูช่างชอดีเด่น”

พ่อครูสิงห์แก้ว วงศ์มูล เกิดเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2473 ท่านเป็นช่างชอที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น (สาขาช่างชอ) ปี พ.ศ.2534 ของจังหวัดเชียงราย

พ่อครูสิงห์แก้วมิได้ฝากตัวเพื่อขอเรียนชอจากพ่อครูชอเฉกเช่นคนอื่น ๆ แต่อาศัยที่ท่านเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี มีไหวพริบปฏิภาณดีเยี่ยม และมีความสนใจใฝ่รู้ในเรื่องการชอ มาตั้งแต่สมัยที่ท่านยังบวชเป็นสามเณร ที่วัดศรีวิชัย(ดอนสะเก็น) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (ซึ่งในขณะนั้นพ่อครูสิงห์แก้วเป็นสามเณรนั้น ท่านได้ชื่อว่าเป็นสามเณรนักเทศน์มหาชาติ ที่มีน้ำเสียงดีเทศน์ได้ไพเราะจับใจเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคณะศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง) ท่านจึงใช้การดู ฟัง สังเกต และจดจำท่วงทำนองและลีลาการชอจากช่างชอที่ออกแสดงตามงานปอยต่างๆ จนเมื่อท่านได้ลาสิกขาแล้ว จึงได้หมั่นฝึกฝนการชอด้วยตนเอง ตามวิถีทางของการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ

ในช่วงแรกของการฝึกหัดนั้น พ่อครูสิงห์แก้วจะใช้การลอกเลียนแบบช่างชอที่ท่านชื่นชอบ โดยฝึกทั้งชอล่องแม่ปิงของเมืองเชียงใหม่ ชอล่องน่านของเมืองน่าน ตามด้วยชอละหม้ายเชียงแสน เสเลมา พระลอยเดินดง เป็นต้น จนเมื่อท่านมีความเชี่ยวชาญการชอมากขึ้น จึงได้รวบรวมเพื่อนฝูงที่เป็นช่างปี 3 คน ช่างชิง 1 คน และช่างชอ 2 คน ก่อตั้งคณะชอที่มีชื่อว่า “ศรีเกษมเมือง” (ดอนสะเก็น) โดยท่านได้ใช้นามแฝงในการชอว่า “ปิ่นแก้ว”

คณะชอศรีเกษมเมือง ภายใต้การนำของพ่อครูสิงห์แก้ว ก่อนข้างจะได้เปรียบคณะชออื่นๆ เนื่องจากท่านเคยบวชเรียนมาก่อน จึงสามารถสอดแทรกข้อคิด-คุณธรรม และมุขตลกได้อย่างลงตัว

ประกอบกับท่านเป็นคนที่มีความเสียงดี มีลีลาและไหวพริบปฏิภาณยอดเยี่ยม จึงทำให้คณะขอของท่านได้รับความนิยมนอย่างรวดเร็ว

พ่อครูสิงห์แก้วได้แต่งเพลงขอพื้นบ้านไว้มากมาย อาทิ ซอสาวสมัยใหม่ คติเตือนใจ เสริมพระเกียรติ ประวัติพ่อขุนเม็งรายฯ เป็นต้น นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้คิดริเริ่ม “ละครขอ” ขึ้นเป็นครั้งแรกในภูมิภาคนี้ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

ลักษณะของละครขอ จะแตกต่างจากการขอแบบดั้งเดิม ซึ่งช่างขอจะนั่งขอ(ขับร้อง)อยู่กับที่ มาเป็นการขอโดยตัวละครต่างๆ มีการเดินเข้าเดินออกบนเวที มีการแสดงลีลาท่าทางตามบทบาทที่ได้รับ มีดนตรีและการฟ้อนรำเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ชมเกิดความบันเทิงในการชมมากยิ่งขึ้น นับเป็นก้าวอย่างของการเปลี่ยนถ่ายวัฒนธรรมการขอที่สำคัญยิ่ง

พ่อครูสิงห์แก้ว มีลูกศิษย์ที่มาขอเรียนชอมมากมาย บางคนกลายเป็นช่างขอที่มีชื่อเสียง อาทิ สมศรี-ชวช ช่างขอคณะศรีสมเพชร 2 จังหวัดเชียงใหม่ แสงหล้า-ศรีวรรณ บัวคำ-เกสร เป็นต้น และท่านมักได้รับเชิญเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่เนืองนิจ อีกทั้งยังพยายามปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน ช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ให้คงอยู่ต่อไป

ด้วยความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้ให้คงอยู่สืบไป ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ยกย่องให้พ่อครูสิงห์แก้ว วงศ์มูล เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น (สาขาช่างขอ) เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ปี พ.ศ.2534

และต่อมาในปี พ.ศ.2538 พ่อครูสิงห์แก้ว วงศ์มูล เป็นหนึ่งในจำนวนกวีที่มีชื่อเสียงหลายคนของประเทศ ที่ได้รับเชิญจากกรมศิลปากรให้เขียนผลงานคำวขอ(บทกวี) เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 40 พรรษา

พ่อครูทวน สอนน้อย ผู้เชื่อมร้อยศิลปะการขอให้คงอยู่

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ความบันเทิงในรูปแบบของการจ้างช่างขอเพื่อขับกล่อมในงานต่างๆ ถูกแทนที่ด้วยวงดนตรี และคาราโอเกะ ทำให้บรรดาช่างขอต่างๆ ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของช่างขอเอง และเพื่อความอยู่รอดของศิลปะการขอด้วย พ่อครูทวน สอนน้อย คือตัวอย่างของช่างขอที่มีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง และวิธีการขอเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่

พ่อครูทวน สอนน้อย เกิดเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2482 เป็นบุตรคนที่ 1 ในจำนวน 5 คนของนายศุภร์ และนางทอง สอนน้อย บ้านเดิมของท่านคือบ้านแม่จัวเหนือ ตำบลแม่สุก อำเภอพาน

จังหวัดเชียงราย (ปัจจุบันคือ ตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา) ปัจจุบันท่านอาศัยอยู่ที่ตำบล
เกาะช้าง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

พ่อครูทวนได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับแม่ครูขันแก้ว (แม่ป้าช่วงซอ) ตั้งแต่อายุได้ 13 ปี ด้วยใจรัก
การขอมมาตั้งแต่เด็กๆ ทำให้ท่านเรียนรู้การซอได้อย่างรวดเร็ว ประกอบการทำงานมีน้ำเสียงไพเราะ
และมีไหวพริบปฏิภาณดี เมื่อฝึกฝนได้ไม่นานนักก็ถูกชักชวนให้เข้าร่วมกับคณะช่วงซอไปแสดง
ตามงานปอยต่างๆ จนเมื่อท่านอายุได้ 17 ปี แม่ครูขันแก้วจึงได้ฝึกสอนการแต่งเพลงซอ คำวซอ(บท
กวี) จ้อย(คือการขับร้องเดี่ยวที่เอื้อนเสียงทอดยาว แบบเดียวกับการขับลำนำของภาคกลาง ซึ่งชาย
หนุ่มล้านนาในอดีตมักขับจ้อยในขณะที่เดินทางไปแคว่สาวยามค่ำคืน) ด้วยหวังว่าพ่อครูทวนจะเป็น
ผู้สืบทอดมรดกอันศิลปะพื้นบ้านนี้ไว้ให้คงอยู่

การแต่งเพลงซอของพ่อครูทวนนั้น ท่านจะยึดตามหลักเกณฑ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากแม่
ครูขันแก้ว คือการนำเอาข้อมูลจากประสบการณ์ชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ข้อคิด คำสอน ตลอดจน
ข่าวสารต่างๆ มาเรียบเรียงเป็นคำวซอแล้วถ่ายทอดผ่านการขับซอ และการจ้อย

ผลงานการสร้างสรรค์บทเพลงซอ คำวซอ และจ้อยของพ่อครูทวน มีมากกว่า 120
สำนวน โดยมีผลงานเด่นๆ ได้แก่ ทำบุญปอยข้าวสังข์ ประวัติพระพุทธรเจ้า บาป-บุญ-สวรรค์-นรก
แม่ญิง 7 ประการ ประวัติพญามังราย แคว่สาวตำข้าว คำหัวเต่าคนแก่ ฯลฯ

ผลงานการประพันธ์ในระยะหลังๆนี้ พ่อครูทวนได้มีการประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยและ
สถานการณ์ของบ้านเมือง เช่น ลาเมียไปรบเวียงคานม สาวเหนือล่องใต้ บ้าเลขบ้าหอย โสภณีไทย
ในต่างแดน รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด โรคเอดส์ เป็นต้น แต่ถึงแม้เนื้อหาของ การสร้างสรรค์จะมีการ
ปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่แก่นที่ท่านยึดถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในบทประพันธ์ คือการสอดแทรกเรื่องของ
ธรรมะและหลักคำสอนของศาสนานั้นเอง

ด้วยความเก่งกาจในการประพันธ์เพลงซอ คำว จ้อย และยังเชี่ยวชาญการขับซอแบบหาตัว
จับยาก จนได้รับการยกย่องให้เป็นพ่อครูซอท่านหนึ่งของล้านนาตัวเอง ทำให้มีผู้สนใจฝากตัวเป็น
ศิษย์กับพ่อครูทวน สอนน้อย จำนวนมาก มีทั้งที่มาจากเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำพูน และลำปาง

พ่อครูทวน สอนน้อย เคยได้รับรางวัลและการประกาศเกียรติคุณมากมาย อาทิ รางวัล
ชนะเลิศ การประกวดซอพื้นบ้านเพื่อพัฒนาโครงการ กสช. จากสำนักนายกรัฐมนตรี ในปีพ.ศ.2532
ได้รับรางวัลชนะเลิศ การประกวดเพลงพื้นบ้านไทย ประเภทเพลงซอ โดยกลุ่มอนุรักษ์ไทย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2535 และในปี พ.ศ.2541 ท่านได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น
ศิลปินดีเด่นจังหวัดเชียงราย สาขาวรรณศิลป์(คำว-ซอพื้นเมือง) จากคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ

4.3 กลุ่มที่ 3 กลุ่มศิลปะและสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม

พระธาตุเจดีย์เมืองเชียงแสน มรดกทางสถาปัตยกรรมโบราณ

บรรดาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ทางเมืองเหนือ นั้นมักเรียกกันโดยสามัญว่า ธาตุ หรือพระธาตุและ ไม่เรียกเป็นองค์แต่เรียกเป็นดวง เช่น พระธาตุดวงนั้น หรือพระธาตุดวงนี้ และหรือ พระธาตุสอง ดวง เป็นต้น ซึ่งการที่เรียกว่า พระธาตุ นั้น เป็นคำเรียกที่ถูกต้องแล้วตรงตามลักษณะอย่างแท้จริง เพราะบรรดาสถาปัตยกรรมและเจดีย์เหล่านั้น สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุมีทั้งพระบรมสารีริกธาตุ อรหันต์ธาตุ และแม้แต่ท้าวพระยามหากษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์แล้ว ก็นำพระอัฐิธาตุไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์หรือ สถาปัตยกรรมนั้นๆ ซึ่งตำนานหรือประวัติแห่งการก่อสร้างก็บ่งไว้เช่นนั้น

โดยเหตุนี้ชาวเมืองเหนือจึงใช้คำว่า ธาตุหรือพระธาตุ สืบมาจนปัจจุบันสมัยแต่ในที่นี้ต้อง ขอนำเอาคำว่า เจดีย์มาต่อท้ายคำว่าธาตุ โดยเหตุที่เจดีย์เป็นคำที่เข้าใจกันทั่วไปในภาษาวิชาการทาง โบราณคดี อันแปลได้ว่าสิ่งซึ่งยังความระลึก หรืออาจแปลได้ว่า สถานที่อันเป็นที่รวมแห่งจิตใจ ใคร่ขออธิบายคำว่า “เจดีย์” กับ “สถาปัตยกรรม” เสียด้วย สถาปัตยกรรมมักจะเรียกรวมกันอยู่เสมอ แต่หากได้ เหมือนกันไม่ สถาปัตยกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับดิน หรือมูลดินที่กองมูนพูนขึ้นมา ซึ่งหมายถึงสถานที่ฝังศพ สถาปัตยกรรมนั้นมิฐานะที่จะเป็นเจดีย์ได้ แต่เจดีย์บางอย่างไม่อาจจะเรียกว่าเป็นสถาปัตยกรรมได้

โบราณจารย์ได้แบ่งเจดีย์ออกเป็น 4 อย่าง

1. ธาตุเจดีย์ หมายถึงเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุต่างๆ
2. บริโภคเจดีย์ หมายถึงเจดีย์อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้า เช่น สังกะสีเจดีย์ สถานที่ทั้ง 4 คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ประทานปฐมเทศนา และสถานที่ที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน
3. พระธรรมเจดีย์ หมายถึงพระคัมภีร์ซึ่งแสดงถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จัก เป็นหนังสือหรือแผ่นจารึกก็ตาม และแม้กระทั่งคำจารึกพระธรรมเหล่านั้นบรรจุไว้ ณ สถานที่ใด ที่นั้นก็ตกอยู่ในฐานะของความเป่าพระธรรมเจดีย์ด้วย

4. อุทเทสิกเจดีย์ หมายถึงเจดีย์ที่สร้างขึ้นอุทิศเฉพาะพระพุทธเจ้า เป็นต้นว่า พระพุทธรูป พระพุทธรูป และอาสนะ คือเป็นสิ่งสร้างขึ้น แล้วอุทิศถวายแด่พระพุทธเจ้าโดยเฉพาะนั่นเอง

เรื่องเจดีย์มีมาช้านานก่อนพุทธกาลเสียอีก ต้นไม้ ภูเขาและป่า ตลอดจนสัตว์บางชนิด ได้รับความนับถือยกย่องให้เป็นเจดีย์ได้ อย่างนี้มีอยู่ก่อนแล้ว ครั้งเมื่อพระพุทธองค์ทรงประกาศ พระศาสนาในประเทศอินเดียสมัยนั้น พระองค์ก็ยอมรับเจดีย์อันเป็นที่เคารพนับถือของหมู่บ้าน แต่เดิม ดังจะเห็นได้จากพระวิชัยปิฎกที่พระนันทะ โคนต้นไม้อันใหญ่อันเป็นเจดีย์ของหมู่บ้าน เพื่อสร้างวิหาร จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านดิเคียนขึ้น

พระองค์จึงทรงบัญญัติห้าม โคนต้นไม้อันใหญ่อันเป็นที่นับถือของหมู่บ้าน แต่คำว่าเจดีย์อย่าง ที่เราเข้าใจกันนั้น ไม่ปรากฏว่าพระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ ณ ที่แห่งใดเลย มีแต่ที่พระองค์ตรัสถึง

ปารหะบุคคล คือบุคคลอันควรแก่ศุภุแทนัน นาทัจเจดีย์ 4 อย่างซึ่งกล่าวมาแล้ว เป็นของที่เกิดขึ้น
ในชั้นหลัง แต่ทั้งนี้ต้องไม่นับถ้อยคำที่กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า ของพระเจ้าปเสนทิโกศล
ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ถ้อยคำของพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น เป็นธรรมเจดีย์ ดังมีมาในธรรม
เจดีย์สูตร

พระธาตุเจดีย์หรือพระธาตุทางเมืองเหนือ ที่ถือกันว่าเป็นสถานที่บรรจุอัฐิธาตุ และโดยมาก
ตำนานที่กล่าวถึงก็เรียกว่าพระธาตุคล้ายเหมือนกัน แบบอย่างของพระธาตุเจดีย์นี้ มีลักษณะอันน่าจะ
ศึกษากันโดยเฉพาะ ในที่นี้จักขอชี้ดวงจำกัดเขตของการศึกษาถึงพระธาตุเจดีย์แต่เพียงเมืองเชียง
แสนสถานเดียวก่อน

ความเข้าใจในเรื่องของระยะเวลาของเชียงแสนในชั้นนี้ไว้ว่า ยุติเอาเพียงแค่สมัยพระเจ้า
แสนภูเป็นที่สุด เกินกว่านั้นขึ้นไปแล้วเป็นเรื่องยาก พบกับความวุ่นวายหลายประการ แม้เพียงยุติ
แค่พระเจ้าแสนภูนี้ ก็ยังไม่วายที่จะต้องทำการวินิจฉัยกัน เพราะสักราชที่ฟังจะยึดถือได้จากตำแหน่ง
ต่างๆ นั้น हालรอยกันไม่ เป็นต้นว่า ประชุมพงสาวดารภาคที่ 61 กล่าวว่า พระเจ้าแสนภู ทรงสร้าง
เมืองเชียงแสน ในศักราช 650 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 1831 ส่วนพงสาวดารโยนกว่า พระเจ้าแสนภูทรง
สร้างเมืองเชียงแสนเมื่อ จ.ศ. 690 ตรงกับ พ.ศ. 1871 เคลื่อนกันไป 40 ปี เหตุการณ์สร้างเมืองเชียง
แสนของพระเจ้าแสนภู ตามหนังสือประชุมพงสาวดารภาคที่ 61 นั้น มีสาระอันควรพิจารณาเพราะ
ระยะเวลาที่สร้างนั้น เป็นไปตามหมายกำหนดการของพระอัยยิกา คือ พ่อขุนเม็งราย และพระราช
บิดา คือขุนคราม หรือเจ้าพระยาไชยสงคราม เป็นผู้บัญชาการ

ฉะนั้น โดยตำแหน่งเมืองเชียงแสนนี้อาจจะจัดได้ว่าเป็นชนชั้นหลานหลวง พระเจ้าแสนภู
ครองเมืองเชียงแสน ตั้งแต่ พ.ศ. 1831 (จ.ศ. 650) ถึง พ.ศ. 1846 (จ.ศ. 675) เป็นเวลา 25 ปี พระเจ้า
แสนภูครองเมืองเชียงแสนถึง พ.ศ. 1853 พ่อขุนเม็งรายซึ่งครองเมืองเชียงใหม่ก็สิ้นพระชนม์ พระ
บิดาของพระองค์ คือ ขุนครามนั้นจึงได้ไปครองเชียงใหม่ จนถึง พ.ศ. 1856 ก็สิ้นพระชนม์ ตำแหน่ง
ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ก็ได้แก่พระเจ้าแสนภู

เหตุการณ์นี้ย่อมเห็นได้ว่า พระเจ้าแสนภูครองเชียงแสนเป็นเวลาถึง 25 ปี แล้วจึงได้ไป
ครองเมืองเชียงใหม่ ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสนก็ตกแก่หมื่นเจ็ดตรา ถึง พ.ศ. 2862 หมื่นเจ็ดตรา
สิ้นพระชนม์ พระเจ้าแสนภูจึงให้เจ้าคำฟูราชโอรส ไปครองเมืองเชียงแสนสืบต่อมา พ.ศ. 1875 (จ.
ศ. 694) เจ้าคำฟูไปเฝ้าพระบิดายังเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าแสนภูเลยสถาปนาให้ครองเมืองเชียงใหม่
แทนพระองค์เสีย ส่วนพระองค์เองนั้นก็กลับมากองเมืองเชียงแสนดังกล่าว ถึงพ.ศ. 1878 (จ.ศ.
697) พระเจ้าแสนภูสิ้นพระชนม์

ศักราชจากหนังสือสองเรื่องนั้นไม่ลงรอยกันในส่วนของเหตุการณ์ แต่พอถึงระยะ
สิ้นพระชนม์ของพระเจ้าแสนภูกลับใกล้เคียงกันได้ ถ้าพระเจ้าแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนเมื่อ พ.ศ.
1871 จริงตามพงสาวดาร โยนกแล้ว พระเจ้าแสนภูก็ครองเชียงแสนเพียง 7 ปีเท่านั้น ภายในระยะ 7
ปีนี้ พระองค์ได้ทรงสร้างโบราณสถานไว้หลายแห่ง เป็นต้นว่า เมืองเชียงแสน วัดเจดีย์หลวง และวัด

ป่าสัก ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

ในที่นี้ขอยึดเอาประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 เป็นหลักในการพิจารณาถึงอายุของ โบราณสถาน คือ พระธาตุเจดีย์ในเมืองเชียงแสนนี้ไว้ที่หนึ่งก่อน ส่วนหนังสือนอกนั้น ใช้เป็นเพียง ส่วนประกอบอ้างอิงให้ได้มาซึ่งหลักฐานอันแน่นอนยิ่งขึ้นเท่านั้นเอง

บรรดาโบราณสถานที่ปรากฏในเมืองเชียงแสน เป็นที่รับรองได้ว่าหลักฐานที่เห็นอยู่ใน ปัจจุบันนี้ ยังไม่พบโบราณสถานหรือโบราณวัตถุชิ้นใด อันจะแสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ก่อนสมัย พระเจ้าแสนภูขึ้นไปได้แม้แต่เพียงชิ้นเดียว ความรับรองเช่นนี้ย่อมเป็นการขัดกับตำนานอย่าง ตรงกันข้าม สาเหตุที่จะนำมาซึ่งการรับรองอย่างนี้ได้ก็คือ กระแสอิทธิพลในทางศิลปะตัวอย่างที่ เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก ผู้ศึกษาทางโบราณคดีใดก็ตาม เมื่อเห็นพระธาตุเจดีย์วัด ป่าสักแล้ว ต้องมีความเห็นต้องกันว่าลักษณะของพระธาตุเจดีย์นี้ เป็นศิลปะแบบศรีวิชัยทางตอนใต้ ของประเทศไทย ด้วยคล้ายคลึงกันกับลักษณะของพระธาตุเจดีย์ไชยา ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัญหาอันเป็นที่สงสัยถึงความคล้ายคลึงกันนี้อยู่ตรงที่ว่า จากศิลปะแบบศรีวิชัยทางใต้นั้นขึ้นไปได้ อย่างไร?

การที่จะตอบปัญหานี้ได้นั้นก็ต้องกลับไปดูโบราณสถานแบบศรีวิชัย แล้วตั้งจุดจากศรีวิชัย ทางตอนใต้ขึ้นไปทางภาคเหนือ ก่อนที่จะไปถึงเชียงแสนก็จะพบพระธาตุเจดีย์ในลักษณะนี้ที่ จังหวัดชัยนาท คือ วัดพระบรมธาตุแห่งหนึ่ง และที่จังหวัดสุโขทัย ที่วัดเจดีย์เจ็ดแถวอีกแห่งหนึ่ง ในระยะที่กรุงสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองนั้น เป็นรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง ประวัตินี้ที่ยืนยันถึง สัมพันธภาพระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับล้านนาไทย ซึ่งมีต่อกันอย่างแน่นแฟ้น แม้ในศิลาจารึก หลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ก็พรรณนาถึงแม่น้ำโขงไว้ว่า กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตระพังโพย ลีไลกินดี ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง ย่อมหมายความว่าพ่อขุนรามคำแหงต้องเคยไปมาหาสู่กับพ่อขุน เม็งรายเสมอ

และข้อที่สำคัญที่สุดก็คือพระองค์ต้องเสด็จไปถึงเมืองเชียงแสนด้วย เมืองเชียงแสนก็น่าที่ จะต้องมิขึ้นแล้ว ในระยะที่พ่อขุนรามคำแหงยังดำรงพระชนม์อยู่ เพราะเมืองเชียงแสนในทุกวันนี้ก็ ยังตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง หากพ่อขุนรามคำแหงมิได้เสด็จไปถึงเมืองเชียงแสนแท้จริงแล้ว พระองค์ จะนำมาอ้างในศิลาจารึกของพระองค์ได้อย่างไรว่า ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง ฉะนั้น การที่พระธาตุ เจดีย์วัดป่าสัก มีอิทธิพลศิลปะแบบศรีวิชัย ศิลปะแบบศรีวิชัยจักขึ้นไปที่เชียงแสน ได้นั้นก็จะต้อง หมดปัญหาดังกล่าวมานี้

พระธาตุเจดีย์ที่สำคัญในเมืองเชียงแสน

1. พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก

หากจะทำการแยกแยะพิเคราะห์ดูในทางศิลปะออกเป็นส่วน ๆ แล้วรายละเอียดที่ประมวล กันเข้าเป็นองค์พระธาตุเจดีย์นั้น ส่วนใหญ่เป็นอิทธิพลที่ได้มาจากศิลปะแบบศรีวิชัย แต่มีบางสิ่ง

บางอย่างที่อาจจะทำให้เห็นไปได้ว่า มีอิทธิพลศิลปะแบบทวารวดีและศิลปะแบบสุโขทัยผสมอยู่ด้วย ก่อนอื่นต้องแบ่งลักษณะพระธาตุเจดีย์นี้ออกเป็น 3 ส่วน แล้วกล่าวถึงโดยเฉพาะเป็นส่วน ๆ ไป ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

ก. ส่วนฐานล่าง

ข. ส่วนกลาง

ค. ส่วนบน

ส่วนฐานล่าง กำหนดเอาฐานล่างสุดซึ่งอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขึ้นไป จนถึงซุ้มคูหาพระพุทธรูปสลักกับเทวรูปประจำอยู่ด้านละ 3 องค์ เป็นประติมากรรมนูนสูง ทำด้วยปูนปั้น พระพุทธรูปประทับยืนปางเปิดโลก คือ วางพระกรทั้งสองขนานไปกับพระวรกายทั้งสองข้าง มีแต่องค์หนึ่งเป็นปางลีลาอยู่ในซุ้มคูหาด้านทิศเหนือ ตรงฐานล่างสุดก่อนที่จะถึงส่วนซุ้มคูหา นั้น อาจแบ่งได้เป็นสองระยะ คือ หนึ่งฐานบัวเล็กน้อย ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสโดยรอบทั้ง 4 ด้าน อีกเช่นกัน พอพ้นสองระยะนี้ขึ้นไปแล้ว จึงเป็นซุ้มคูหาพระพุทธรูป ดังกล่าวลักษณะของฐานอย่างนี้ ทำให้นึกถึงเจดีย์แบบทวารวดี เช่น ที่พระประโทน หรือที่คูบัว ช่องสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยมนี้มักจะเป็นส่วนประดับฐานเจดีย์แบบทวารวดีอยู่เสมอ ภายในช่องสี่เหลี่ยมบางที่จะพบลายปูนปั้นประดับอยู่ก็มี แต่ที่พระธาตุเจดีย์วัดป่าสักกลดลายปูนปั้นส่วนมากจะเกาะออกหมดแล้ว เหลืออยู่แต่เค้าโครงในของส่วนอิฐที่วางเรียงให้เห็นเป็นช่องๆ อยู่เท่านั้น

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปประทับยืน ปางเปิดโลก ในซุ้มคูหาที่พระเจดีย์วัดป่าสักนั้น ถ้าเป็นพระพุทธรูปแบบทวารวดีดังเช่นที่พระประโทนแล้ว ก็เป็นปางเทศนาหรือปางเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ แต่พระพุทธรูปในซุ้มคูหาพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักนี้ เห็นได้ชัดว่าเป็นพระพุทธรูปซึ่งได้แบบอย่างมาจากศิลปะแบบสุโขทัย แม้ว่าส่วนสำคัญของลำพระองค์จกอวบกว่า วงพระพักตร์ค่อนข้างกลม มีพระหนุเป็นปม ห่มจีวรบางแนบชิดกับพระวรกาย ห่มแบบห่มดองหรือห่มเฉียงที่น่าสังเกตมากที่สุดก็คือ เส้นขอบจีวรตอนที่ห่มเฉียงพาดผ่านพระอุระตรงใต้ราวพระกันเล็กน้อย นั้น ทำเป็นวงขอบโค้งหนาวาดเป็นวงขึ้นไปสู่พระอังสาเบื้องซ้าย แล้วมีผ้าจีวรคลุมทับจากพระอังสาเบื้องซ้ายลงมา ไม่มีริ้วหรือชายจีวรห้อยตกแบบสังฆาฏิเลย ห่มพาดปกตกลงมาอย่างง่าย ๆ เรียบ ๆ แล้วก็ทำเป็นเส้นขอบพาดเฉียงเป็นส่วนเสี้ยวยาวเลยขึ้นไปพระองค์ไปเล็กน้อย คล้ายกับจะเปิดให้เห็นสัดส่วนท่อนพระองค์ ตั้งแต่พระอุระจนถึงบั้นพระองค์ ตรงบั้นพระองค์นั้นจะเห็นเส้นขอบหนาของรัดประคด ซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นเข็มขัดขนาดใหญ่คาดทับชายอันตราวาสกไว้ แล้วทำให้เห็นชายอันตราวาสกซึ่งพับซ้อนทางด้านหน้า ห้อยย้อยลงไปสู่เบื้องล่างอย่างได้สัดส่วนและงดงามมาก ทำให้เห็นลำพระชนม์อันอวบอ้วนได้ชัดเจน ตรงช่วงพระพาหาและลำพระกรเป็นเส้นอ่อนสลวยเหมือนกับลำพระกรของพระพุทธรูปปางลีลาในศิลปะแบบสุโขทัย เบื้องพระเศียรมีประภามณฑลทำเป็นแผ่นเกลี้ยงๆ ง่ายๆ เป็นรูปยาวรีสอบขึ้นไปบรรจบกันตรงจุดกึ่งกลางพระเศียร ลักษณะประภามณฑลนี้ ก็เป็นแบบเดียวกับประภามณฑลขององค์พระพุทธรูปปางมารวิชัย ใน

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว ซึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัยนั่นเอง พระพุทธรูปปางเปิดโลกที่ พระธาตุเจดีย์วัดป่าสักนี้ อาจจะเป็นพระปางพระพุทธรูปที่ทำแทนปางเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ก็ได้ ทั้งนี้เพราะสังเกตเห็นว่าตรงช่องคูหาที่ทำเป็นซุ้มขึ้นไปนั้น มีเทวรูปยืนประจำอยู่สองข้าง เป็นที่น่าเสียดายว่าเศียรของเทวรูปเหล่านั้น หักพังไปหมดเหลืออยู่เพียงส่วนของลำตัวเท่านั้น แต่การที่ยืน ประจำอยู่ทั้งด้านซ้ายและด้านขวาขององค์พระนั้น ทำให้เห็นไปว่าเทวรูปทั้งสองน่าที่จะต้องเป็น พระอินทร์และพระพรหม ลักษณะฝั่มงูของเทวดาเหล่านั้น คล้ายกับการนุ่งผ้าของเทวรูป ในศิลปะ แบบสุโขทัย เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ เป็นต้น

ส่วนกลาง กำหนดแต่ส่วนสุดของซุ้มคูหาพระพุทธรูปในข้อต้น ขึ้นไปจนสุดส่วนบนของซุ้ม กระจ่างที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางเปิดโลกทั้งสี่ด้าน ในซุ้มกระจ่างส่วนนี้บางทีเรียกกันว่า ซุ้มทิส เพราะมีพระพุทธรูปยืนหันพระพักตร์ไปตามทิสทั้งสี่ก็ได้ แต่ในที่นี้ขอเรียกว่าซุ้มกระจ่างโดย ตลอด ก่อนจะถึงซุ้มกระจ่างที่ว่ามีเป็นสองระยะคือ สุดซุ้มคูหาพระพุทธรูปชั้นล่างแล้วก็เป็นฐาน สี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนลดหลั่นกันสามชั้น และถัดฐานชั้นสุดก็เป็นลายปูนปั้นบัวหงาย ระหว่าง บัวคว่ำบัวหงายมีลายกรวยขึ้นกลาง เหนือส่วนของบัวคว่ำบัวหงายนี้จึงเป็นซุ้มกระจ่างดังกล่าว ทั้ง 4 ด้าน ทำนองว่าซุ้มกระจ่างที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดย่อมนี้ ตั้งอยู่ตรงกลางดอกบัวซึ่ง แผ่กลีบขยายรองรับอยู่ทั้ง 4 ด้าน ลักษณะพระพุทธรูปก็เป็นแบบเดียวกับพระพุทธรูปที่กล่าวมาแล้ว ตอนส่วนล่างนั่นเอง

ลักษณะเรือนซุ้มกระจ่างนี้เป็นปูนปั้นมีลวดลายประดับทำเป็นเสาตั้งซุ้มซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงหน้าจั่วเรือนซุ้มเป็นใบระกากลีบยาวประดับตรงส่วนสุดทั้ง 2 ข้าง เป็นพระยานาคสามเศียร ลักษณะนาคปูนปั้นนี้ เห็นได้ชัดว่าอาจจะเป็นอิทธิพลซึ่งได้รับมาจากศิลปะชวา รวมทั้งลายหน้ากาล หรือกิริติมุขด้วย

ส่วนบน หมายถึงส่วนที่อยู่เหนือซุ้มกระจ่างขึ้นไป ณ ที่นั่นจึงเป็นส่วนองค์สถูปอย่างแท้จริง คือมีส่วนฐานองค์ระฆังปล้องโฉน และปลียอด เป็นต้น แต่ลักษณะส่วนนี้ของพระธาตุเจดีย์วัดป่า สัก ต้องขอแยกกล่าวเป็นรายละเอียดขึ้นไปทีละอย่างดังต่อไปนี้

คนแคระ อยู่ถัดซุ้มกระจ่างขึ้นไป ทำท่าแบกองค์เจดีย์หรือสถูปส่วนนี้ทั้งหมด เหนือคนแคระ ขึ้นไปเป็นส่วนองค์เจดีย์ ตอนล่างเป็นแปดเหลี่ยม ชั้นกลางคั่นด้วยเสาแท่งสี่เหลี่ยมอย่างง่าย ๆ เรียง รายอยู่โดยรอบ แล้วมีบัวหงายกลีบซ้อนมีเกสรแผ่ขยายรองรับส่วนองค์ระฆังอีกชั้นหนึ่ง องค์ระฆัง นี้เป็นรูปทรงกลม มีลายปูนปั้นประจำยามรัดดอกขึ้นกลาง เหนือองค์ระฆังเป็นบัวกลีบขนุนยาวเป็น เพื่อรองรับปล้องโฉน ปลียอด และเม็ดน้ำค้างเป็นที่สุดตามลำดับ

อนึ่งตามมุมทั้งสี่ของเจดีย์นี้ยังมีเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ด้าน โดยมีเจดีย์ใหญ่อยู่ตรง กลาง รวมเป็นเจดีย์ 5 ยอดด้วยกัน จึงเป็นคติในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน อันหมายถึง พระชยานิ พุทธทั้งสี่ และพระอาทิตย์ทั้งสี่

วัดป่าสักนี้ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. 1838 (จ.ศ.657) ยังมีมหาเถรเจ้า

องค์หนึ่งเอาพระบรมธาตุกระดูกตาดินก้าขาว (เบ็องขาว) แห่งพระพุทธเจ้าใหญ่ท่าเมื่อดักว้าง (ถั่วเขียว) เอามาแต่เขตเมืองปาฏลิกบุตรนั้น เอามาสู่พระราชแสนภู แล้วท่านก็พร้อมด้วยมหาเถรเจ้าเอาไปสร้างมหาเจดีย์บรรจุไว้ภายนอกประตูเชียงแสน ด้านเวียงแห่งตนภายนอกทิศตะวันตก ต่อวัดพระหลวงภายนอกที่นั่นแล้ว ก็สร้างให้เป็นอารามกว้าง 50 วา เอาไม้สักมาปลูกแวกกำแพง 300 ต้น แล้วเรียกว่าอารามป่าสักแต่นั้นมาแล แล้วก็สร้างกุฏิให้เป็นทานแก่มหาเถรเจ้าตนชื่อว่า พุทธโฆษาจารย์นั้น อยู่สถิตที่นั่นก็อภิเษกขึ้นเป็นสังฆราชมหาเถรอยู่ยังอารามป่าสักที่นั่น

เรื่องราวตามตำนานอย่างนี้ชวนให้เห็นไปว่า อาจจะเป็นการเขียนเล่าขึ้นต่อภายหลังมากกว่า เพราะข้อความที่บอกถึงการบรรจุพระบรมธาตุนั้นบ่งชัดจนเกินไปว่า เป็นพระอัฐิธาตุพระบาทเบ็องขาวแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หนึ่งเล่าตำนานซึ่งเป็นตำราพรรณนาถึงลักษณะพระธาตุต่าง ๆ นั้นก็เป็นตำราที่เกิดขึ้นภายหลังในลังกาประเทศ แต่งขึ้นในตอนที่ยังหาพระธาตุไม่ได้แล้วนั่นเอง ครั้นเมื่อกล่าวถึงลักษณะพระธาตุที่บรรจุอยู่ในตำนานวัดป่าสักนี้ ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่า เป็นเรื่องเขียนขึ้นใหม่ภายหลังมากกว่า เพื่อจะให้เป็นการชักจูงศรัทธาพุทธศาสนิกชนเท่านั้น เรื่องตำนานอย่างนี้น่าจะเขียนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 เป็นแน่

การบรรยายลักษณะพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักอย่างละเอียดนี้ เพื่อจุดประสงค์ที่จะบ่งให้เห็นชัดถึงความเป็นมาตรฐานแห่งคุณลักษณะขององค์พระธาตุเจดีย์ในเมืองเชียงแสน ซึ่งบรรดาพระธาตุเจดีย์ที่อยู่ในทรงลักษณะคล้ายแบบพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักนั้น มักจะได้พบเห็นอยู่เป็นอันมาก ประกอบกับอาจยืนยันได้ว่าความสมบูรณ์แบบที่สุดในส่วนทรงขององค์เจดีย์ ก็ต้องเป็นพระธาตุเจดีย์ที่วัดป่าสักนี้เอง นอกจากนั้นแล้วเราจะไม่พบความงดงามความสมบูรณ์แบบ ในองค์พระธาตุเจดีย์อื่นๆ ทั่วไปในเมืองเชียงแสน อันพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักแห่งนี้

กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะให้คงอยู่ในสภาพเดิม ตามหลักวิชาทางโบราณคดีแต่ พ.ศ. 2500 เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2505 และได้รวบรวมบรรดาวัตถุศิลปที่ประณีตที่หักพังลงมานั้น นำไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน ซึ่งจะยังประโยชน์ต่อการศึกษาสืบไปในบรรดาผู้สนใจทางโบราณคดี

2. พระธาตุเจดีย์วัดมุงเมือง ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองเชียงแสน ด้านทิศเหนือริมถนนใหญ่สำหรับพระธาตุเจดีย์องค์นี้ไม่ปรากฏว่าสร้างแต่ครั้งใดใครเป็นผู้สร้าง เมื่อพิจารณาลักษณะการก่อสร้างแล้วก็เห็นได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับพระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก ถ้าตัดส่วนซุ้มคูหาพระพุทธรูปตอนล่างของวัดป่าสักออกแล้ว ก็จะได้พระธาตุเจดีย์วัดมุงเมืองในส่วนที่เป็นองค์ประกอบส่วนใหญ่ แต่มีขนาดเล็กกว่า

ฉะนั้นจึงอาจแบ่งส่วนของพระธาตุเจดีย์นี้ออกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนฐานล่าง ทำเป็นฐานเชิงสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปสามชั้น ลักษณะของ

ฐานส่วนนี้ก็คือ ส่วนที่ถัดซุ้มพระชั้นล่างของวัดป่าสักขึ้นไปนั่นเอง

ส่วนซุ้มจรณะ หมายถึงส่วนท่อนกลางทั้งหมด เป็นรูปแท่งสี่เหลี่ยมทรงสูง มีซุ้มจรณะประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืนปางเปิดโลก ลักษณะของซุ้มนั้นเป็นเรือนซุ้มชั้นเดียว มีลวดลายปูนปั้นประดับแต่ละจุดค่าในทางศิลปะลงแล้ว ไม่อาจจะเทียบกับวัดป่าสักได้เลย เป็นลายปูนปั้นอย่างคั่น ๆ แต่สิ่งที่ควรชมเป็นพิเศษก็คือองค์พระพุทธรูปปูนปั้นนั่นเอง ทรวดทรงพระวรกายทั้งหมดมีความกลมกลืนกันเป็นอย่างดีในรูปเส้นนอกของภาพ เป็นความประสานกันอย่างได้สัดส่วนที่สุด อยู่ในลักษณะโปร่งบางไม่อวบอ้วนเหมือนพระพุทธรูปที่พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก ความได้สัดส่วนของพระพุทธรูปที่วัดมุงเมืองนี้ เป็นหลักฐานว่าต้องได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบสุโขทัยเข้าไปอย่างเต็มที่ หรือนำคิดไปอีกทางหนึ่งว่าเป็นฝีมือช่างชาวสุโขทัยไปทำขึ้น แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายอยู่ว่าไม่พบพระพักตร์ที่สมบูรณ์เลย แม้พระพุทธรูปปูนปั้นจากวัดนี้ซึ่งจัดว่าค่อนข้างจะสมบูรณ์ที่สุดได้นำเข้าไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ พระพักตร์ของพระพุทธรูปองค์นั้นก็บอบสลายเสียหายหมดแล้ว และสังเกตเห็นว่าได้รับการซ่อมแซมเพิ่มเติมมาแล้วด้วย พระธาตุเจดีย์วัดมุงเมืองนี้โดยเฉพาะส่วนแท่งสี่เหลี่ยมทรงสูงมีซุ้มจรณะทั้งสี่ด้านนั้น อยู่ในลักษณะย่อมุมไม้สิบสอง

ส่วนบน คือส่วนที่อยู่เหนือซุ้มจรณะขึ้นไปองค์ระฆังทรงกลม ส่วนยอดได้หักหายไป ไม่อาจทราบได้ว่าจะมีพระเจดีย์ขนาดเล็กประจำมุมทั้งสี่เหมือนพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักหรือไม่ เพราะส่วนนี้มีความชำรุดทรุดโทรมมาก

ความใกล้เคียงกันในส่วนลักษณะของพระธาตุเจดีย์ทั้งสองคือ ที่วัดป่าสักและวัดมุงเมืองนี้ย่อมอาจกำหนดอายุเวลาการก่อสร้างได้ว่าอยู่ในระยะเวลาเดียวกัน และอาจจะสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าแสนภูด้วยก็ได้ แต่บางทีอาจจะสร้างขึ้นภายหลังวัดป่าสักเล็กน้อย วัดนี้ถ้าพิจารณาตามชื่อที่เรียกกันว่าวัดมุงเมืองแล้ว ก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจคือ ในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่ ทุกวันนี้ก็ยังมีชื่อวัดมุงเมืองปรากฏอยู่ด้วย เมื่อพบอย่างนี้แล้วเราจักลงความได้หรือไม่ว่า ทางภาคเหนือของไทยนั้นแต่โบราณกาลมา เมืองใดที่เป็นเมืองสำคัญหรือเป็นเมืองเก่าแก่แล้ว ย่อมมีชื่อวัดมุงเมืองปรากฏอยู่เป็นสำคัญทำนองเดียวกับวัดเชียงมั่นนั่นเอง สำหรับวัดมุงเมืองที่เมืองเชียงแสนนี้ถ้านับอายุเทียบกันระหว่างสามเมืองโดยถือเอาประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 เป็นหลัก ความก็จักปรากฏว่าเมืองเชียงรายสร้างขึ้นก่อน แล้วต่อมาก็เป็นเมืองเชียงแสน ดังนั้นวัดมุงเมืองในเชียงแสนก็ต้องมีอายุหลังกว่าวัดมุงเมืองที่เชียงราย และต้องก่อนกว่าวัดมุงเมืองที่เชียงใหม่ด้วย

การที่กล่าวยืนยันวัดมุงเมืองที่เมืองเชียงแสนสร้างก่อนวัดมุงเมืองที่เมืองเชียงใหม่ นั้น มิได้เป็นการกล่าวอ้างขึ้นแต่โดยลำพัง ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การเขียนเรื่องนี้ได้ยึดถือเอาประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 เป็นหลัก ฉะนั้น เมื่อเมืองเชียงแสนสร้างในปี พ.ศ. 1831 แล้ว เชียงแสนก็สร้างขึ้นก่อนเมืองเชียงใหม่ราว 8 ปี เพราะเมืองเชียงใหม่สร้างในปี พ.ศ. 1839

3. พระธาตุเจดีย์วัดเจดีย์หลวง

พระธาตุเจดีย์อีกองค์หนึ่ง ซึ่งประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ว่า พระเจ้าแสนภูทรงสร้างเมื่อ พระองค์เสวยราชได้ 3 ปี พ.ศ. 1803 (จ.ศ. 652) ด้วยทรงพิจารณาเห็นว่าวัดหลวงเป็นวัดของเมืองเก่า เป็นที่บรรจพระบรมธาตุของพระพุทธองค์ ก็มีพระราชศรัทธาทรงสร้างพระเจดีย์ กว้าง 17 วา สูง 59 วาอก พร้อมด้วยพระวิหาร ลักษณะพระธาตุเจดีย์แห่งนี้ผิดกว่าแห่งอื่นทั้งหมด แม้ว่าจะใหญ่โตที่สุดในเมืองเชียงใหม่ ลักษณะองค์เจดีย์เป็นรูปแปดเหลี่ยมมีองค์ระฆังแบบทรงลังกา คล้ายกับพระเจดีย์แบบอยุธยามาก แต่ตำนานกล่าวว่าสร้างในสมัยพระเจ้าแสนภู ความขัดกันในเรื่องโบราณสถานกับตำนานก็เกิดขึ้น ประเพณีนิยมสร้างพระธาตุเจดีย์ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 ทางเมืองเหนือโดยแท้แล้ว ส่วนมากเป็นเจดีย์ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสทรงสูง มีซุ้มจรนำประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ด้าน ถ้าไม่มีก็เป็นแท่งสี่เหลี่ยมทึบ ถัดลงมาก็เป็นฐานล่างสุดซ้อนกันสามชั้น แบบอย่างในการก่อสร้างตามประเพณีนิยมเป็นดังนี้

ฉะนั้น พระธาตุเจดีย์วัดเจดีย์หลวงเท่าที่ประจักษ์อยู่ในปัจจุบันนี้นั้น น่าที่จะได้รับการแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปจากทรงเดิมก็เป็นได้ ซึ่งองค์เดิมที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าแสนภูนั้น อาจจะถูกก่อสร้างหุ้มทับอยู่ภายใน อุทิศพระปฐมเจดีย์ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ ลักษณะองค์เดิมจะเป็นอย่างไรนั้น อาจสันนิษฐานได้ว่าเหมือนกับพระธาตุเจดีย์ที่วัดป่าสัก และวัดมุงเมือง

อนึ่งได้มีผู้เล่าว่าองค์พระเจดีย์หลวงนี้ แต่เดิมมีประตูเข้าไปภายในได้ ซึ่งเรียกตามภาษาพื้นเมืองว่ามีโงง คือซุ้มคูหานั่นเอง แต่เล่าไปในทำนองว่าภายในนั้น มีข้าวของเครื่องใช้ไม้สอยมาก มีผู้คนไปขอยืมออกมาใช้ แล้วไม่คืนต่อมาประตูนั้นก็ปิดเสีย เรื่องบอกเล่าทำนองนี้มักจะมียู่เสมอ

และอีกกระแสหนึ่งว่า แต่ก่อนนั้นเคยนำเอาภัตตาหารเข้าไปถวายพระพุทธรูปซึ่งอยู่ในโงงขององค์เจดีย์ ข้อความเหล่านี้มีเค้าพอจะเชื่อได้ว่า พระธาตุเจดีย์องค์เดิมที่สร้างในสมัยของพระเจ้าแสนภูนั้น ต้องมีลักษณะเช่นเดียวกับพระธาตุเจดีย์ที่วัดป่าสัก หรือวัดมุงเมืองด้วย แต่ต่อมาได้รับการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ก่อหุ้มองค์เดิมเสีย จึงกลายเป็นทรงแปดเหลี่ยมไป

ครั้งพิจณาลักษณะตัววิหารซึ่งอยู่ทางด้านหน้าขององค์เจดีย์เป็นวิหารขนาดใหญ่ กว้างยาวมาก และนับได้ว่าใหญ่ที่สุดกว่าวัดต่างๆ ในเชียงใหม่ทั้งมวล วัสดุในการก่อสร้างส่วนมากใช้อิฐเป็นพื้น มีเสากลมขนาดใหญ่เหลืออยู่เพียงต้นเดียว ลักษณะที่เด่นชัดของตัววิหารก็คือ มีเสาปกลมติดกับผนัง และมีเว้นช่องเป็นหน้าต่างอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมแล้ว จากลักษณะเหล่านี้ย่อมชี้ให้เห็นได้ว่าเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาผสมอยู่ ด้วยรอบๆตัววิหารมีเจดีย์รายขนานอยู่สองข้างตัววิหาร มีทั้งหมด 7 องค์ด้วยกัน ถ้านับเจดีย์องค์ใหญ่เบื้องหลังวิหารก็เป็น 8 องค์ น่าคิดไปได้ว่า เจดีย์ที่วางอยู่ในลักษณะที่กล่าวมานั้น คือสีมาอันเป็นเครื่องหมายบอกเขตตัวพระอุโบสถ

ถ้าการเป็นไปดังนี้แล้ว วัดเจดีย์หลวงก็เป็นวัดแห่งเดียวในเชียงใหม่ ที่มีพระอุโบสถนั่นเอง จัดว่าเป็นอุบัติการณ์ของโบสถ์ในเชียงใหม่ได้ และลักษณะของโบสถ์นั้นเล่า ก็ต้องได้รับแบบอย่าง

ไปจากศิลปะแบบอยุธยาอีกด้วย เพราะในสมัยอยุธยาเนี่ยเรามากจะพบพระอุโบสถขนาดใหญ่อยู่เสมอ ก่อนศิลปะแบบอยุธยาขึ้นไปแล้ว ตัวอาคารของโบสถ์จะไม่ค่อยได้พบกันนัก

ในสมัยสุโขทัยที่ยังเจริญรุ่งเรืองอยู่นั้น กล่าวถึงพระอุโบสถเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ในศิลาจารึกตอนที่ว่าด้วยการออกผนวชของพระมหาธรรมราชาลิไทย พระองค์บรรพชาเป็นสามเณรในพระราชวังก่อน แล้วเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทไปยังวัดป่ามะม่วง เพื่อกระทำอุปสมบทวิธีซึ่งที่วัดป่ามะม่วงนี้ศิลาจารึกว่า มีกลาสิมาอุโบสถ

โบราณสถานอันเป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าแสนภูนั้น ที่ชัดเจนแน่นอนตามประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 คือ

1. วัดเชียงมั่น กล่าวว่าเป็นปฐมอารามในเมืองเชียงแสน
2. วัดป่าสัก
3. วัดเจดีย์หลวง

โบราณสถานทั้งสามแห่งเท่าที่เหลืออยู่อย่างบริบูรณ์มีเพียงสองแห่งเท่านั้น ซึ่งกรมศิลปากรได้ทำการบูรณะขึ้นตามแบบสภาพรูปทรงเดิม คือ วัดป่าสักและวัดเจดีย์หลวง อนึ่งหากนับวัดพระยืนด้วยก็ได้ เพราะเป็นวัดที่พระเจ้าคำฟูราชโอรสทรงสร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าแสนภู คือ เมื่อ พ.ศ. 1875 ซึ่งปัจจุบันนี้เหลือแต่เพียงพระเจดีย์องค์เดียวเท่านั้น และสงสัยว่าน่าจะมีการซ่อมแซมขึ้นในสมัยต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 22 ก็ได้ สมัยนั้นพระเจ้าสุทโธทรมหาราชกษัตริย์แห่งกรุงอังวะประเทศพม่า มีอำนาจครอบครองมาถึงแคว้นล้านนา ซึ่งรวมทั้งเมืองเชียงแสนในเวลานั้นด้วย

ระยะที่กล่าวนี้ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 กล่าวว่า เจ้าฟ้าหลวงทิพเนตรกินเมืองไชยบุรีศรีเงินยางเชียงแสนแล้ว พระยาหลวงไชยชิตสร้างวัดขึ้นแถมใหม่ เจดีย์กว้าง 4 วาอก (9.00 เมตร) สูง 11 วาอก (23.00 เมตร) บรรจุพระธาตุย่อย 140 องค์ ในจุลศักราช 1000 คั้วปีเป็กยี่นี้นางฟ้ากาเผือกก็จูดตายในปีแล ตามข้อความค้งนี้มีที่น่าสงสัยอยู่ตรงที่ว่า วัดขึ้น เพราะในเมืองเชียงแสนมีวัดที่ลงท้ายว่า ขึ้น อยู่สองวัดคือ วัดพระยืน ดังกล่าวนี้ กับวัดบุญยืน น่าจะเป็นวัดพระยืนมากกว่า เพราะอยู่ในแนวเดียวกับวัดเชตะวันตามบัญชีวัดท้ายหนังสือนี้ ทั้งนี้เพราะระยะของเหตุการณ์ในจุลศักราช 1000 (พ.ศ. 2181) ใกล้เคียงกับระยะเวลาที่สร้างวัดเชตะวันมาก วัดเชตะวันสร้างเมื่อ พ.ศ. 2180 (จ.ศ. 999)

ลักษณะพระธาตุเจดีย์วัดพระยืนนี้ แสดงให้เห็นความวิวัฒนาการแบบอย่างไปอีกแบบหนึ่งแล้ว เป็นแบบที่สืบต่อจากวัดพระยวขลงมา เพราะว่าตรงท่อนกลางซึ่งตามปกติจักต้องมีชุ่มจรณะนำประดิษฐานพระพุทธรูปเช่นที่พระธาตุเจดีย์วัดป่าสักค้งกล่าวมาแล้ว กลับเป็นแท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูง ประกอบด้วยลวดบัวคากกลางโดยตลอดทั้งสี่ด้าน ตั้งอยู่บนฐานเขียงสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ตอนส่วนบนเหนือแท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูงขึ้นไปเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม แบบวัดเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมแบบวัดเจดีย์หลวง

4. พระธาตุเจดีย์วัดพระบวช ย่อมเป็นหลักฐานยืนยันได้ดีที่สุดถึงความเปลี่ยนแปลงในแบบอย่างขององค์พระธาตุเจดีย์สมัยต่อมา อีกประการหนึ่งพระธาตุเจดีย์ที่วัดพระบวชนี้ยังมีสภาพอันจัดได้ว่าค่อนข้างสมบูรณ์ที่สุด ยังมีได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใดเลย เพียงแต่ส่วนยอดตรงปล้องไฉนนั้นหักหายไป และทางทิศตะวันออกขององค์เจดีย์ ได้ถูกคนร้ายลักลอบเจาะขุดไว้ นอกนั้นแล้วยังมีสภาพคงเดิม จึงเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาหาหลักฐานอย่างยิ่ง

ลักษณะทั่วไปขององค์เจดีย์นี้ เราอาจแบ่งออกได้เป็นสามส่วนอีกเช่นกัน ส่วนล่างสุดเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนลดหลั่นขึ้นไปสามชั้น ส่วนตอนตรงกลาง เป็นแท่งทึบสี่เหลี่ยมสูงย่อมุมไม้สิบสอง ทำนองยึดส่วนท้องไม้ที่คั่นระหว่างบัวคว่ำบัวหงายให้สูงขึ้น ไม่มีซุ้มจะระนำทั้งสี่ด้าน และส่วนบนสุดนั้นเป็นรูปเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่อีกที่หนึ่ง

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 61 ว่า ส่วนว่าพระยาผดุงคนพอนั้น ท่านก็ลงไปกินเมืองเชียงใหม่ ในศักราชได้ 708 ตัวปีเมิงไค้ เดือน 6 เพ็ญวันพุธ มหามูลศักราชพระราชเจ้ากือนาสรางพระเจดีย์และวิหารพระพุทธรูปพระบวชกลางเวียงไชยบุรีเชียงแสนที่นั่นแล้ว ก็ทดลองทำบุญให้ทานบริบูรณ์ในวันนั้นแล ระยะเวลาของศักราชนั้นศักราช พ.ศ. 1889 สมัยที่สร้างนี้ก็ยังเป็นรัชสมัยของพระเจ้าผดุงพระราชบิดาอยู่

มีพระธาตุเจดีย์อีกสององค์ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับพระธาตุเจดีย์วัดพระบวช คือ

5. พระธาตุเจดีย์วัดปงสนุก กับพระธาตุเจดีย์ที่เรียกกันเป็นสามัญว่า ธาตุเขี้ยวที่เชียงแสนน้อย หรือเวียงปรีภษาห่างจากเมืองเชียงแสนไปทางทิศใต้ประมาณ 4 กม. ทั้งสองแห่งไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด ใครเป็นผู้สร้าง แต่ธาตุเขี้ยวนี้เป็นพระธาตุเจดีย์ขนาดใหญ่ซึ่งหักหักพังบ้างแล้ว เข้าใจว่าพระธาตุเจดีย์ทั้งสององค์นี้ คงสร้างในรอบพุทธศตวรรษเดียวกัน ส่วนพระธาตุเจดีย์วัดปงสนุกนั้นอาจจะได้รับการปฏิสังขรณ์หลายครั้งในระยะหลังก็ได้

6. พระธาตุเจดีย์จอมกิตติ ตั้งอยู่บนดอยจอมกิตติ นอกกำแพงเมืองเชียงแสน ค่อนไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเมือง ห่างจากกำแพงเมืองทางประตูเชียงแสนออกไปประมาณ 1 กม. เศษ เพราะลักษณะของพระธาตุเจดีย์นั้น มีความแตกต่างกันออกไปจากบรรดาพระธาตุเจดีย์ที่กล่าวมาแล้ว ทั้งๆที่ส่วนใหญ่ในทางศิลปกรรม จะยังมีความละม้ายคล้ายคลึงกันองค์พระธาตุเจดีย์นี้ เราแบ่งออกเป็นสามส่วนเช่นกัน ส่วนฐานล่างสุดนั้น อยู่ในรูปฐานเขียงสี่เหลี่ยมย่อมุม 3 ชั้น ส่วนกลางคือแท่งสี่เหลี่ยมทรงสูงมีซุ้มจะระนำประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นทั้ง 4 ด้าน และย่อมุมอีกเช่นกัน ส่วนบนสุดเป็นองค์เจดีย์แปดเหลี่ยม มีองค์ระฆัง บัลลังก์ และปล้องไฉน หุ้มด้วยทองจังโก บรรดาลวดลายปูนปั้นประดับเรือนซุ้มจะระนำนั้นไม่สู้ประณีตนัก เป็นลายเครือเถาเกี่ยวสอดกันอย่างดี้นๆ ความงดงามของบรรดาลวดลายต่างๆ สู้พระธาตุเจดีย์วัดป่าสักมิได้ และตรงส่วนเหนือซุ้มจะระนำนั้น ก็ไม่มีพระเจดีย์ขนาดเล็กประจำมุมทั้ง 4 อนึ่งลักษณะพระพุทธรูปก็พบเพียงส่วนพระพักตร์อยู่แห่งเดียวเท่านั้น ซึ่งยังเหลืออยู่ในซุ้มจะระนำด้านทิศตะวันตก เห็นได้ชัดว่าเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น

ในเชิงแสงที่มีเค้าพระพักตร์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปสมัยอยุธยาเสียแล้ว

ความเก่าแก่ของพระธาตุเจดีย์จอมกิตตินี้ ประชุมพงสาวดารย่นยันว่า พระองค์พังกษัตริย์เจ้า และพระองค์พรหมราชาเจ้า ก็พร้อมกันนิมนต์เอาช่างพระบรมธาตุเจ้าทั้งสามสถานรวม 11 พระองค์ ก็ห้ามพระโกศมหาธาตุเจ้าไปบรรจุไว้ยังคอยน้อยที่หนึ่ง ที่พระพุทธรูปเจ้าฐานนาเกศาธาตุเจ้าแล้ว ก็ทำนายว่าภายหลังจักได้ชื่อว่า จอมกิตติแล

แล้วก็พร้อมกันก่อเจดีย์กว้าง 3 วา สูง 6 วา 2 สอก (กว้าง 6.00 ม. สูง 12.00 ม.) ในเดือน 6 เพ็ญ วันจันทร์ ก็สำเร็จบริบูรณ์แล ระยะเวลาการณนี้ตกอยู่ในศักราช 302 ประมาณ พ.ศ. 1483 ยังมีกล่าวถึงการสร้างพระธาตุเจดีย์จอมกิตติไว้อีกคือ ศักราชได้ 849 ตัวปีเม็งมด เดือน 5 ออก 12 ค่ำ หมื่นเชียงสงได้กินเมืองและท่านได้สร้างธาตุเจ้าจอมกิตติ เจดีย์กว้าง 4 วาสอก (8.25 เมตร) สูง 12 วาอก (25.00 ม.) ยาว 9 วา (18.00 ม.) แล้วอารธนาบุญส่งไปถึงอดีโตศักราชเจ้า ระยะเวลาดังกล่าวนี้ ประมาณ พ.ศ. 2030 อาจนับได้ว่าในระยะนี้เข้าสู่ร่วมสมัยเดียวกับอยุธยาแล้ว แต่มีอีกกระษะหนึ่งว่า ศักราชได้ 1046 ตัวปีกาบไ้ เดือน 6 เพ็ญ วันพุธ มหาสัทธาเจ้าฟ้าเฉลิมเมือง เป็นเค้าแก่เสนาอำมาตย์ประชาราษฎร์ทั้งมวลพร้อมกันสร้างพระธาตุเจ้าจอมกิตติได้ขুবหนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์ ซึ่งประมาณราว พ.ศ. 2227 นั่นก็เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ต่อเติมขึ้นในสมัยของตน เท่านั้นเอง

แต่จะอย่างไรก็ตามจากลักษณะขององค์พระธาตุเจดีย์ตรงส่วนฐาน ก็ย่อมมุดตลอดจนส่วนแท่งสี่เหลี่ยมทรงสูงที่มีซุ้มจรณะก็เช่นกัน และส่วนบนสุดนั้นก็เป็เจดีย์รูปแปดเหลี่ยมแล้ว ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นแบบอย่างที่เราอาจวางกำหนดไว้ได้ว่า มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 แล้ว เพราะในระยะนี้เกิดความนิยมการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ ที่อยู่ในลักษณะย่อมุมทั้งตรงส่วนล่างและส่วนกลาง นิยมเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมตรงส่วนบนเข้ามาแทนที่ และยิ่งสมัยหลังลงไปอีกองค์พระธาตุเจดีย์ก็ยิ่งสูงขึ้น ส่วนฐาน ส่วนกลาง ยิ่งย่อมุมมากขึ้น และส่วนบนบางทีก็เป็นองค์เจดีย์ 16 เหลี่ยม เช่น พระธาตุเจดีย์ที่วัดผ้าขาวป่านเป็นต้น พระธาตุเจดีย์จอมกิตตินี้ กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะตามแบบสถาพรูปทรงเดิมเรียบร้อยแล้ว กับทั้งได้ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานสำหรับชาติแล้ว

7.วัดพระเจ้าล้านทอง ปัจจุบันนี้ยังเป็นพระอารามที่มีพระภิกษุสงฆ์อยู่ประจำพรรษา และเป็นวัดเจ้าคณะอำเภอด้วย สิ่งสำคัญภายในวัดนี้ก็คือ องค์พระธาตุเจดีย์กับระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นของอยู่กับวัดมาแต่เดิมแล้ว สำหรับองค์พระเจดีย์นั้น มีลักษณะที่น่าสนใจแบบอย่างการก่อสร้างด้วยเหมือนกัน กล่าวคือ ส่วนล่าง เป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัสลดหลั่นซ้อนกันขึ้นไป 3 ชั้น ส่วนกลาง เป็นแท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูงย่อมุมไม้สิบสอง แบบท่อนกลางพระธาตุเจดีย์วัดพระบวช ไม่มีซุ้มจรณะ ลักษณะส่วนกลางนี้หากพิจารณาตามสภาพการก่อสร้างแล้วก็คือ อาจจะเป็นส่วนฐานอีกชั้นหนึ่ง เพราะมีการขยายให้กว้างออกไปมาก จนกระทั่งเมื่อมีองค์เจดีย์ก่อซ้อนเหนือส่วนนี้ขึ้นไป คือ ส่วนบนนั่นเอง ส่วนที่ขยายออกรองรับองค์เจดีย์นั้น ทำให้มีทางเดินได้โดยรอบคจฐานทักษิณขององค์เจดีย์นั่นเอง ตามมุมของส่วนแท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูงนี้ มีเจดีย์ขนาดเล็กอยู่ที่มุม

ทั้ง 4 ด้วย ทำนองเดียวกับลักษณะดั้งเดิมของพระธาตุเจดีย์แบบเก่า ที่มีพระเจดีย์ขนาดเล็กอยู่ท่ามกลาง
ทั้ง 4 ด้วย ทำนองเดียวกับลักษณะดั้งเดิมของพระธาตุเจดีย์แบบเก่า ที่มีพระเจดีย์ 5 องค์ ตรงส่วนบน
เหนือแท่งสี่เหลี่ยมทรงสูง ซึ่งมีเจดีย์องค์ใหญ่อยู่ตรงกลาง แล้วมีเจดีย์ขนาดเล็กอยู่ประจํามุมทั้ง 4
ลักษณะเจดีย์ตรงกลางที่วัดพระเจ้าล้านทองนี้เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมสอบขึ้นไป ยอดมุมไม้สิบสอง ก่อน
จะถึงองค์ระฆังเป็นบัวคว่ำบัวหงายบีบซ้อน รองรับองค์ระฆังรูปแปดเหลี่ยม เหนือขึ้นไปก็เป็นที่
ส่วนของบัลลังก์ยอดมุมซ้อนลดหลั่นขึ้นไป 3 ชั้น แล้วก็ปล้องไฉน และปลียอดตามลำดับ

วัดพระเจ้าล้านทองนี้ อันที่จริงเรียกนามตามพระพุทธรูปสำริด ซึ่งมีน้ำหนักล้านทองนยว้า
เป็นโลหะผสมจำพวกปฏูจโลหะ คิดตามมาตรฐานน้ำหนักในปัจจุบันนี้ประมาณ 1200 กก. ฉะนั้น
พระพุทธรูปองค์นี้จึงได้พระนามว่า พระเจ้าล้านทอง วัดอันเป็นที่ประดิษฐานก็ขนานนามว่า วัด
พระเจ้าล้านทอง จัดได้ว่าเป็นพระพุทธรูปหล่อที่ใหญ่ที่สุดและสวยงามที่สุดในเมืองเชียงแสน

ความเป็นมาของวัดนี้ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 พรรณนาว่า ที่นี้จักจา ด้วยหมื่นจ๋วได้ขึ้น
เสวยเมืองเงินยางเชียงแสนที่นั่นก่อนแล ศักราชได้ 851 ตัวปีกัดแล้ว เดือน 5 ออก 7 ค่ำ วันพุธ ใน
ราตรีคืออันท่านได้เสวยราชสมบัตินั้น โลหะแลหิริญญะ คือว่า เงินทองก็บังเกิดบุแผ่นดิน ออกมา
ตั้งอยู่ในช่วงราชฐานแห่งท่านเป็นกองตั้งอยู่เป็นอันมาก ที่อันนั้นก็ปรากฏนามวิเศษว่า พระยาศรี
รัฐเงินกอง ว่าดังนั้นแล แต่เมื่อศักราชได้ 851 นั้นมา พระยาศรีรัฐเงินกองคนนั้นท่านก็พร้อมด้วย
เสนาอำมาตย์และราษฎรทั้งหลาย สร้างยังวัดหลังหนึ่งวิหารกว้าง 5 วา (10.00 ม.) ยาว 9 วา (18.00
ม.) ยังที่หัวใจเมืองนั้น แล้วก็สร้างยังพระพุทธรูปเจ้าองค์หนึ่ง หน้าเพลามี 4 สอก ปลาย 2 กำ หล่อ
ด้วยทองเบญจะทั้งปวงสิ้นทอง 5 สิ่ง ล้วนหนึ่งแล้วสร้างเจดีย์กว้าง 3 วา (6.00 ม.) สูง 7 วา (14.00
ม.) บรรจุพระธาตุหัวใจแห่งพระพุทธรูปเจ้าองค์หนึ่ง แล้วก็ใส่ชื่อว่าวัดพระเจ้าล้านทองแล

ระยะเวลาการสร้างวัดพระเจ้าล้านทองนั้น ดกราว พ.ศ. 2032 ซึ่งในระยะนี้ยังเป็นรัชสมัย
ของพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจในล้านนาอยู่ ฉะนั้นพระธาตุเจดีย์วัดพระเจ้าล้านทองนี้ก็
จัดได้ว่าเป็นศิลปกรรมอีกแบบหนึ่งเกิดขึ้นในช่วงระยะพุทธศตวรรษที่ 21

8. พระธาตุเจดีย์วัดผ้าขาวป่าน มีลักษณะที่รวบรวมเอาลักษณะต่างๆ ของพระธาตุเจดีย์ที่มี
มาแต่เดิมเข้าไว้ในองค์เดียวกัน จึงเกิดเป็นลักษณะพระธาตุเจดีย์อีกแบบหนึ่งขึ้น กล่าวคือ ส่วนฐาน
ท่อนล่างทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสสามชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป ยอดมุมไม้ 20 ถัดมาเป็นแท่งสี่เหลี่ยม
ทึบแบบวัดพระบวชแต่ยอดมุมมากกว่า เป็นยอดมุมไม้ 20 ไป ต่อจากนั้นจึงเป็นส่วนกลางนี้ก็ยอดมุมไม้
20 อีกเช่นกัน ส่วนบนเป็นเจดีย์ทรง 16 เหลี่ยม มีทองจังโกหุ้มตลอด องค์ประกอบขององค์พระธาตุ
เจดีย์นั้นเพิ่มความยุ่งยากมากขึ้นยิ่งกว่าพระธาตุเจดีย์จอมกิตติ พระธาตุเจดีย์วัดผ้าขาวป่านนี้ กรม
ศิลปากรได้ทำการบูรณะตามแบบสภาพรูปทรงเดิมทุกประการ และได้ขึ้นทะเบียนเป็น
โบราณสถานสำหรับชาติแล้ว

ส่วนความเก่าแก่ นั้น ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ว่า พระธาตุเจดีย์องค์นี้สร้างขึ้นในสมัย

ลาวเก่าแผ่นดินเมืองหรือลาวเก่าแก่มากเมือง โอรสของลาวจังกราช ประมาณ พ.ศ. 1304 ซึ่งหากการนี้ เป็นเช่นนั้นแล้ว ก็ย่อมเป็นการขัดแย้งต่อศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในองค์พระธาตุเจดีย์ในทุกวันนี้ แต่ ก็มีทางออกอยู่ว่าได้รับการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์กันสืบๆมาหลายยุคสมัย จนกระทั่งกลายมาเป็น รูปทรงที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ครั้งพิจารณาตามแบบอย่างขององค์พระธาตุเจดีย์ที่เห็นอยู่นี้ มีข้อน่า สงเกตว่าอาจจะสร้างขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับวัดพระธาตุจอมกิติ ราวพุทธศตวรรษที่ 22- 23

วิวัฒนาการของพระธาตุเจดีย์เมืองเชียงแสน

เมื่อเราวางพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักเป็นหลักใหญ่ ต่อการที่จะสาวหาความเปลี่ยนแปลงที่ สืบเนื่องกันลงมา ซึ่งเราอาจจะกล่าวได้ในที่นี้ว่า พระธาตุเจดีย์ทุกองค์ในเมืองเชียงแสนนั้น โดยมากมีพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักเป็นมูลฐานหรือเป็นแม่บท เรายอมรับกันแล้วว่า พระธาตุเจดีย์วัด ป่าสักนั้นมีอิทธิพลศิลปะแบบศรีวิชัย เพราะมีลักษณะอันเป็นแบบอย่างของศิลปะแบบปาละผสม อยู่ด้วย เป็นต้นว่า เกียรติมุขปุนปั้น ลักษณะของนาคหลายเศียร และลวดลายต่างๆ ซึ่งประดับอยู่ ตามซุ้มจรณะนำและองค์เจดีย์ สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ส่วนบน ซึ่งเป็นเจดีย์ 5 ยอด มีองค์ใหญ่อยู่ตรง กลาง มีเจดีย์ขนาดเล็กประจํามุมทั้ง 4 ลักษณะนี้เป็นแบบเดียวกันกับพระธาตุเจดีย์ที่จังหวัดสุราษฎร์ ธานี คือ พระธาตุไชยา ความหมายของพระเจดีย์ 5 องค์นั้น อาจจะหมายถึงพระชยานิพุทธทั้ง 4 ก็ได้

ส่วนเจดีย์ใหญ่ตรงกลางก็หมายถึงพระอาทิตย์ อันเป็นไปตามคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ลักษณะของพระพุทธรูปปูนปั้นในซุ้มจรณะนำทั้ง 4 ด้านนั้น ก็อาจจะเป็นพระชยานิพุทธทั้ง 4 พระองค์ก็ได้

พระธาตุเจดีย์วัดป่าสักนี้มีอายุเวลาอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 ส่วนพระธาตุเจดีย์วัดมุง เมือง ก็มีลักษณะแบบอย่างใกล้เคียงกันกับพระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก ผิดกันเพียงแต่ว่าไม่มีส่วนซุ้มพระ ประจําคูหาตอนส่วนล่างสลักกับเทวดาด้านละ 3 องค์ ทั้ง 4 ด้านเท่านั้น อันลักษณะนี้แม้ที่วัดป่าสัก เองก็น่าจะได้อิทธิพลในแบบอย่างมาจากพระเจดีย์กู่กู่กู่ ที่วัดจามเทวีจังหวัดลำพูนด้วย แต่เราไม่อาจ ยืนยันถึงพระเจดีย์ขนาดเล็กประจํามุมทั้ง 4 ณ พระธาตุเจดีย์วัดมุงเมืองได้ว่า จะมีเหมือนที่พระธาตุ เจดีย์วัดป่าสักหรือไม่ ทั้งๆ ที่ตรงส่วนกลางขององค์พระธาตุเจดีย์ ก็เป็นสี่เหลี่ยมทรงสูงมีซุ้มจรณะนำ ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ปางเดียวกันกับที่พระธาตุเจดีย์วัดป่าสักและพุทธลักษณะก็อย่าง เดียวกัน เพราะตรงส่วนบนนั้นชำรุดเสียหายมาก เหลืออยู่แต่องค์ระฆังทรงกลมซีกเดียว จะอย่างไร ก็ตาม พระธาตุเจดีย์วัดมุงเมืองนี้ ต้องสร้างขึ้นภายหลังพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักเล็กน้อย และอาจจะอยู่ ในรอบศตวรรษเดียวกัน

ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 เกิดมีพระธาตุเจดีย์แบบวัดพระบวชขึ้น ในระยะนี้เราอาจกล่าวได้ ว่าเป็นพระธาตุเจดีย์แบบใหม่ ซึ่งจะ เป็นแบบอย่างให้แก่พระธาตุเจดีย์ในสมัยต่อมาคือในราวพุทธ ศตวรรษที่ 20-23 พระธาตุเจดีย์แบบนี้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายอย่าง กระนั้นก็ยังหาที่ง ร่องรอยเดิมเสียใหม่ เราคงวางหลักในการพิจารณาองค์พระธาตุเจดีย์นี้ ออกเป็น 3 ส่วนได้คือ

เช่นเดิม พระธาตุเจดีย์แบบนี้ไม่มีซุ้มจะระนำตรงส่วนกลาง แต่ทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูงย่อมุมไม้สิบสองอย่างตื้นๆ ทั้ง 4 ด้าน เข้ามาแทนที่ซุ้มจะระนำ เนื้อส่วนนี้ขึ้นไปคือส่วนบนเป็นเจดีย์รูปทรงกลม ลักษณะเจดีย์ในระยะนี้ค่อนข้างสูงเล็กน้อยแล้ว ประการที่สำคัญที่สุดก็คือไม่มีเจดีย์ขนาดเล็กประจำมุมทั้ง 4 ในตอนนี้เราอาจจะเกิดข้อสงสัยขึ้นได้ว่า พระเจดีย์ประจำมุมนั้นหายไปไหนหรือว่าเป็นเพราะเหตุใดจึงหายไป

ในการที่เราจะตอบปัญหานี้ได้นั้น ก็จะต้องพิจารณาถึงการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ประกอบดังได้กล่าวมาแล้วว่า ลักษณะการมีซุ้มจะระนำประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ทิศก็ดี ในการมีพระเจดีย์ 5 ยอดก็ดี เป็นเรื่องที่น่าเนื่องอยู่ในพระพุทธศาสนาตามคัมภีร์มหายานทั้งสิ้น แต่พอมาถึงในระยะตอนปลายๆ ของพุทธศตวรรษที่ 19 คือ ระยะของพระธาตุเจดีย์วัดพระบวชนี่ การนับถือพระพุทธศาสนาหันมาลัทธิลังกาวงศ์ กำลังเจริญรุ่งเรืองในกรุงสุโขทัย และได้เผยแพร่ขึ้นไปทางเมืองเหนือ ในรัชสมัยของพระเจ้ากือนา ซึ่งพระเจ้ากือนาก็ได้เป็นผู้สร้างพระธาตุเจดีย์วัดพระบวชนี่ แม้ว่าในตอนนั้นพระองค์ยังดำรงตำแหน่งรัชทายาทอยู่ที่ตาม อาจเป็นไปได้ว่าพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์แต่สุโขทัย ได้เริ่มพุกตัวขึ้นบ้างแล้วทางเมืองเหนือ ฉะนั้น พุทธศิลป์คือ พระธาตุเจดีย์วัดพระบวชนี่จึงไม่มีเจดีย์ 5 ยอด และหรือซุ้มจะระนำ เหตุผลอย่างนี้ก็อาจจะมีส่วนที่น่าจะเป็นไปได้ อยู่ ซึ่งเป็นการคิดว่าที่จะตั้งข้อสังเกตว่าเป็นเพราะฝีมือช่างเปลี่ยนแปลง

ในพุทธศตวรรษที่ 20 แท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูงย่อมุมแบบพระธาตุเจดีย์วัดพระบวชนี่ จะเป็นลักษณะประจำในองค์พระธาตุเจดีย์ตลอดมา แม้จะได้รับความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ก็ยังคงเหลือร่องรอยไว้ให้เห็นอยู่เสมอ เป็นต้นว่า พระธาตุเจดีย์ที่วัดปงสนุก พระธาตุเจดีย์ธาตุเขี้ยว และแม้แต่พระธาตุเจดีย์ที่วัดแสนเมืองมา ตรงแนวเดียวกับวัดเจดีย์หลวง ไปทางทิศเหนือของเมืองเชียงแสน ริมถนนสายที่ 1 แม้ว่าส่วนบนจะเป็นเจดีย์รูปทรงแปดเหลี่ยมเหนือวัดเจดีย์หลวง แต่ส่วนกลาง ยังคงรักษาแท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูงย่อมุมแบบพระธาตุเจดีย์วัดพระบวชนี่อยู่ ไม่มีซุ้มจะระนำ และเจดีย์ขนาดเล็กประจำมุมทั้ง 4 ด้วย พระธาตุเจดีย์ที่มีแท่งสี่เหลี่ยมทึบทรงสูงย่อมุมไม่มีซุ้มจะระนำตรงส่วนกลาง และเหนือส่วนนี้ขึ้นไปคือ ส่วนบนเป็นเจดีย์รูปทรงแปดเหลี่ยมแบบพระธาตุเจดีย์วัดเจดีย์หลวงนั้น มีอยู่อีกองค์หนึ่งบนคอยลुकเดียวกันกับพระธาตุเจดีย์จอมกิตติตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์พระธาตุเรียกกันว่า วัดจอมแจ้ง

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 มีพระธาตุเจดีย์วัดพระเจ้าล้านทองขึ้นอีกแบบหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะเป็นแบบใหม่ในศตวรรษนี้ แต่เราย่อมเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แท่งสี่เหลี่ยมทรงสูงทึบย่อมุมนั้นถูกลดฐานะลงไปให้เป็นส่วนฐานรองรับองค์เจดีย์ส่วนบนเสียแล้ว พร้อมกันนั้นก็ขยายให้กว้างออก และกลับมีเจดีย์ขนาดเล็กอยู่ประจำมุมทั้ง 4 มีองค์เจดีย์ใหญ่อยู่ตรงกลาง ลักษณะพระธาตุเจดีย์แบบนี้ เราอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการทวนกลับไปสู่ตอนต้น คือเอาลักษณะพระธาตุเจดีย์แบบเดิมมาปรับปรุงขึ้นใหม่ในสมัยของตน แต่กระนั้นก็ไม่มีการมีซุ้มจะระนำประดิษฐานองค์พระพุทธรูปเลย ประกอบกับในระยะนี้ พระเจ้าติโลกราชทรงส่งเสริมพระบวรพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

ในทางเมืองเหนือเป็นอันมาก พระองค์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 การฟื้นฟูพุทธศิลปะในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชนี้ เห็นได้ว่า พระองค์ทรงนิยมพุทธศิลป์แบบเดิมคือพุทธศิลปะที่มีอิทธิพลปะละนั่นเอง เราอาจกล่าวได้ว่า รัชสมัยของพระองค์นั้นเป็น RENAISSANCE ศิลปกรรมทางเมืองเหนือ

ลักษณะพระธาตุเจดีย์เป็นต้นว่า พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอด หรือพระธาตุเจดีย์วัดเจดีย์หลวงที่เมืองเชียงใหม่ นั้น ก็ได้แบบอย่างมาแต่ประเทศอินเดีย โดยพระองค์ส่งนายช่างไปถ่ายแบบมาทำขึ้น ฉะนั้น ย่อมไม่เป็นปัญหาเลยว่า ทำไมพระธาตุเจดีย์วัดพระเจ้าล้านทองจึงมีพระเจดีย์ขนาดเล็ก ประจํามุมทั้ง 4 รวมเป็น 5 องค์กับทั้งเจดีย์ที่อยู่ตรงกลาง การฟื้นฟูศิลปะในสมัยพระเจ้าติโลกราชนั้น มิใช่มีเฉพาะเพียงแต่โบราณสถานอย่างเดียวก็หาไม่ ในเรื่องของพระพุทธรูปเองเราก็จะพบเห็นพระพุทธรูปที่นั่งขัดสมาธิเพชร ชายจีวรนั้นเหนือพระถัน พระรัศมีเป็นต่อมกลมหรือดอกบัวตูม และฐานก็เป็นบัวคว่ำบัวหงายมีเกสรรองรับ ซึ่งลักษณะแบบนี้ก็คืออิทธิพลศิลปะแบบปะละอันมีอยู่แต่เดิมนั่นเอง แต่พร้อมกันนั้นลักษณะของความเป็นพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์อันสืบต่อมาจากกรุงสุโขทัย ก็มีได้ศูนย์หายสลายตัวไปแต่อย่างใดเลย ยังคงมีความเจริญควบคู่กันไปเช่นกัน

นับตั้งพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นไป พระธาตุเจดีย์ในเมืองเชียงใหม่มีความเปลี่ยนแปลงรูปทรงไปสู่ความยุ่งยากมากขึ้น ทั้งนี้จะเป็นการสืบเนื่องมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือความก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้งของช่างศิลปะ ที่จะผลิตศิลปะอันเป็นผลงานของตนออกมาให้วิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น ฉะนั้นจึงทำให้พระธาตุเจดีย์มีองค์ประกอบของเส้นในทางสถาปัตยกรรมยุ่งยากยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่าในระยะนี้ ทางเมืองเหนือได้ตกอยู่ในอำนาจของพม่า การได้รับอิทธิพลภายนอกเข้ามาสู่ในฝีมือช่างของตนนั้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปก็ได้

ด้วยเหตุทั้งสองประการนี้เองทำให้เราอาจจะกล่าวได้ว่าศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่ราวพุทธศตวรรษที่ 22 ล่วงมานั้น ปราศจากความเป็นเอกเทศในความเป็นตัวของตัวเอง หรือว่าปราศจากความเป็นอิสระ พระธาตุเจดีย์อันเป็นประจักษ์พยานต่อผลงานทำนองนี้ก็คือ พระธาตุเจดีย์วัดฟ้าขาว ป่า และพระธาตุเจดีย์วัดพระยืน เป็นต้น บางทีอาจจะเป็นพระธาตุเจดีย์จอมกิตติด้วยก็ได้

สถาปัตยกรรมร่วมสมัย

บ้านคำของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี

บรรยากาศร่มเย็นสบาย บริเวณบ้านประกอบไปด้วยบ้าน 36 หลัง ที่มีลักษณะแตกต่างกันไปเป็นกลุ่มบ้าน ทุกหลังล้วนทาสีดำ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่าบ้านดำ ในบ้านแต่ละหลังจะประดับด้วยไม้แกะสลักที่มีลวดลายงดงามวิจิตรยิ่ง นอกจากนี้ไม้แกะสลักแล้วยังประดับด้วยเขาสัตว์ เช่น เขาควาย เขากวาง และยังมีกระดูกสัตว์ เช่น กระดูกช้าง

บ้านคำของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ แบ่งออกเป็นหลายกลุ่มบ้าน และแต่ละกลุ่มบ้านยังมีเรือนแต่ละหลังแยกย่อยไปอีก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มบ้านที่เป็น “บ้านของมวลมนุษยชาติ”

บ้านสามเหลี่ยม (ที่พักรับรอง นักเขียนลูกศิษย์ และห้องทำงาน)

1.บ้าน “ไตรภูมิ”

-ความหมายของชื่อ

นรกสวรรค์ และโลก ไตรลักษณ์ในธรรมะ สามเหลี่ยมในรูปทรง ผลึก พีรามิต 2519 – 2520 เจ็ดปีฝังไปกับลม สามหน จากฟ้าขัดตะ หลังคาจาก มาเป็นหลังคามั่ว โครงไม้จริงทั้งหมด เป็นบ้านหลังแรกที่ทำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจ

คณะสถาปัตย์ สถาปัตย์ต้นเปา ขึ้นรูปสามเหลี่ยม เมื่อ 1 มกราคม 2520 สร้างเจ็ดปีจากการรวบรวมวัสดุ วัตถุ บรรณาการทางจิตของช่าง ชั่วแล้วชั่วเล่า

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

สัตว์เลื้อยคลานประเภทขนาดใหญ่ จระเข้ จงอาง งูเห่า เก้าอี้แผ่นตาปี เขาสัตว์ทำทวีป ที่นอนนักเรียนหกคน เครื่องจักสาน

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

ขันโตกที่เขียนลายลงชาด ก่องข้าวขนาดใหญ่นับสิบ เครื่องสายพื้นเมือง

-จุดประสงค์ในการสร้าง

เพื่อใช้เขียนรูปขนาดกลาง รูปทั้งหลายในพิพิธภัณฑ์ทั่วโลกมาจากบ้านนี้

2.บ้าน “ไซบะหลอด งาหมอก”

-ความหมายของชื่อ

บันดลจากเครื่องดักจับปลาประเภท ลอบ ไซ อีจู้และงาไซ งามลอบ งาม้องดักปลา

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง

ครั้งแรก 2519 – 2529

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาปัตย์ คณะสถาปัตย์ต้นเปา ย้ายมาจากบ้านเก่า เชียงราย บ้านเดิมปลูกใหม่

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

คองคอร์ต จอมแห ปลากระเบนอาหุ เรือไวกิ้งค์ ยานอวกาศ ผลึกเพชร กลิบเกสรส้ม และเรือหาปลา

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

อาวุธ มีด หอก ธนู แหวน หลาว ดาบ ดั้ง กระบี่ สร้อยคอลูกปัดกำ ดินปืน หมวกนักรบต่างเผ่า ข้าวของเครื่องใช้ จิปาถะ อวรุท โบราณ

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

บ้านเรือ เรียกโดยองค์รวม เป็นเรือที่เล่นอยู่ในหมอกมัวมน พรางพรายของความทรงจำอัน
อ่อนหวาน โดดเดี่ยว เดี่ยวดายเหมือนนางแรด

-จุดประสงค์ในการใช้

อยู่อาศัย เชื่อมโยง อดีต ปัจจุบัน และอนาคตร้อยเรียงเข้าด้วยกัน

3.บ้าน “ห้องภาพ ห้องเต็ม ลายเขียนรูป สล่ำเต็ม”

-ความหมายของชื่อ

ทำงานด้านศิลปะ พักผ่อน ห้องสมุด สันทนาการ

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง พ.ศ.2535

-เวลาในการสร้าง 2 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สล่ำอ้าย และสล่ำบ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

โรงเรียน คอกเลี้ยงสัตว์ บ้านชวานาชนบท ความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา จริงใจ แต่ต้องการ
ด้วยค้ำยัน คันทวย และกาแล

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

งานเขียน งานแสดงถาวร จิตรกรรมขนาดเอก มาตลอดสองทศวรรษ งานสำคัญหลายชิ้น
ของจิตรกร สร้างสรรค์ขึ้นที่นี่ มากมาย

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

กล่องใส่กระจกสะท้อนแววปรัชญา ที่เจียรไนเหลี่ยมเพชร ผลึกปัญญาจิตวิญญาณ

-จุดประสงค์ในการใช้

ทำงานศิลปะ ขนาดมหกรรม ห้องนักแสดง นาฏศิลป์

4.บ้าน ผามผูกผายดาว บ้านดาริกาพรายแดง (บ้านพักช่างฟ่อน ห้องแต่งตัว นาฏยกรรมใน
งานบ้าน)

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง พ.ศ.2538

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สล่ำอ้าย คณะสล่ำบ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

โรงเรือน ผามวัวควาย บ้านชาวชนบท หลังคาชั้นเดียว ฝาไผ่ ก่ออิฐ ฉาบปูน ประตูเลื่อน
ไม้หน้าหลัง กาแล คันทวยแบบมณฑลเลย อาคารเรียบง่ายสง่างาม

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

เตียงตั้งทำมือ ท่อนไม้สักประดับเขาควาย ผ้าปักเวสสันดร ขนาดใหญ่ ฝีมือนางชะไข่อังวะ
นกสตัฟฟ์ มาคอส์ สีแปลกตา หม้อบ้านเชียง หนังสือตัวกับคู่ออฟริกัน เสื้อลายเมฆ

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

มีที่ออกกำลังในร่ม จักรยาน ยกน้ำหนัก เครื่องกีฬาหลายชนิด กระจกบานใหญ่ ผู้เสื่อผ้า
เก้าอี้จากอิตาลีพร้อมโซฟา ห้องน้ำแยกส่วน และหน้าต่างแสงเหนือ

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

ออกกำลัง พักพิงนักศึกษา พักผ่อนนาฏศิลป์ แต่งตัวนักแสดง

กลุ่มบ้านที่เป็นวิหาร

สร้างไว้เก็บศิลปะและศรัทธาเป็นบ้านของพระ และเทพ เลือบ้าน ผีบ้าน และบรรพบุรุษ
โดยรวมถึง ที่เก็บผลงานทั้งชีวิตของศิลปิน

1. เรือนหลังข้าว บ้านยั้งข้าว

-ความหมายของชื่อ

เดิมเป็นที่เก็บข้าวเปลือก ยั้งฉาง บานสเบียงชานา

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง พ.ศ. 2520

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาเมือง สถาอ้าย (ผู้ลูก) สถาบ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

โครงสร้างทั้งหมดตั้งแต่ ตัง กาน เสา การเข้าเคียว เจาะร่อง เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน โข้ว
กระดุกนอกบ้านแบบตะวันออก ใต้ถุนเตี้ย และลมพัดผ่าน ทรวดทรงงาม

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

ไม่มีเครื่องเรือนใด ๆ นอกจาก นิสิตนสันถัด (เตียงพระ) เพราะเจตนาจะไว้ใช้ในการ
ปฏิบัติธรรม จึงแต่งบ้านให้เป็นที่สปปายะ ห่างจากกมลโลกซ์

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

สะอาด สงบ สมภาณี สว่าง และสันติสุข จากเบื้องใน ภายใน

-จุดประสงค์ในการใช้

ผู้เริ่มคืนผู้ประสงค์ความวิเวก ความสันโดษ ความสมถะ และยินดีในธรรม

2. หอไตร

-ความหมายของชื่อ

เลียนแบบหอไตรไม้ทางเหนือ มีลิลากะไม้หน้าบัน กาแล นราลี ห้ายนต์ของเก่า กระได

บากแบบโบราณ ระเบียงรายรอบ หน้าต่าง ประตู ไม้สักทั้งหลัง

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง พ.ศ.2533

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ยุ่งนาง คูบตีปู่ย่า ศาลปู่ตา และเรือนผี เช่น ไหว้ วัตถุประสงค์ภายในบ้านที่ไม่มีรูปเคารพ เก็บกระดูก พ่อ แม่ เพื่อนสละที่ตาย

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

โครงสร้างและกวีไม้สัก สลักเสลาหลังแรก รวมคณะสละทุกแขนง

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

ต้นกำเนิดการแกะไม้หุ่นตำ การกลึงไม้ การจัดวางลำดับความหมาย จกามาพจร สัตตปริ กณฑ์ สวนหิน และความรู้สึกผูกพันในธรรมชาติ

-จุดประสงค์ในการใช้

ป้ายสถิติวีรญาณ อาณาเขตแห่งสรวงสวรรค์ ความศรัทธาในชีวิต

3. หอคำ

-ความหมายของชื่อ

เสียงชื่อและเสียงจากคัมภีร์หอคำของเจ้านายฝ่ายเหนือ

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง พ.ศ.2531

-เวลาในการสร้าง 1-2 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สละดี สละอ้าย สละเมือง คณะสละนางแล

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

เต็มรูปแบบของ ควาย ตั้งปลายเข้างถึงกบดิน ตั้งแต่กาแลจรดโคนเสา การถ่ายทอด สัญลักษณ์ ความหมาย ประตูปล่อง ฝาไหล ชานหน้าหลัง

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

ระเบียง ห้องน้ำ ห้องนอน ห้องนั่งเล่น รับแขก เตียง ฝาในนอก แกะสลักดินน้ำมัน ไฟ คราม ยุคนาค บายศรีมอญโบราณ ฝ้าปักและเตียงเก่าคลาสสิก ตัวอย่างหอย กระบะใส่ข้าวเหนียว โคมไฟโบราณ

-จุดประสงค์ในการใช้

ประโยชน์ใช้สอยเบื้องต้น ที่พักสำหรับครอบครัว มิตรสหาย

4. ศาลาพระทองไสยาสน์

ซุ้มประตูแกะไม้ ล่องชาด ปิดทอง ฝีมือช่างราชสำนักพม่า

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2539-2541

-เวลาในการสร้าง 3 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาปัตย์ สถาปน สถาปน สถาปน คณะสถาปัตย์

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ที่เก็บง้วนดินอดีตของทาสเชลยอยุธยา ที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองสยาม 2310 ความงามที่เป็นเพียงรูปปั้น เศษเสี้ยว ของสิ่งมหัศจรรย์ พระแท่น โต๊ะหมู่บูชา น้ำค้างหยด...

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

ของกาลเวลา ที่ชะลอช้อนมาไว้ให้แก่นั่นดิน สูดหายใจ พระพุทธรูปไสยาสน์ ชุ่มโง้งปิดทอง อุปประเคนอาหาร และนิศยภัตย์ ตะลุ่มจิ๋วว หนังสื่อไฟ เสื่อขนิสีทอง คอ ตัว ในป่าอิระวดี

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

เก็บเกี่ยวลมหายใจ จิตวิญญาณ เลือดหยดสุดท้าย ของอายุกาลเวลา ให้อึดใจ เล่าอนาคตให้ปัจจุบันสดับรับฟัง

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

พริกพื้น อยู่นั้น ผอบทพิพย์ ของอดีต มาสู่ปัจจุบันและเริ่งรำในอนาคค

5.ศาลาพระสี่อริยาบถ

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) พระไม้ เปลือย นัน นอน ยืน เดิน ในสี่อริยาบถ ในศาลา

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง พ.ศ.2538-2540

-เวลาในการสร้าง 3 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาปัตย์ คณะสถาปน

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

กำหนดศูนย์กลางวัฒนธรรมดินเผา ก่ออิฐถือปูน ประธานของกลุ่ม เรือนดิน... หย่องศาลาค้ำยัน คันทวย หน้าบัน ฝีมือช่างไทยใหญ่

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

พระไม้ สกulpture ไทยใหญ่ สถาปัตย์ สถาปัตย์ (ข้าศึกเจนนป้อ) ที่มาอยู่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และยังรักษาประเพณีในการทำศิลปหัตถกรรมที่งดงาม

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

หลังคาที่ลดหลั่นจตุรมุขทั้ง 4 ชั้น สื่อความหมายในเชิงพุทธปรัชญา มหาสติปัญญา 4 นอกจากสุนทรียภาพพื้นฐาน

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

กำหนดอาณาเขต อาณาบริเวณวัฒนธรรม ไม้ ดินเผา อานาปานสติกรรมฐาน

6. วิหารเล็ก

เรือนไม้ บนฐานบัว พื้นแกรนิต บานประตูหน้าต่าง พุทธรูปไม้แกะสลัก

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2535

-เวลาในการสร้าง 1 ปี ครึ่งโดยประมาณ

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอายุ คณะสถาปัตย์ 12 คน

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

รวบยอดความคิด ล้วนช้าง ล้วนนา หงสาวดี อังวะ เครื่องไม้แกะสลักไทยใหญ่สิบสองปันนา มณฑลเลย หลังคาหินขอฟื้นเมือง ลดชั้น ปักยอดฉัตร บราลี 36 ตัว รวมช่อฟ้า โปธิปักขิยธาร

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

ไม้แกะพุทธรูป เปลือยดิน สักภาวะเนื้อไม้ นั่ง นอน ยืน คาวเพदार หน้าต่าง หน้าบัน ชุ่ม ประตูเป็นงานศิลปะ รัตนบุระอังวะ มอญ พม่า ไทย วิหารหน้าประธาน กำหนดประจิมทิศ

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

สรุปรวมวัฒนธรรมไม้ ดินเผา แกรนิต และการสื่อความหมายเหมือนโลหะปราสาท คือ 37 ยอดแห่งโปธิปักขิยธรรม

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

กำหนดภูมิทัศน์ วิหารหน้า เส้นทางสู่ มัชฌิมาประเทศ ของมหาวิหาร

7. มหาวิหาร (อาคารพิพิธภัณฑ์ศิลปะ)

ดูเดียวกันกับมหาวิหาร ชีสหินซาเปล ที่เขียนคำพิพากษาของไมเคิล แองเจโล ในนครวาติกัน

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2542-2552

-เวลาในการสร้าง 7 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาจุก สถาอายุ สถาโตะ คณะสถาปัตย์, บ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

สรุปความคิดรวบยอดของวัฒนธรรมไม้ขนาดใหญ่ ทั้งรูปแบบ รูปทรง เนื้อหา ปรัชญา และความคิดสร้างสรรค์ร่วมสมัย พุทธศิลป์สถาปัตย์ปัจจุบัน

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

งานแสดงถาวร ทัศนศิลป์ทุกสาขา ของถวัลย์ ดัชนี งานแสดงหมุนเวียนของศิลปิน ทั้งในและนอกประเทศ ประชุมสัมมนาทางศิลปะสุนทรียศาสตร์ ปรัชญา ตลอดจนกิจกรรมทางศิลปะ

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

รวงผึ้งของกาลเวลา ในกึ่งก้านของปัจจุบัน และผลิดอกตูมแก่พรั่งนี้ในวิหารศิลปะ
-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

ประกอบกิจกรรมกิจกรรม ทำนุบำรุงแสงเพลิงแห่งพุทธิปัญญา แก่มนุษยชาติ

8. วิหารราม

พิหารอันราม (มอกฮาม) ขนาดกลาง พอดีภาษาสุโขทัย

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2549

-เวลาในการสร้าง 2 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สล่าอ้าย สล่ากร สล่าพบ คณะสล่าบ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ความงามบริสุทธิ์ของไม้ขนาดใหญ่ ตั้งแต่เสา ฝา เครื่องบน ม้าต่าง ไหม กว๊างของไม้

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

ความเรียบง่าย บทเพลงของกวีแห่งไม้ คมสลับ ดาวเพดาน ฝีมือช่างไทยใหญ่โยเดีย

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

ความสงบ ความสะอาด ความสว่าง เป้าหมายตรงแห่ง พุทธธรรม สะท้อนสภาวะศิลป์

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

บรรจุความว่างวิเวก ... วิหารทางบูรพาทิศ ประตูดงมหาวิหาร

กลุ่มบ้านอารยธรรม

เป็นบ้านที่เน้นลักษณะของกลุ่มอารยธรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

1. บ้านดงกาแลเกี่ยวฟ้า

-ความหมายของชื่อ

กาแลขนาดใหญ่ 12 ตัว งดงามทั้งรูปแบบเนื้อหา สุนทรียะ

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2525

-เวลาในการสร้าง 3 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สล่าดี คณะช่าง กลุ่มสล่าป่าแฝก สันตั้นเปา สักกวี

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

บ้านเก่าเรือนไม้สามหลังแฝดของคฤหาสน์เชียงรายบ้านปากอคำ รื้อมาก่อสร้างใหม่ ยกจ้าว

เพิ่มชาน หน้าล้าง ตกแต่งปรับปรุงทรวดทรง ผนังใหม่หมด

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

ชั้นบนเครื่องเงิน ลายเขียนสี ลายทอง ลงรักปิดทอง ตู้ เตียง ตั่ง คนตรี ชั้นล่างเก้าอี้เขาสัตว์
อาวุธที่ทวีป เขาสัตว์ที่จับคู่ หนังสือตัว หน้ากาก งานศิลปะร้อยชั้น

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

เจ้าของเดิมของบ้านเกิด 27 กันยายน วันเดียวกับถวัลย์ ดัชนี พระทวารลินิกิมีตวอกกลแตร
ดินโตรเทโต้ คนทั้งหมดเป็นศิลปินระดับปรมาจารย์ ตำนานโลก

-จุดประสงค์ในการใช้

ตัวอย่างวัฒนธรรมไม้ ตั้งแต่เสาฝังดินถึงข้อ โครงสร้างไม้ต่างใหม่ หลังคาเป็นเกล็ด

2. กบกระจก เรือนผกายแก้ว

-ความหมายของชื่อ

บ้านกระจก ฝาไหล สัตว์เลื้อยคลาน กบ แมลง...

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง พศ.2531

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอ้าย สถาอ้วน และสถาบ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

เรือนกระจกไว้นั่งฟังเสียงฝนหยาดพราวในสวนตฤณ หญ้าฟ่อนใบ และดอกไม้ไกวกลีบใน
พรางพราย หยาดน้ำตาแห่งดาว

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

แมลงทุกชนิด กบ เขียด ตุ๊กตาไม้ กลอง หัวสัตว์สตัฟฟ์ขนานาชนิด ประเภท เต่าปลา นก
นานาพันธ์ กลองและเก้าอี้เขาสัตว์

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

แมลง สังเกตโยนิในไตรภูมิ หมวดหมู่ของสัตว์ ที่ไม่ได้มาจากกรกหรือไข่ ภพภูมิของ
ดิรัจฉานภูมิ หนึ่งในไตรภูมิ

-จุดประสงค์ในการใช้

พักผ่อน นักศึกษาฝึกงาน ประชุมไม่เกิน 16 คน นั่งเล่น

3. บ้านสามชั้น

-ความหมายของชื่อ

สามฤดูของแผ่นดิน หนาว ฝน และร้อน

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2532

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอายุ สถาติ สถาเมือง สถาหว่าง คณะสถา

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

บ้านไทยสิบสองปันนาในเชียงตุง แสนหวิ เขมรัฐ รูปแบบวิหารหอคำ เจ้าฟ้าไทยใหญ่

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

ผ้าผัศตราภรณ์ เอเซียตั้งแต่อิน โดนีเซีย พม่า ไทย ลาว เขมร บาหลิ ตลอดจนผ้าอินเดีย เปร

อินคา เขامن และตะวันออกกลาง เกาะต่าง ๆ

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

สามชั้น ไตรภูมิ ไตรลักษณ์ ไตรสรนาคมนั ผลึกสามเหลี่ยมในนิวเคลียส

-จุดประสงค์ในการใช้

เก็บข้อมูล สิ่งทอ โดยเฉพาะจากสุวรรณภูมิ

4.บ้านลาวเรือนเชียงทองทาทาบรู้ง

(จัดแสดงเครื่องเงินโบราณ บ้านพักสำหรับญาติและเพื่อนสนิท)

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ความงามอ่อนหวาน ปานวาด แม่นเขียน ของเรือนลาว

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง กับความบันดาลใจ จากวัดเชียงทอง หลวงพระบาง 2536-2539

-เวลาในการสร้าง 2 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาอายุ คณะสถาบ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ผู้อารยธรรมล้านช้างจากวัดเชียงทอง วัดลำปางหลวง ความสงบ สง่างามและสมถะสันโดย
ความพอดีลงตัวของรูปทรง ส่วนสัด ความต่อเนื่องทั้งอารมณ์ ประโยชน์ใช้สอย และสุนทรีย์ภาพ
ทางชาติพันธุ์วิทยา

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

เครื่องเงินทุกชนิด ตั้งแต่ เลื่อ เลื่อ เลื่อ สลุง อุบ ขัน เข็มขัด ถนิมพิมพากรณ์ เครื่องเงินทุก
ชนิด อวูช หอก ดาบ พระ กำไล แหวน โดก ตะลุ่ม สไบ ย่าม ชาม ช้อน พระพิมพ์ พิรอด ตู้ เตียง
ล้วนแล้วแต่ เงิน จากทุกภูมิภาคของแผ่นดิน

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

จำเพาะ โยนกนพบุรี ศรีเชียงแสน เวียงหิรัญนครเงินยาง ของเงินทั้งหมดกระย่าย้อย ระยับ
หยาดอยู่ในอุ้งวัฒนธรรมแห่งนี้

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

รองผลิต เกสรร้อยรสบุปผาสุมาลัย วิหารหิรัญห้วยหวายของรุ่งเห็นเหล็ก

5. ศาลาเครื่องมุกมหัศจรรย์

บทเพลงบรรเลงสังคีตเครื่องมุกทุกรายการ จาก จีน เวียดนาม ไทย ลาว เขมร

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2532-2535

-เวลาในการสร้าง 3 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอ้าย สถากร สถาปน คณะสถาปนางแล

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

เรือนไทยหลังคาสี่ชั้น คันทวย บานประตู หน้าบัน ส่วนสกัดรูปวงขอบเขตศรศิลป์...ล้าน
ช้าง เชียงแสน และความงามเยื้องอย่าง หอคำหลวง คุ่มแก้วราชสำนักฝ่ายเหนือ

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

เครื่องมุกทั้งหมด ตั้งแต่ชุดรับแขกเมือง เตียง ตั้ง วัฒนธรรมฝิ่น ชุดน้ำชา บังเพลิง
เครื่องเงินรูปตัวสัตว์หิมพานต์ งานแกะสลัก รูปเขียนขนาดเล็ก และเครื่องถ้วยโบราณ

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

สรุปที่มาของความโอ้อ่า เหมือนนกเขาเห็น หางหงส์ที่เป็นปัจเจกของบ้าน การลดระดับ
หลังคา การจัดวางห้องหับ โคมไฟ ระบบ ระเบียบ และสุนทรียภาพ

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

รวบรวมรังผึ้งของกาลเวลา ย้อนทวนอดีตในหมอกพรายของความทรงจำ

6.ศาลาเจี้ยวบ้านจิวเจี้ยว

มีต้นจิวขึ้นรอบราย ชุ่ม โถง ค้ำยัน นาคเกี้ยว เตียงตั้ง อุบ ฝ่มือเจี้ยว

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2535

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอ้าย คณะสถาปนางแล

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ทรวดทรง ความงาม การลดหลั่น ชั้นหลังคา 3 ชั้น จอมแห หน้าบัน และชุ่ม โถงไม้เปลือย.
ฝ่มือช่างพม่า (เจี้ยวไทยใหญ่) เลียนแบบชุ่มประตุนรสิงห์ของอังวะ รายด้วยนาคเป็นรอบทิศ

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

เตียงไม้ขนาดใหญ่ แกะสลักงามสง่า กลึงไม้ประดับลวดลาย โตก ตะลุ่ม ทรวดทรง แปลก
งดงาม ปูพื้นด้วย สิบภาพพยัคฆ์ เสือดำจากลุ่มน้ำสาละวิน

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

นาค หมายถึง น้ำ ครุฑ หมายถึง ไฟ สิงห์ คือ ไฟ และช้างคือ ดิน ธาตุสี่ในบ้านจิวเจี้ยว เสือ
ดำ และโตกแดง ดิน และโลหิตชาติตยา

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

ความโอฬารของราชสำนักพม่า ปนเคล้าอยู่บรรยากาศ ขริม ขลัง แห่ง...

7.บ้านแหวน

วงแหวนหว่านล้อมดาวพระเสาร์

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ความงาม รัศมีภาพ ของวงรุ่งหัวแหวนคืนวันในวงกตกาลเวลา

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2538-2542

-เวลาในการสร้าง 2 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอ้าย สถากร สถาหว่าง คณะสถาปนาคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

โยนกนาคพันธุ์ นพบุรีศรีเชียงใหม่ รัตนปุระอังวะ มิ่งมณฑลเศวตฉัตร ในอุ่ออารยธรรมร่วมสมัย ความโปร่งบางเบาลอย ในม่านหมอก และจินตนาการของเช้าวันหนึ่ง ของคืนวานพุ่มนี้

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

เขาสัตว์ใหญ่จากแอฟริกา เนปาล ธิเบต ในรูปของเครื่องประดับ แหวน กำไล เขี้ยว หอก มีด ง้าว และเตียงตั้ง ไม้แกะสลักดาวเพดานฝีมือช่างพม่าอโยธยา

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

ที่นอนพักภายใต้ซากปรักหักพังของอดีต ที่กาลเวลารินผ่านกระแสนรวัตวัฒนธรรม ตกผลึก มาเป็นต้นไม้ร้อยอ้อมบานหอมให้แก่ปัจจุบันสมัย

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

ระลึกอดีต ไกลเปลปัจจุบัน และชี้ทางทิศของอนาคต ที่งดงามด้วยสุนทรีภาพ

กลุ่ม อุบ

เก็บผลงานสร้างสรรค์ ซึ่งภายนอกดูรูปลักษณะที่เป็นนามธรรมแต่ภายในนั้นมีผลงานที่ซับซ้อนในความหมาย

1.หยาดน้ำตาบนแก้มกาลเวลา (อุบก็อกคต)

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ชื่อบ่งบอก สกุลช่าง บทกวี และวรรณศิลป์

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2544

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอ้าย คณะสถาปนาคำ นางแล

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ดอกบัวบานรองรับหยาดน้ำตาที่ร่วงลงบนแก้มกลีบกาลเวลา ต้นแบบของอุบลอุ้งปีกยอด
นั้ตรบนปรารภปลื้ยอด เก้า โกรง และสั้คส่วนที่ลงตัว ปฎิมาสถาปัตยกรรมชั้นแรก

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

ที่นฤมิตขึ้นจากการตกผลึกและการเกี่ยวกราของสภาวะจิต ภายในรายรอบด้วยเก้าอี้เขาควายงอหัก หอยสังข์ 64 ตัว จระเข้ตรงกลางเดียวตัวเดียว ร้อยเรียงจำนำของแพกวีในหมู่เกาะแห่งการไม่เวียนเกิด..

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

อุบลทั้งหมด ไม่เอาแสงไฟฟ้า ไซ้ประทีป.. จุดเทียน เพื่อผลทางจิตที่ไม่ปรุงแต่งจากวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรม

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

สื่อความหมายสายตรง ระหว่างมนุษย์ พระเจ้า นิพพาน อริยมรรค และตน

2.อุบลเปลวปล่องฟ้า (สถานที่จัดแสดง เก้าอี้ เขาควาย จระเข้ หอย)

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) โพล้ขึ้นจากฐานปัทม์ กลีบบัวหงาย บัวคว่ำ ที่ยังคงคร่อมคาอยู่บนดิน มีประคุดหาอูตทางเดียว ศิลปินต้องการความวิเวก ความเป็นปัจเจกทั้งอารมณ์ ความคิดคำนึง และเอคัตตารมณั้

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง สร้างในปี 2543 โดยสถาอ้าย และคณะสถาบ้านดำ

-เวลาในการสร้าง 3 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอ้าย คณะสถานางแล

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ในช่วงพันอายุหกสิบ ศิลปิน หยุดโลก ละเอียด เกี่ยวเอื้อองความคิด ไม่มีนิวรรณ์ จึงสะท้อนชีวิตมาในรูปแบบที่สงบระงับ

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

เก้าอี้เขาควายเพียงตัวเดียว รายรอบด้วยเปลือกหอย หน้งปลากระเบน และ... จิตรกรเดินทางกลับเข้าไปในทวารบกของจิตวิญญาณ

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

หยดหนึ่งของหยาดเหงื่อ จากหน้าผากแผ่นดิน ร่วงลงบนทางเท้าแม่พระธรณี

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

สำรวจ สำรวจ สำรง สำรง กับกาลเวลาที่หลังริน

3.นอแรดในรู้งดาว (อุบลเตารีดจัดแสดงชุดฟอร์นิเจอร์จากทุกมุมโลก)

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ความโดดเดี่ยว วิเวก และสำนึกของต้นกำหนดคืนวัน

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2545

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาอ้าย คณะสถาปนิก

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

อุบมุงแห่งเมืองล้านช้าง รูปทรงเตารีดผ้าถ่านโบราณ หลุมฝังศพในตะวันออกกลาง โบสถ์คริสต์ใต้ดินชุดแรก และโรงบ่มใบยาทางภาคเหนือของไทย

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

ศูนย์แกนกลางของบ้านในระบบภูมิทัศน์ กลางกำเนิดวัฒนธรรม ไม้ ดินเผา และคอนกรีต มาบรรจบกันที่ปลายหอก หน้าสวนหิน

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

จุดศูนย์กลางสะดือบ้าน แฉกดาวทั้งหมดที่เปล่งแสงจากศูนย์รวมแสง

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

-สรุปความคิดรวบยอด การรูดงคัจจาริกไปบนเมฆ ตกต้องมาเป็นหยดฝน

4. อุบห้วนกเงือก อุบห้วนกกก นกเงือกหัวแรด

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ความงาม สุนทรียภาพ อนุรักษ์ นิเวศน์ ประติมากรรม และปั้นปูน

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2549-2551

-เวลาในการสร้าง 3 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาอ้าย สถากร คณะสถาปนิก

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ประติมากรรม ในรูปแบบที่อยู่อาศัย ทางสถาปัตยกรรม จากนาวาโฮในอินเดีย อาปาเช่ในซานตาเฟ แอมงคัล โบสถ์ของเกาต์ในเสปญ ในเตรคามส์รองของ...

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

วันโคโร มาจนถึง นิลเบา ของแฟรงค์ แกร์ วัลย์ คัชนี เจียรระไนพลอยแหวนจากหยดน้ำค้างกลางห้วงหาของกาลเวลา

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

เก้าอี้ เติง อาวุธ การไหลริน และต่อเนื่องของปีกแก้วกาลเวลาที่เป่าผ่านจินตนาการ

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

อยู่อาศัย อนุรักษ์ ในเสียงเพรียกขานของยุคสมัย

5. ห้องจิตวิญญาณ (อุปปรภพ)

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) อุปปรจิต นำคนไปสู่ปรภพ ผุดขึ้นจากขอบดินเหมือนดอกเห็ด

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2545

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอ้าย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

อุบมุงอุโมงค์เตาเผาถ่าน สดุดใจประติมากรรมในศาสนาหลายรูปแบบ ศิลปินชั้น...เพื่อ
สถิตวิญญานมากกว่าเอาประโยชน์ใช้สอย ให้ปริมาตรที่ปริภูมิเต็ม สบระงับ

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

เก้าอี้เขาควายนขนาดใหญ่ จระเข้ หอยขนาดใหญ่ รูปแกะสลัก พื้นเมือง จากตะวันออก
เครื่องสายและตุ๊กตาไม้ขนาดเท่าคนหลายตัวจากทั่วเอเชีย

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

เทวทูตทั้ง 4 เกิดแก่เจ็บตาย จระเข้ หอย ตัวอย่างรูปทรงการไม่เปลี่ยนแปลงของวิชา
เก้าอี้ทั้งสิบคือทศชาติ เศรษฐินะภุจะนาวิเว อรูปภพปุณณ์สัจธรรม..

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

สังสารวัฏขึ้นนำโดยความงาม นวัตกรรม สถาปัตยกรรม สุนทรียธรรมและศิลปะ

กลุ่มเรือนบริการ

ใช้ชำระร่างกาย สร้างต่างหากอยู่นอกตัวบ้าน

1. สุขากระบวยลุงแสง

-ความหมายของชื่อ

ลุงแสง ลุงคำ ลุงอ้าย ลุงมี ช่างกระบวยต้นตำรับ ตำนานกระบวยเชียงราย รวบรวมไว้ที่นี่
แห่งแรก

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2521

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาเมือง สถาอ้าย สถาบ้านคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ซุงที่ใช้ทำเสา ฝา และพื้น มาจากบ้านเก่า รื้อมาสร้างใหม่ โข่วโครงสร้างข้างนอก
เลียนแบบยุ่งซ่าว แต่ประดับกาแล นาคตัน บราลี

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

กระสวยสิบสองนักบัตร์ การกสิกรรม ชีวิตชนบท ธรรมชาติ สีสกุลช่างชั้นนำ เป็นระดับ
ตำนาน กระสวยแห่งบ้านคำ นางแล

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

เรือนไม้ขนาดเล็ก ส่วนสัดส่วน ลวดลายงาม เป็นห้องน้ำที่มีสุขภาพดี ชั้นยอดกับ
ห้องน้ำชาวบ้าน สะอาด คูศิ มีรสนิยม และรื่นรมย์

-จุดประสงค์ในการใช้

สุขาวดี สโมสร

2.ห้องน้ำหมื่นนก

-ความหมายของชื่อ นกนับหมื่นทำจากไม้ ทำเป็นร่มขนาดใหญ่ เป็นม่านกัน เป็น
เครื่องประดับ นกน้อยใหญ่ สาระพันมี

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2525

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง

สถาอัย สถาอวัน ไม้มุงเงิน และคณะช่าง

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

-ประโยชน์ใช้สอย ห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ อ่างอาบน้ำ แบบญี่ปุ่น น้ำร้อนเย็น พื้นหินกาบ ม่าน
นก ไฟดาวแมลง ความงาม ความสะดวก ประโยชน์

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

กระฉากเงาเจียรระไน โถสัมชคณิตมาตรฐานอเมริกัน อ่างเก็บน้ำไม้ญี่ปุ่น ร่มนก ม่านนก และ
ไฟแมลงปีกแข็งจำลองด้วยโลหะ

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

สุขา เพื่อสุขาวดี ของแขกผู้มาเยือน

-จุดประสงค์ในการใช้

เราให้ความสุข สะอาด อนามัย และความทรงจำรำลึกที่ดี

3.ห้องน้ำหอยสุขาวดีในกาพย์หอย

-ความหมายของชื่อ (ถ้ำมี) กาพย์หอยขนาดใหญ่ หอยสังข์หนาม หอยโข่ง หอยมือเสือ
เท้าช้าง นมสาว มะระและจักรนารายณ์ โคมไฟร้อยปลาปักเป้า ทุกทะเล

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2540-2541

-เวลาในการสร้าง 2 ปี

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ทรงออมแหหลังคาหวาน แบบเชียงทอง ไม่มีปีกนก กำแพงแก้ว สุขภัณฑ์สีดำ อ่างอาบน้ำไม้ แยกส่วนจากตัวบ้าน เพื่อรับลมธรรมชาติ สังกัดปีกนก เพลงแมลงความสงบ

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

แหวน มีดโบราณตั้งแต่ มีดตอกค้ำไม้แก้ว ไปจนถึงมีดกูรธา มีดนิรมิตขิงศิลป์นหลายสิบชนิด กรูเครื่องเงิน กำไล และเกี้ยว

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

บ้านหลังนี้ซ่อนอยู่ในสมมุกไม้ ชายทุ่ง ปลายสุดอาณาบริเวณอาณาจักรศิลป์ไวยินเสียงขันของทางช้างเผือก และฟังเสียงละเมอของหมอกในเช้าวันหนาว

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

หลักเรือนผู้คนและโรมรันกับกัมปนาทอิงอออกของเสียงแห่งความคิด ศูนย์ข้อมูลและร้านจำหน่ายของที่ระลึก

4.ผามหวาย ศูนย์ทัศนศิลป์ร่วมสมัย

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ข้อมูล หนังสือ ของที่ระลึก บ้านดำ งานศิลปะทั่วมุมโลก ข่าวสาร ความเคลื่อนไหว เครื่องดื่ม สุขา บริการ ทั่วไป

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2552

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ให้ข่าวสารข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบ้านดำ สถาปัตยกรรม ศิลปศึกษา และทัศนศิลป์

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

จิปาณะที่มีปัจเจก รสนิยมที่คัดกรองจากคณะช่าง

กลุ่มศาลา

เป็นที่ปฏิบัติงานและพักผ่อน

1.ศาลามีดข้างฟ้า

-ความหมายของชื่อ มีดขนาดใหญ่ 2 ด้าน ระฆังโบราณของพม่า คมรองเสียงจากแมนสรวง

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2533

-เวลาในการสร้าง 9 เดือน

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาอ้าย สถากร คณะสถาปนางแล

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

เสาเรือนเครื่องบนของศาลาทั้งหมด เป็นการเปลี่ยนตัวของสัจภาวะวัตถุ หลังคาปีกนกเส้นอ่อนหวาน อดิศรโครงสร้างภายนอก สมดุลทางรูปทรง พื้นและหลังคา กระเบื้องดินเผาพื้นเมือง เป็นวามงามสมบูรณ์ บริสุทธิ์ ของศาลาโถง

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

มีขนาดใหญ่ ลายคดกริช ดำซุงไม้ 2 เล่ม ระฆังพม่าโบราณ ราชสำนัก ลายมรรคานชก เทวดา กนกเคล้าลาย ที่มีเสียงกังวานสง่างาม

-เนื้อหาความหมายโดยรวมของบ้าน

พิศดออากาศ รูปทรง ความบริสุทธิ์ของรูปแบบ เนื้อไม้ ไม้ขัดไม้อ้อมสี และความใสซื่อ เหมือนดอกไม้ป่า

-จุดประสงค์ในการใช้

ศาลาจตุรมุข เหนือใต้ ออก ตก ศาลานี้กำหนดทิศได้เป็นที่พักผ่อนรองรับผู้มาเยือน รอจังหวะผ่อนลมหายใจ ศาลาพักผ่อน (สำหรับแขกพิเศษหรือชมการแสดง)

2.ศาลาตะวันออก

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ทิศทางขึ้นดวงตะวันอุษาโยค บูรพาทิศ

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2537

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาอ้าย คณะสถาปนาคำ

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ซ่อนหลังคา สองชั้น ซ้อยชด งามปีกนก ปั้นหารอบทิศ หางหงส์เฉพาะตัว และกันทวยฝีมือช่างพื้นเมือง ที่งามง่าย อันใจซื่อและเรียบใส

-วัตถุจัดแสดงภายในบ้าน

โต๊ะไม้ชั้นเดียวขนาดใหญ่ 3*2 เมตร งานศิลปะพื้นเมือง และเครื่องดนตรีชาวเขา แกะสลักลอยตัว พื้นบ้านพื้นเมือง คัดสรรฝีมือระดับครู

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

เก็บเก้าอี้เขาควย เครื่องใช้ในครัวเรือน ประเภทกระจ่า ซ้อน โดก ขัน พาน ขนมนั้น แผลงปีกแข็ง เพื่อศึกษา ค้นคว้า วิจัย ในการทำงานศิลป์

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

ศาลาโถง เอนกประสงค์ เพื่อพักผ่อน รับแขกพิเศษ รับลม

3.เกริกัมปนาท (หอกลอง)

เกริกัมปนาท บันลือเสียงกลองทุกชนิดเท่าที่พอลาได้ ทั่วมุมโลก

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) ระทึก กระทบ กระทบ หน้า กระทบดวงใจจากอกระวี

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2543

-เวลาในการสร้าง 1 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาปนิก วิศวกร ช่างช่าง

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

-โรงนา ที่เลี้ยงควาย คอกสัตว์ ศาลาโถง เอนกประสงค์

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

กลองปี่จ่า กลองยาว กลองหัด กลองแขก กลองสะบัดชัย กลองศึก... กลองญี่ปุ่น กลองมอญ ฯลฯ อนุรักษ์ขนบธรรมเนียมและประเพณีทางศิลปกรรม

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

หนังควายดำ ควายเผือก หนังม้า เก้าอี้เขากวาง ละมั่ง ควาย นานากวาง ลอบ ไซ ข้องดักสัตว์ กระจับปี่เต่าไปจนถึงโคมไฟส่องสัตว์

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

คัดสรรเฉพาะกิจที่งาม แปลก หาได้ยาก คงทน มีรสนิยม ศาลาเอนกประสงค์ (รับรองแขกอย่างไม่เป็นทางการ)

4.ถึงกาลเวลาในกลีบผกา

-ความหมายของชื่อ (ถ้ามี) บ้านทึบของไม้ร้อยอ้อม ผนัง สังกั กังสดาล วิญญาณพราย...

-ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2545

-เวลาในการสร้าง 6 ปี

-ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาปนิก วิศวกร ช่างช่าง

-ที่มาและแรงบันดาลใจในการออกแบบ

ซุงสัก ปีก กิ่ง ก้าน ราก เปลือก ขนาดใหญ่ของไม้ บทกวีป่าในรูปวงไพโรพฤษ ความถนอมความทรงจำของป่า โดยคมเลื่อย ช่างลาก และโลกจริตแห่งละโมภ

-วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน

ต้นไม้ วิหาร เทวาลัยแห่งไม้ในชุดงศ์แห่งป่า ผนัง กลอง เกร็ด กังสดาล ครุฑีข้าว ลอบ ไซ ม้าต่างขา และชาววัฒนธรรมที่มีลมหายใจรายริน

-เนื้อหาหรือความหมายโดยรวมของบ้าน

จัดเก็บผลงาน แห่งอดีต ความทรงจำแสนหวานของวันวาน ซึ่งวันนี้เสียไฟ เป่าหิ้งห้อยให้วันพรุ่งนี้

-จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)

ภาพความทรงจำของแสงซึ่งเงามีคณถนอมไว้

5.โรงแกะไม้ ผามแกะไม้

- ปีพุทธศักราชในการสร้าง 2546
- เวลาในการสร้าง 1 ปี
- ทีมช่างผู้ทำการก่อสร้าง สถาปนิก
- วัตถุประสงค์แสดงภายในบ้าน
- งานแกะไม้ ลายแบบสกุลช่างฉะเชิงเทรา
- จุดประสงค์ในการสร้าง (ใช้เพื่อ)
- รวมถึงความศรัทธาสามัคคีของเหล่าช่างแกะไม้

บ้านคำในฐานะผลงานศิลปะ

อาจารย์ฉะเชิงเทราสร้างบ้านเหมือนการสร้างผลงานศิลปะของตนเอง การสร้างบ้านเกิดขึ้นจากสิ่งของภายในที่เข้าอยู่อาศัย เป็นการสร้างพื้นที่ภายนอกจากโครงสร้างภายใน เหมือนกับการ ขึ้นรูปมนุษย์ในการปั้น ที่ฉะเชิงเทราได้รับการฝึกฝนจากแนวคิดศิลปะแบบ “หลักวิชา” (Academic) ที่เป็นสำนักหนึ่งในยุโรปที่จะต้อง ต้องศึกษา กระจกกล้านเนื้อ และหนังที่ห่อหุ้ม ร่างกายแต่ละขั้นตอนให้ชัดเจนและแม่นยำก่อนที่สร้างรูปมนุษย์ขึ้นมาดังนั้นความสำคัญของบ้านนั้นอยู่ภายในบ้าน และจึงให้ความสำคัญภายนอกบ้านในท้ายที่สุด ดังนั้นภายนอกบ้านจะดูเรียบง่าย และเปิดให้เห็นภายในในบ้างหลัง แต่สำหรับบ้านที่เป็นวิหารนั้น จึงจะมีลักษณะที่ซับซ้อนภายนอกเพิ่มมากขึ้น แต่อย่างไรภายในก็ยังเป็นสาระสำคัญที่ แสดงถึง เรื่องราวต่างๆทางความคิดของศิลปิน

ถ้าเปรียบบ้านคำเป็นภาพเขียน บ้านคำเป็นเหมือนภาพของมหากาพย์ ของวรรณกรรมชีวิตที่มีองค์ประกอบเป็นไตรภูมิ ที่เริ่มจากบ้านของมนุษย์โลก บ้านของสรรพสัตว์หรือโลกบาดาล และบ้านของเทพหรือโลกสวรรค์ และทั้งหมดนี้เชื่อมโยงกันด้วยมหาสมุทร ที่เป็นโลกของชีวิตของศิลปินที่เดินทางไปทั่ว 7คาบสมุทร

ดังนั้น บ้านคำจึงเป็นผลงานศิลปะที่กำลังดำเนินอย่างต่อเนื่องเป็น “ผลงานศิลปะทางชีวิตสังคม” แรงบันดาลใจและความร่วมมือร่วมใจของผู้คนใดบ้างในการสร้างบ้านและวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์นั้นก็พบว่าเป็นเรื่อง “ระบบความสัมพันธ์ ของฉะเชิงเทรา ที่มีต่อสรรพสิ่ง” ดังนั้นจึงให้ความหมายของการอธิบายเรื่องรูปแบบบ้านคำเป็นเรื่อง “ผลงานศิลปะทางชีวิตสังคม ที่อยู่ท่ามกลาง (In Between)” ที่กำลังดำเนินไป กำลังจะกลายเป็น ยังไม่มีที่สิ้นสุดของการนิยาม โดย มีความเป็นต้นแบบของผลงานที่ทรงคุณค่า ทางประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยของประเทศไทย ที่ถูกสร้างขึ้นโดยศิลปินที่อุทิศตนเพื่อศิลปะและมีบทบาทในการสร้างพื้นที่และเส้นทางศิลปะให้กับผู้ที่ จะเดินทางต่อไป

บ้านคำในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม

บ้านคำมีความเป็นต้นแบบทางรูปแบบและแนวคิด ที่เริ่มจากคนธรรมดา ของสังคมที่ต่อสู้ เพื่อให้มีที่ยืนในสังคมในฐานะศิลปิน และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นการส่งต่อให้กับสังคม กลายเป็นทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เป็นการพัฒนาขึ้นจาก มนุษย์ องค์กรความรู้ วัฒนธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนา มนุษย์ที่มีความรู้ มีคุณภาพ สร้างสรรค์นวัตกรรมทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมนี้ เป็นเหตุให้เกิดผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่มีรสนิยม มีความหมายเชิงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชั้นสูง ประกอบอยู่

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้มีการรวบรวมความรู้ ความคิดเห็นจากพื้นที่ต่างๆ เพื่อ

1. ค้นหาทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่
2. สนับสนุนให้มีการวิจัยสร้างฐานข้อมูลภูมิปัญญาส่งเสริมผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม
3. สนับสนุน เชิดชูศิลปินผู้แสดงทางวัฒนธรรม รักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม
4. สร้าง Cultural Taste โดยเน้นเศรษฐกิจวัฒนธรรม (Cultural Economy)

ในส่วนบ้านคำกับทุนทางวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกทางสังคมวัฒนธรรมนั้น จากการศึกษา พบว่าสามารถแบ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ จับต้องได้ (Tangible Heritage) คือตัวบ้านและวัตถุที่ จัดเก็บไว้ในบ้านซึ่งตัวบ้านเองนั้นเป็นการสร้างสรรค์รูปแบบขึ้นมาใหม่ บนฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม ของล้านนาและประเทศต่างๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และในส่วนวัตถุที่จัดเก็บนั้นสามารถจัดแบ่ง ได้เป็นสามส่วนกล่าวคือ

ส่วนที่ 1 เป็น วัตถุทางวัฒนธรรมที่จัดเก็บรวบรวมมาจากแหล่งวัฒนธรรมต่างในลุ่มแม่น้ำโขงเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่กล่าวได้ว่าเป็นศิลปวัตถุที่มีคุณค่า ในลักษณะ “วัตถุจัดเก็บระดับ พิพิธภัณฑ์” ที่ทรงคุณค่า หายาก และมีลักษณะพิเศษ ไม่สามารถหาได้อีกในแหล่งวัฒนธรรมอีก แล้ว และไม่สามารถหาได้จากพิพิธภัณฑ์หรือแหล่งสะสมอื่นๆ นับว่าเป็นความพยายามของถวัลย์ ศັນนีที่พยายาม “ย่อโลกของอารยธรรมแม่น้ำโขง” มาไว้ในพื้นที่ของบ้านคำ

ส่วนที่ 2 เป็นสถาปัตยกรรมและหัตถกรรมสร้างสรรค์ ที่ปรากฏในรูปแบบ น้ำบวย งาน แกะสลัก และงานสถาปัตยกรรม มีด แก้ว ฯลฯ ที่เป็นการสรุปรวมสังคมทางศิลปหัตถกรรม ของ ถวัลย์ เป็นงานศิลปะที่เป็นต้นแบบ

ส่วนที่ 3 เป็นส่วนผลงานศิลปะที่ถวัลย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นงานที่ยังไม่ปรากฏชัดในพื้นที่บ้าน คำแต่เป็นการวางแผนงานที่จะนำมาติดตั้งเมื่ออาคารที่รองรับผลงานนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ทั้งสามส่วนนี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จัดต้องได้แต่สิ่งที่กำกับอยู่เบื้องหลังของวัตถุทาง วัฒนธรรมที่จับต้องได้นั้นคือ รสนิยมทางศิลปะ (Cultural taste) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับ ต้องไม่ได้ (intangible Heritage)

บ้านคอยดินแดงของ อาจารย์สมรักษ์ ปันติบุญ

บ้านคอยดินแดงของอาจารย์สมลักษณ์ ปันติบุญ ตั้งอยู่บนพื้นที่ราว 9 ไร่ บนคอยดินแดง หมู่บ้านป่าอ้อ ซอย 3 ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีทั้งส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ผลงานเครื่องปั้นดินเผา ไร่รวมจำหน่ายผลงาน โรงปั้นเซรามิก บ้านพัก และส่วนที่เป็นร้านกาแฟ ซึ่งทุกอาคารล้วนสร้างอย่างกลมกลืนกับ ไม้ยืนต้นนานาพันธุ์

บ้านดินแดง

ดิน ถือเป็นวัตถุดิบสำคัญในงานเครื่องเคลือบดินเผา สำหรับศิลปินเซรามิกชาวเชียงราย สมลักษณ์ ปันติบุญ กล่าวว่า เขาหลงรักดินของท้องถิ่น ดินสีแดงที่เขานำมาใช้สร้างบ้านและสร้างสรรค์ผลงานเครื่องเคลือบดินเผาที่รู้จักกันในนาม คอยดินแดง

“ในการทำงานผมใช้ดินที่มีอยู่ในท้องถิ่น เนื่องจากเชียงรายมีภูเขาเยอะ วัตถุดิบที่นำมาใช้ก็ได้มาจากในท้องถิ่นนี้ละ ไม่ว่าจะเป็นขี้เถ้าฟาง ขี้เถ้าไม้ไฟ ล้วนเป็นวัตถุดิบสำคัญในการนำมาเคลือบผิวให้เกิดสีสัน อย่างเช่นสีฟ้าก็ได้จากขี้เถ้าฟาง ขี้เถ้าไม้ไฟ

“ส่วนดินแดงที่อยู่ในดิน เราก็นำมาทำฝาผนังสีอ่อนๆ โดยผสมเข้าไปในปูนเลย หลายคนคิดว่าเราสร้างบ้านดินแต่ไม่ใช่ เหตุผลที่ใช้ดินผสมเข้าไปในปูนคือ การประหยัด ร้านขายสีทาบ้านไม่ชอบ เพราะผนังบ้านแบบนี้เริ่มแพร่หลาย”

“ตอนที่เราก่อสร้างบ้านเราก็ขุดดินขึ้นมาแยกไว้เลย 1 กอง สำหรับทำสีผนัง เน้นที่ประหยัด สิ่งแวดล้อมดี โจทย์ของเราคือ ดูแลสิ่งแวดล้อมด้วย”

แม้ สมลักษณ์ ปันติบุญ เจ้าของบ้านคอยดินแดง จะออกตัวว่างานของเขา เปลี่ยนแปลงอะไรโลกไม่ได้เลยก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดบ้านที่มีผนังผสมด้วยดินแดงในพื้นที่ ก็สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้คนมากมาย ทั้งนี้ยังไม่รวมผลงานศิลปะและธรรมชาติแวดล้อมที่มีความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน

แหล่งเรียนรู้

การทำงานโดยยึดแบบแผน โบราณด้วยการขึ้นรูปภาชนะด้วยมือ และใช้เทคนิคการปั้น เผาเคลือบที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กลายเป็นจุดเด่นและจุดแข็งที่ทำให้เหล่านักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจงานศิลปะแขนงนี้ ติดต่อขอเข้าชมการทำงานอยู่แทบทุกวัน

บ้านคอยดินแดงในวันนี้จึงมีทั้ง โรงปั้นที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้ชมวิธีการทำงานและสามารถสอบถามพูดคุยกับช่างได้อย่างใกล้ชิด รวมทั้งยังสามารถพูดคุยกับศิลปินถึงวิถีคิดและขั้นตอนการทำงานศิลปะได้ หากมีการนัดหมายล่วงหน้า

นอกจากนี้ยังมีสตูดิโอของศิลปิน ห้องแสดงงานเซรามิคอาร์ต ห้องแสดงสินค้าประเภท ตกแต่ง โขว์รูมสำหรับขายสินค้าประเภทเทเบิลแวร์ และล่าสุดเจ้าของบ้านได้เปิดมุมร้านกาแฟไว้อำนวยความสะดวกสำหรับแขกที่มาเยือนอีกด้วย

“สำหรับนักศึกษาที่เข้ามาดูงาน บางคนถามว่างานปั้นมีอยู่อย่างนี้จะอยู่รอดได้มั๊ย เราก็พยายามสอนเขาเรื่องการพึ่งพาตัวเอง การเป็นศิลปินต้องรู้จักพึ่งตัวเอง ในขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักการพึ่งพาอาศัยกันด้วย ถ้าเราใช้ชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ทำงานดี อยู่รอดแน่นอน

“ปัญหามันเกิดขึ้นเพราะเกิดจากค่านิยมการบริโภคนิยมของมนุษย์โลก และการจัดการที่จะให้ความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับคืนมานั้น จะหมดหนทางถ้าเป็นไปได้ที่เป็นไปอย่างที่เป็นอยู่อย่างนี้ แต่สำหรับผมแล้ว ผมยังมีความหวังทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อสนองตอบต่อตนเองและเท่าที่ตัวเองจะทำได้ และยังมีมีความหวังกับมนุษย์ร่วมโลกที่อุทิศแรงกายแรงใจและมีความคิดไปในทำนองเดียวกันซึ่งมีจำนวนมากขึ้น และมากขึ้นทั่วทั้งโลก

“ตัวผมเอง ผมยังมีต้นกล้าแห่งความหวัง ต้นกล้าไม้ต้นหนึ่งก็คงเปรียบเหมือนมนุษย์หนึ่งคน ถ้าได้เพาะบ่มให้ดี มีดินมีน้ำที่ดีก็จะเติบโตเป็นต้นไม้แห่งความหวังได้ ผลิดอกออกผลต่อไปจนไม่มีที่สิ้นสุดเลย”

ไร่แม่ฟ้าหลวง อุทยานแห่งความสงบงามอย่างล้านนา

ไร่แม่ฟ้าหลวง ไม่ใช่ไร่ปลูกพืชพันธุ์ ต้นไม้เหมือนไร่ทั่วไป แต่เป็นไร่ที่**"ปลูกคน"** ที่สมเด็จพระราชทานทรัพย์สิ้นส่วนพระองค์ซื้อไว้เพื่อใช้เป็นสถานที่ทรงงานและอบรมเยาวชนจากถิ่นธูรกันดาร ในความดูแลของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ด้วยเหตุที่ทรงพบว่าชาวเขาตามจังหวัดชายแดนภาคเหนือมีความลำบากยากไร้ ต้องดิ้นรนทำมาหากินด้วยการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยและปลูกฝิ่น

นอกจากการเรียนตามตำราหรือในห้องเรียนแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง คือ การได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน พึ่งพาและสามัคคีกัน ต้องรู้จักดูแลตนเอง ดูแลกันและกัน ดังนั้นเยาวชนเหล่านี้จะถูกฝึกจนสามารถกลับไปเป็นผู้นำที่ดีของชุมชนตนเองได้ต่อไป ต่อมาหลังจากมีโครงการพัฒนาอ้อยคองฯ และระบบการศึกษาไปถึงประชาชนบนภูเขาสูงและที่ทุรกันดาร บทบาทของไร่แม่ฟ้าหลวง ที่เป็นไร่ปลูกคนก็จบลง

ปัจจุบันไร่แม่ฟ้าหลวงบนพื้นที่กว่า 150 ไร่ถูกปรับเปลี่ยนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิด **"อุทยานแห่งความสงบงามอย่างล้านนา"** ซึ่งได้ปรับสถานที่ให้เป็นอาคารอนุรักษ์วัตถุทางวัฒนธรรมล้านนา เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษา อนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมล้านนา และเป็นที่จัดแสดงงานศิลปะ วัฒนธรรม คนตรี ละคร อีกทั้งยังเหมาะสำหรับจัดงานเลี้ยงรับรองรูปแบบต่างๆ การประชุมสัมมนาหรือการประกอบพิธีกรรมพื้นเมืองเหนือในท่ามกลางบรรยากาศอันสงบขรึมขลัง

ในไร่แม่ฟ้าหลวง มีการจัดภูมิทัศน์เป็นสัดส่วนสวยงาม มีสวนที่ร่มรื่นด้วยหมู่พันธุ์ไม้พื้นเมือง และพันธุ์ไม้หอมนานาชนิด มีสระน้ำขนาดใหญ่ล้อมรอบบริเวณ โดยมีอาคารที่สำคัญอยู่ 3 หลัง คือ หอคำ หอคำน้อย และหอแก้ว

"หอคำ" สถาปัตยกรรมล้านนาที่ชาวเชียงรายร่วมกันสร้างเพื่อ **"ไหว้สาแม่ฟ้าหลวง"** ถวายเนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเจริญพระชนมายุ 84 พรรษา เมื่อปี พ.ศ. 2527 ซึ่งคำว่า**"ไหว้สาแม่ฟ้าหลวง"** เป็นภาษาเหนือโบราณแปลว่า การน้อมคารวะ ส่วน**"แม่ฟ้าหลวง"**เป็นคำที่ชาวไทยในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ใช้แทนพระนามของสมเด็จพระเจ้า

สำหรับตัวหอคำมีโครงสร้างและวัสดุที่ใช้อย่างล้านนาไทย คือ ตัวอาคารสอบเข้าเหมือนลักษณะเรือนล้านนาอย่างโบราณ ลวดลายประดับได้จากจังหวัดอุดรดิษฐ์ วัสดุใช้ไม้ทั้งหลัง แบบหลังคาได้ความบันดาลใจจากวัดในจังหวัดลำปาง เป็นหลังคาเก่าของบ้านในชนบทเป็นแผ่นไม้สัก

กว้างประมาณ 4 นิ้ว ซ้อนกัน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "แป้นเกล็ด"

ภายในเป็นที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุและงานพุทธศิลป์ มีทั้งพระพุทธรูปแบบล้านนา พม่า และเครื่องใช้พื้นบ้านในชีวิตประจำวัน รวมถึงเครื่องมือแกะสลักที่ใช้ในการพระศาสนา เช่น ตุ๊กกระด้าง หรือธงไม้ ขันดอกหรือภาชนะใส่ดอกไม้รูปเทียนบูชาพระ เครื่องสักกัณฑ์หรือเชิงเทียนไม้ แกะแท่งที่ใช้ตั้งถวายบูชาหน้าพระประธานในวิหารหรืออุโบสถของวัดทางภาคเหนือ แต่เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นวัดวาอารามเก่าแก่หลายแห่งถูกรื้อลง เพื่อสร้างขึ้นใหม่ตามแบบสมัยนิยม สักกัณฑ์ก็ได้ถูกยกย้ายถ่ายเทไปตามที่ต่างๆและขาดผู้สนใจ

สักกัณฑ์ในไร่แม่ฟ้าหลวงมีการแบ่งเป็นจังหวัดต่างๆในล้านนา ซึ่งแต่ละจังหวัดต่างก็มีศิลปะของสักกัณฑ์แตกต่างกันออกไป โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้รวบรวมมาเพื่ออนุรักษ์ไว้ให้อุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเกิดความภาคภูมิใจ นอกจากนี้ ยังมีผู้บริจาคสมทบอีกเป็นจำนวนมาก เครื่องสักกัณฑ์ทุกชิ้นที่จัดแสดงจะมีป้ายชื่อและแหล่งที่มากำกับ เช่น เทพทิพย์ สักกัณฑ์อย่างสันกำแพง ช้างแก้ว สักกัณฑ์อย่างหริภุญไชย บัวร้อยดอก สักกัณฑ์อย่างเขมรัฐและสุคนธประทีป สักกัณฑ์อย่างนันทบุรี

ใจกลางหอคำมีไม้ลำต้นใหญ่ปักห่างกันประมาณหนึ่งฟุต บนพื้นที่ปูด้วยทราย ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญ คือ "พระพร้าไต้" ลักษณะเป็นพระพุทธรูปไม้สักที่ใช้มัดได้ เป็นเครื่องแกะสลักอย่างสง่างาม จากอ.ลอง จ.แพร่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2236 โดยฝีมือช่างพื้นบ้าน ส่วนบริเวณรอบอาคารภายนอกเป็นที่จัดแสดงวัตถุไม้สลักรูปต่าง ๆ เช่น กระจาด พญานาค หงส์ เป็นต้น

ถัดจากหอคำเข้าไปประมาณ 500 เมตร คือ "หอคำน้อย" เป็นสถาปัตยกรรมศิลาแลงหลังคาแป้นเกล็ดไม้สักเช่นกัน อาคารเป็นแบบปิดทึบโดยรอบ มีเพียงช่องระบายลมที่เป็นช่องว่างระหว่างส่วนบนของผนังกับเพดาน โดยมีซี่กรงไม้กั้นพื้นที่ระหว่างภายในและภายนอกอาคาร

สถาปัตยกรรมล้านนาที่ออกแบบเฉพาะนี้เพื่อรักษาสภาพโบราณภายใน ซึ่งเป็นสถานที่เก็บรักษาภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่นบนกระดานไม้สัก โดยช่างเขียนชาวไทยลื้อ จากวัดเวียงคำ อ.สอง จ.แพร่ ภาพแสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ การแต่งกาย และวัฒนธรรมล้านนาเมื่อกว่าร้อยปีมาแล้ว สันนิษฐานว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้มีอายุเก่าแก่ตั้งแต่สมัยต้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

และก่อนที่จะไปถึงยังหอแก้ว ด้านหน้าเป็น "ศาลาแก้ว" ซึ่งจัดนิทรรศการแสดงเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่มีต่อปวงชนชาวไทย และอาคารสุดท้ายที่อยู่ติดกันนั้นก็คือ "หอแก้ว" ซึ่งภายในเป็นพื้นที่จัดแสดงศิลปวัตถุทางวัฒนธรรมและนิทรรศการทั้งนิทรรศการหมุนเวียนและนิทรรศการถาวร

สำหรับนิทรรศการถาวรเป็นเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับไม้สักราชินีแห่งป่าเหนือ การจัดแสดงเริ่มต้นด้วยการบอกเล่าประเภทของไม้สัก อันได้แก่ สักทอง สักขี้ควาย สักหยวก สักหิน และสักไฟ เปรียบเทียบความแตกต่างของไม้สักกับไม้ชนิดต่างๆ จากนั้นเป็นการขยายพันธุ์ไม้สักด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งการเพาะด้วยเมล็ด เนื้อเยื่อ กล้า และปักชำ

นอกจากนี้แล้วยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวล้านนาในอดีตที่ทำจากไม้ อาทิ กระจาดซักผ้า เครื่องมือปั่นฝ้าย กระจวยยิงด้าย เปลเด็ก ตะเกียงล้านนา หีบใส่ยาสมุนไพร หลูกหรือระหัดวิดน้ำ โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ทำด้วยไม้ อาทิ หลังคา ป่านลม และยังมีเครื่องใช้ต่างๆอีกเช่น รถม้าประกอบด้วยไม้สัก เกรียนเทียมวัว ปราสาทไม้สักในพิธีปลงศพของชาวมอญรอยพระพุทธรูปไม้สัก

ส่วนที่น่าสนใจอีกแห่งในหอแก้วคือ ห้องจัดแสดงพระพุทธรูป เพราะมีการสร้างสถาปัตยกรรมให้ผู้ชมได้เข้าใจถึงตำแหน่งการจัดวางพระพุทธรูปในโบสถ์หรือวิหาร และพระพุทธรูปในแต่ละยุคแต่ละสมัย อาทิ พระพุทธรูปไทยใหญ่ อีกทั้งยังมีสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่ทำจากไม้ เช่น ธรรมาสน์ บันไดนาค เป็นต้น

สิ่งต่างๆที่กล่าวมาถือเป็นความน่าสนใจในไร่แม่ฟ้าหลวง อุทยานแห่งความสงบงามอย่างล้านนา ที่มากไปด้วยศิลปวัฒนธรรมมากมายให้ผู้สนใจได้เลือกชม เลือกศึกษา หาคำความรู้ซึ่งชาวเชียงรายทุกคนภาคภูมิใจ

วัดร่องขุ่น งานศิลป์เพื่อแผ่นดิน

เมื่อประมาณ พ.ศ.2430 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 มีชาวบ้านเข้ามาจับจองที่ดินทำไร่นา บริเวณบ้านร่องขุ่นในปัจจุบันเพียงไม่กี่หลังคาเรือน โดยอาศัยลำน้ำสายเล็กๆ ที่ไหลลงสู่แม่น้ำแม่ลาวซึ่งมีลักษณะสีขุ่นเหลืองซีฟ ชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านร่องขุ่น" หรือบ้านร่องขุ่น ในภาษากลางมาโดยตลอด ว่า "บ้านร่องขุ่น" หรือบ้านร่องขุ่น ในภาษากลางมาโดยตลอด หลังขุนอุดมกิจ เกษมราษฎร์ นำครอบครัวเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นกว่า 50 หลังคาเรือน ท่านจึงคิดสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นในหมู่บ้าน

วัดร่องขุ่นถือกำเนิดครั้งแรก ณ ริมฝั่งแม่น้ำลาวทิศตะวันตกใกล้กับน้ำแม่มอญ คณะศรัทธาสร้างศาลาและกุฏิเป็นเรือนไม้ และได้อาราธนานิมนต์พระทองสุข บาวิน จากวัดสันทรายน้อยเป็นเจ้าอาวาสมาถึงสมัยคุณพ่อหมี แก้วล้อมใส ได้ย้ายวัดมาตั้งอยู่บริเวณหัวนาของท่าน ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามถนนด้านทิศตะวันตกติดกับลำน้ำร่องขุ่น ต่อมา กำนันทา ดิวรัตน์ เห็นว่าวัดวาเริ่มคับแคบ เพราะหมู่บ้านใหญ่ขึ้น จึงได้ย้ายวัดมาอยู่บนที่ดินในปัจจุบัน โดยนางบัวแก้วภรรยาของกำนันยกที่ดินให้สร้างวัดจำนวน 4 ไร่เศษ เมื่อสร้างเสร็จได้นิมนต์พระดวงจร อากาศโร จากวัดมุงเมืองมา

เป็นเจ้าของอาวาส และต่อมาพระดวงจร อากาโร ได้ย้ายไปจำพรรษาวัดอื่น ชาวบ้านได้ขออาราธนา นิมนต์พระใสว ชาคโร มาเป็นเจ้าอาวาส เมื่อพ.ศ. 2499 ถึงปัจจุบัน

พระใสว ชาคโร ได้สร้างพระอุโบสถในปี พ.ศ. 2507 และได้อาราธนาพระหินโบราณจาก หมู่บ้านหนองสระ อ.แม่ใจ มาเป็นพระประธานในอุโบสถ ปี 2520 ได้รับวิสุงคสิมา ปี 2529 ได้ บูรณซ่อมแซมกำแพงวัด ปี 2533 สร้างหอนั้น และ ซุ้มประตูวัด ปี 2537 พระใสว ชาคโรได้รับแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระครูชลาธิยานุยุต ปี 2534 คณะศรัทธาเห็นว่าวัดสร้างมา 38 ปี อยู่ในสภาพทรุดโทรมเป็นที่อยู่ของค้างคาวฝูงใหญ่ ใช้ทำสังฆกรรมไม่ได้ จึงคิดสร้างอุโบสถหลังใหม่ วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2538 ได้ทำพิธีรื้อถอนอุโบสถ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2538 ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ในการก่อสร้างวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2539 ได้ลงมือก่อสร้างอุโบสถหลังปัจจุบัน แต่เสร็จเพียงแค่นี้ โครงสร้างเท่านั้น ปัจจัยของวัดเริ่มขาดแคลนเพราะอยู่ในภาวะเศรษฐกิจฝืดฝ่องสนับแต่

ในปี 2540 อาจารย์ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ จิตรกรผู้มีชื่อเสียงระดับชาติ ซึ่งเป็นเลื้อดเนื้อของคนบ้านร่องขุนโดยกำเนิดพิจารณาตน เข้ามาสานต่อถวายเป็นพุทธบูชาหวังให้เป็น "งานศิลป์เพื่อแผ่นดิน" ด้วยปัจจัยของท่านเอง โดยพระครูชลาธิยานุยุตและชาวบ้านไม่ต้องลำบากหาเงินมาสร้างวัด

อาจารย์ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ได้เข้ามาทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมตามปรารถนาของท่าน จนทำให้วัดร่องขุนสวยงามประทับใจผู้คนที่มาเยี่ยมชม ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจากวัดร่องขุนที่ไม่มีใครรู้จัก กลายเป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัดและประเทศชาติ

โครงการก่อสร้างวัดเมื่อเสร็จสมบูรณ์ จะประกอบไปด้วยหมู่สถาปัตยกรรม 9 หลัง มีอุโบสถ หอพระธาตุ หอพระ หอบรรยายธรรม หอวิปัสสนา กุฏิพระ ซุ้มทางเข้าเขตพุทธาวาส หอศิลป์ ห้องสุขา อาจารย์ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ได้ซื้อที่ดินทางทิศใต้ 1 ไร่ 200 ตารางวา และคุณวันชัย วิชญชาคร ได้บริจาคที่ดินอีก 5 ไร่ 300 ตารางวา รวมเป็น 10 ไร่ 100 ตารางวา

อาจารย์ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ได้ตั้งจิตอธิษฐานขอถวายตนรับใช้พุทธศาสนาเพื่อสร้างวัดร่องขุน ตั้งแต่ท่านอายุ 42 ปี (พ.ศ.2540) เป็นต้น ไปจวบจนกว่าจะสิ้นลม ณ วัดแห่งนี้ ท่านสิ้นแล้วซึ่งความปรารถนาใดๆในวัฏฏทางโลก ท่านมุ่งอุทิศถวายตนเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และมวลมนุษยชาติ อันเป็นที่รักของท่านด้วยความศรัทธาเชื่อมั่น

อาจารย์ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ สร้างโบสถ์ในเขตพุทธาวาสเปรียบเหมือนบ้านของพระพุทธเจ้าสี่ขาว แทนพระบริสุทธคุณของพระเจ้า กระจกขาว หมายถึงพระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่แปลงประกายไปทั่วโลกมนุษย์และจักรวาล สะพานหมายถึงการเดินข้ามวัฏสงสาร

มุ่งสู่พุทธภูมิ ก่อนขึ้นสะพานครึ่งวงกลมเล็กหมายถึงโลกมนุษย์ วงใหญ่ที่มีเขี้ยวเป็นปากของพญามาร หรือพระราหู หมายถึง กิเลสในใจแทนขุมมรณคือทุกข์ ผู้ใดจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในพุทธภูมิต้องตั้งจิตปลดปล่อยกิเลสตัณหาของตนเองทิ้งลงไปปากพญามาร เพื่อเป็นการชำระจิตใจ เราให้ ผ่องใส ถึงจะเดินผ่านขึ้นไป บนเส้นของสะพานจะประกอบไปด้วยสุรรวมกัน 16 ตัว ข้างละ 8 ตัว หมายถึง อุปกิเลส 16 จากนั้นก็จะถึงกึ่งกลางสะพานหมายถึงเขาพระสุเมรุ เป็นที่อยู่ของ เทวดาด้านล่าง เป็นสระน้ำหมายถึงสี่ทันตมหาสมุทร มีสวรรค์ตั้งอยู่ 6 ชั้น แทนด้วยดอกบัวทิพย์ 16 ดอกรอบอุโบสถ ดอกที่ใหญ่สุด 4 ดอก ตรงทางขึ้นด้านข้างโบสถ์ หมายถึง ชุ่มพระอริยเจ้า 4 พระองค์ ประกอบด้วยพระโศดาบัน พระสัทธาคามิ พระนาคามี และ พระอรหันต์เป็นสงฆ์สาวกที่เราควรกราบไหว้บูชา ก่อนขึ้นบันไดครึ่งวงกลมหมายถึงโลกกุตตรปัญญา บันไดทางขึ้น 3 ชั้น แทน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ผ่านแล้วจึงไปสู่แผ่นดินของรูปพรหม 4 แทนด้วยดอกบัวทิพย์ 4 ดอก และบานประตู่ 4 บาน บานสุดท้ายเป็นกระจกสามเหลี่ยมแทนความว่าง (ความหลุดพ้น) แล้วจึงจะก้าวข้ามธรณีประตูเข้าสู่พุทธภูมิ

แรงบันดาลใจที่ทำให้อาจารย์เฉลิมชัย ทุ่มตัวทุ่มใจอุทิศตนสร้างวัดไปจนตายมีอยู่ 3 สิ่ง คือ

ชาติ - อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ กล่าวว่าท่านเกิดบนแผ่นดินไทย ในหมู่บ้านเล็กๆ ชื่อว่า บ้านร่องขุน ในจังหวัดเชียงราย เกิดมาไม่มีไฟฟ้า เกิดออกมาเมื่อครกตกลงบนแผ่นดินนี้ จึงรักบ้านเมืองและประเทศ ตอนเด็กๆปรารถนาอยากเป็นทหารรับใช้ชาติ แต่เรียนไม่เก่ง วาดรูปเก่งจึงหวังว่าวันหน้าจะสร้างงานศิลปะให้ยิ่งใหญ่ฝากไว้ให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน ณ ที่เกิด

ศาสนา-อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ กล่าวว่าท่านเคยเลวมาก่อนคือปฏิบัติความชั่ว พอเรียนจบมหาวิทยาลัยแล้ว ความเลวก็ยิ่งเพิ่มขึ้นด้วย แต่พออาจารย์เฉลิมชัย มาพบกับธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็นเหมือนหาวหายนามอันแหลมฟาดมาที่ใจ เมื่อจิตพศ ธรรมะเหมือนน้ำเย็นดับความร่ำร้อนลึกๆในจิต และเป็นน้ำอุ่นๆให้อุ่นจิต เมื่อมีอาการหวาดผวาลังเลในสังขารก็ใช้ธรรมะฆ่ากิเลสในจิตใจกว่า 20 ปี จึงได้ค้นพบความสุขสงบ สว่างในจิต เกิดสุขกับตนเอง ครอบครัว บริวาร และเพื่อนร่วมโลกทุกคน อาจารย์เฉลิมชัยจึงได้ประกาศตนอุทิศชีวิตนี้ให้แก่ พระพุทธศาสนา ขอเป็นผู้ค้ำจุนพระศาสนา สืบสานงานพุทธศิลป์ของแผ่นดินให้เป็นที่ประจักษ์ยอมรับของคนทั่วโลกให้ได้

พระมหากษัตริย์-เมื่ออาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ เรียนอยู่ที่คณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์เฉลิมชัย เคยได้ยื่นครุบาอาจารย์ พุดถึงพระเจ้าอยู่หัวว่า พระองค์เคยรับสั่งว่า "งานศิลปะประจำรัชกาลของเราทำไมไม่เห็นมี ทุกรัฐกาลเขามีกงานศิลปะที่แสดงเอกลักษณ์กันทุกรัฐกาล วัฒนาอารามที่สร้างกันใหม่ ก็ยังยึดอิทธิพลศิลปะเก่าๆอยู่"

พออาจารย์เฉลิมชัยโตพอที่จะเข้าใจพระราชประสงค์ของพระองค์ท่าน จึงตั้งใจเรียนภาควิชาศิลปะไทย เพื่อหวังว่าสักวันหนึ่งจะทำถวาย และในที่สุดก็ได้ทำตามที่ตั้งใจ อาจารย์เฉลิมชัยได้เข้าเฝ้าฯถวายงานใกล้ชิดกับพระองค์ท่าน ทำให้เกิดความรักพระองค์ท่านมากเหลือเกิน ได้พบเห็นพระอัจฉริยภาพทางศิลปะ และพระเมตตาของพระองค์ท่าน ทำให้เกิดความตื่นตัน สำนักในพระมหากรุณาธิคุณที่ท่านมีต่องานศิลปะของชาติ อาจารย์เฉลิมชัย กล่าวว่า **"ผมจึงตั้งความปรารถนาที่จะถวายชีวิต ในช่วงเวลาที่ดีที่สุดของตนเองสร้าง งานพุทธศิลป์ เพื่อให้เป็นงานศิลปะประจำรัชกาลพระองค์ท่านให้ได้และจะถวายชีวิตไปจนตายคาวัด"**

เชียงรายเมืองศิลปะ : การเคลื่อนไหวทางศิลปะร่วมสมัย

เชียงรายเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ที่มีลักษณะเฉพาะตัวคือเป็นที่ตั้งของอาณาจักรที่เกิดขึ้นก่อนเมืองหลวงของล้านนาคือเมืองเชียงใหม่ก่อเกิดการผสมผสานศิลปะแนวจารีตแบบล้านนาเข้ากับแสวงหาแนวทางของตนให้ปรากฏอยู่ในผลงานที่ผ่านมาของศิลปินเชียงราย การเคลื่อนไหวทางศิลปะร่วมสมัยในเชียงราย เกิดขึ้นจากกลุ่มศิลปินที่เป็นคนเชียงรายและศิลปินที่พำนักถาวรในเชียงรายที่ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานศิลปะและเคลื่อนไหวทางสังคมศิลปะต่อจังหวัดเชียงรายหลายรูปแบบ โดยมีแรงบันดาลใจจากศิลปินผู้บุกเบิกงานศิลปะร่วมสมัยเป็นสายธารสืบเนื่องกัน จาก จำรัส พรหมมินทร์ ดำรง วงศ์อุปราช ถวัลย์ ดัชนี ฯลฯ

จำรัส พรหมมินทร์ ได้สร้างบ้านที่เป็นพื้นที่ทางศิลปะของตนเองในปี พ.ศ.2515 ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ศิลปินรุ่นใหม่ในจังหวัดเชียงราย และเยาวชนที่กำลังศึกษาในสถาบันทางศิลปะ โดยที่เหล่าศิลปินแต่ละคนนั้นได้แสดงผลงานเดี่ยวและกลุ่มอย่างต่อเนื่องแต่ยังไม่ทำให้เกิดกลุ่มของศิลปินเชียงราย ต่อมาอีกราว 20 ปีซึ่งจะก้าวถึงจุดเริ่มของการเคลื่อนไหวทางศิลปะร่วมสมัยในจังหวัดเชียงรายโดยในปีพ.ศ.2532ได้มีการแสดงนิทรรศการการจลุมกรรมศิลป์วัฒนธรรมล้านนาไทย ของกลุ่มสล่าไต่ยวน ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2535 มีการแสดงนิทรรศการศิลปะ 9 สล่า เชียงราย เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนพรรษาครบ 5 รอบของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ณ โรงแรมดุสิตอีสต์แลนด์รีสอร์ท เชียงรายและโรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพฯ เพื่อหารายได้สมทบทุนสร้างศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ.2536 หอศิลป์ อหิงสา เชียงราย ได้ แสดงนิทรรศการผลงานศิลปะ 17 สล่าเชียงราย นับเป็นการปรากฏตัวของกลุ่มศิลปะร่วมสมัยในพื้นที่ชายขอบของประเทศไทย การแสดงผลงานนามของศิลปินเชียงรายยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเกิดสมาคมศิลปินเชียงราย การเคลื่อนไหวในการการหออศิลป์ที่มีมาตรฐานในเชียงราย การเกิดขึ้นของ"บ้านศิลปินเชียงราย" การที่หน่วยงานของรัฐเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของศิลปะร่วมสมัย โดยกระทรวงวัฒนธรรมที่นำศิลปินแห่งชาติมาปฏิบัติการศิลปะในจังหวัดเชียงราย การที่สถาบันอุดมศึกษาสนับสนุนการแลกเปลี่ยนศิลปะร่วมสมัยในกลุ่มประเทศ

อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกับจังหวัดเชียงราย การระดมทุนในการบูรณะวัดในสิบสองปันนาโดยกลุ่มศิลปินเชียงราย ในเมืองเชียงรายได้มีการจัดแสดงผลงานศิลปะอย่างต่อเนื่องจากศิลปินทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงศิลปินเชียงรายได้ไปแสดงงานยังต่างประเทศอย่างต่อเนื่องนับว่าเชียงรายเองเป็นหมุดหมายทางศิลปะร่วมสมัยแห่งหนึ่งในแผนที่ของเหล่าศิลปินทั่วโลกที่จะมาเยือนและแสดงงานสักครั้งในชีวิต

การจัดปฏิบัติการศิลป์ ร้อยใจศิลปินสิบศิลป์เมืองเชียงราย ในปีพ.ศ.2554 เป็นการเคลื่อนไหวทางศิลปะร่วมสมัยที่สำคัญในจังหวัดเชียงรายโดยการสนับสนุนของจังหวัดเชียงรายและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย เพื่อที่จะเป็นเป้าหมายในการเดินทางเข้ามาปฏิบัติงานทางศิลปะของเหล่าศิลปินทั่วโลกต่อไป

จังหวัดเชียงรายเป็นถิ่นเกิดและตั้งหลักชีวิตของศิลปินจำนวนมาก เป็นดินแดนที่ศิลปะและวัฒนธรรมสืบเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อเกิดศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานโดยได้รับแรงบันดาลใจจากสภาพสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีสุนทรียภาพแห่งอนุภาควัฒนธรรมล้านนา ถึงแม้ว่าปัจจุบันศิลปินส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาและฝึกฝนจากสถาบันที่มีแนวทางและแนวคิดของหลักสูตรเป็นแบบตะวันตก ทั้งในประเทศและต่างประเทศก็ตาม แต่เมื่อมาสร้างผลงานที่บ้านเกิดหรือมาอยู่อาศัยแบบถาวรที่เชียงรายแล้ว ผลงานจะมีการคลี่คลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสายสกุลศิลปะร่วมสมัยเชียงราย แต่ก็มีลักษณะที่เป็นเอกภาพในความหลากหลายทั้งเทคนิค วิธีการ รูปแบบ แนวคิด แต่จะมีความเชื่อมโยงกันในมิติของอุดมคติและความมุ่งหวัง มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่สามารถเชื่อมโยงกับศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้

เหล่าศิลปินที่เป็นคนเชียงรายรวมถึงศิลปินผู้ที่ถิ่นพำนักถาวรในจังหวัดเชียงรายได้สร้างพื้นที่ทางศิลปะที่เป็นเรียกกันว่า “บ้านศิลปินจังหวัดเชียงราย” หมายถึงที่พักอาศัย ที่ทำงาน หรือสถานที่สำคัญที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นศิลปะสถาน ที่ศิลปินได้เปิดให้เข้าชม ซึ่งปัจจุบันก็มีบางคนได้เปิดให้ผู้ที่สนใจ หรือเปิดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้กันว่า เป็นแหล่งสร้างแรงบันดาลใจทางศิลปะ โดยบ้านศิลปินเชียงรายได้มีบทบาททางสังคมจนกลายเป็นสถาบันหลักทางศิลปะ

การเคลื่อนไหวทางสังคมเรื่อง “บ้านศิลปินเชียงราย”มีมานานแล้ว แต่ปรากฏอย่างเด่นชัดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา ได้มีการไปมาหาสู่ระหว่างผู้ที่สนใจงานศิลปะมาท่องเที่ยวเพื่อพบปะพูดคุยกันจนถึงอาจถูกใจผลงานศิลปะก็อาจตกลงกันในการซื้อขายผลงาน ตลอดจนเป็นช่วงที่กลุ่มศิลปินรุ่นใหม่ ๆ ที่ได้ไปศึกษาเดินทางกลับมายังบ้านเกิด หรือเดินทางตั้งใจมาปักหลักทำงานที่จังหวัดเชียงรายด้วยการชักชวนจากศิลปินที่เป็นคนเชียงราย หลายคนประสบความสำเร็จ มี

บางส่วนที่เป็นส่วนน้อยที่เริ่มมีชื่อเสียงและได้เปลี่ยนแนวคิดของตนเอง เดินทางไปทำงานที่ กรุงเทพมหานคร

ในการที่ศิลปินเชียงรายมีลักษณะเฉพาะในเรื่องการกลับมาสร้างสรรค์ผลงาน นอกจาก ปัจจัยในตัวศิลปินแต่ละคนที่แตกต่างกันแล้ว ยังมีปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลง ของจังหวัดเชียงราย กล่าวคือ ผลของการประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า ใน รัฐบาลยุคพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ช่วงปี พ.ศ. 2533-2534 ยังผลให้เศรษฐกิจของเมืองชายแดน ต่างๆ มีแนวโน้มเติบโตขึ้น การเปลี่ยนภาพลักษณ์ของสามเหลี่ยมทองคำที่มีภาพลักษณ์แห่งดินแดน ยาเสพติด มาเป็นสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทำให้เมืองเชียงรายมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมี อนาคต และที่เหนือสิ่งอื่นใด โครงการพัฒนาโดยอยู่ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรง ได้ตั้งพระราชปณิธาน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ป่าเขา ดันน้ำ ใน เขตจังหวัดเชียงราย โดยพระองค์ทรงสร้างพระตำหนักที่ดอยตุง ยังผลให้ประชาชนในจังหวัด เชียงรายได้พึ่งพระบารมีและมีกำลังใจในการพัฒนาบ้านเกิดของตนเอง ทั้งหมดนี้ส่งผลให้เชียงราย เป็นเมืองที่ได้ต้อนรับผู้มาเยือนเพิ่มมากขึ้นทุกปีจนถึงปัจจุบัน

“บ้านศิลปินเชียงราย”ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสุนทรียภาพ เป็นผลงานทางเศรษฐกิจเชิง สร้างสรรค์ที่มีคุณค่าที่เกิดขึ้นโดยศิลปินในพื้นที่ของศิลปินเอง ผู้ที่จะไปเยี่ยมชมบ้านศิลปิน เชียงรายจะต้องเตรียมความพร้อมที่จะศึกษาหาข้อมูลที่จะชื่นชมศิลปะ และจะต้องเข้าไปเยี่ยมชมเยื่อ แบบเคารพสถานที่และเคารพต่อความเป็นตัวตนของศิลปิน ผู้มาเยือนก็จะได้รับแรงบันดาลใจและความ อิ่มเอมใจกลับไปและอยากกลับมาเที่ยวอีกครั้ง

4.4 กลุ่มที่4 อาหารและวิถีการกิน

รสเชียงราย : อาหารเชียงรายในแง่วัฒนธรรมล้านนา

เชียงรายเป็นหนึ่งในจังหวัดกลุ่มล้านนา มีวัฒนธรรมการกินอาหารแบบล้านนาที่ ผสมผสานกับวัฒนธรรมอาหารของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง รวมถึงชนชาติไต จีนและกลุ่มชน อิสลาม ที่ไปมาหาสู่กันในอดีต จนหลอมรวมมาเป็นอาหารล้านนา ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของ คนเชียงราย แต่กว่าที่คนเชียงรายจะมีวิถีการดำเนินชีวิตมาจนถึงปัจจุบัน บรรพบุรุษได้สั่งสม ถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหารการกินผ่าน โครงสร้างทางสังคม โดยมีความเชื่อ ค่านิยมด้าน อาหารผ่านประเพณีพิธีกรรม และจากสภาพสังคมใน โลกยุคโลกาภิวัตน์ สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ไป ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตด้านอาหารของคนเชียงราย

คติความเชื่อและค่านิยมที่มีต่ออาหารล้านนาของคนเชียงราย

ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารศักดิ์สิทธิ์

เป็นคติความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธที่ คนล้านนาเชียงรายส่วนใหญ่นับถือจึงมีกิจกรรม พิธีกรรมทางศาสนาในวิถีชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนถึงตายซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ได้รับการสืบทอดจาก บรรพบุรุษล้วนแล้วแต่มีคุณค่าต่อบุคคลและสังคม ดังนั้น ความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาที่มีอาหารเข้ามาเกี่ยวข้องจะมีประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ ประเพณีกวนข้าวทิพย์ และ พิธีถวายข้าวพระเจ้า (ถวายอาหารพระพุทธรูปในวัดหรือพระพุทธรูปประจำบ้าน) และความเชื่อเกี่ยวกับอาหารในการทำบุญตามประเพณี ได้แก่การदानข้าวใหม่ การदानกล้วยสลาก งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน ประเพณีสงกรานต์

ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารต้องห้าม หรือ ชิด

เป็นกลุ่มอาหารที่มาจากคติความเชื่อที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อในอาหารผ่าน พิธีกรรม เนื่องจากคนล้านนาเชียงรายดั้งเดิมมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้แก่ความเชื่อเรื่องผี ดังนั้น ผีจะมีบทบาทต่อวิถีการดำรงชีวิตประจำวันอย่างยิ่ง โดยเชื่อว่าธรรมชาติทุกชนิดที่มีอยู่ใน โลกจะดำรงอยู่ได้ เช่น แผ่นดิน แม่น้ำ อากาศ ภูเขา ป่าไม้ พืช สัตว์ ตลอดจนมนุษย์ จะต้องมีการ ศึกษาคู่มือหรือ สิ่งที่รักษาคุ้มครองนั้นเรียกว่า ผี ดังนั้นผีจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เพื่อ แสดงความเคารพและความกตัญญูต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ คนล้านนาจึงได้จัดสิ่งที่มีความสำคัญ คือ อาหารล้านนาที่มีคุณค่าเป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ พิธีบวงสรวง พิธีไหว้ผีปู่ย่า พิธี ไหว้ผีเสื้อบ้าน พิธีอารักข์ พิธีแก้บน พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีเลี้ยงผีสัมพะเวสี

ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารต้องห้าม หรือ ชิด สรุปลงไว้ว่าเป็น อาหารต้องห้ามในชีวิตประจำวัน เช่นอาหารบางอย่างจะกินได้เป็นปกติ แต่ในบางสถานการณ์ อาหารชนิดเดียวกันจะถูกห้ามนำมาใช้ เลี้ยงลูกกัน เช่นไม่นิยมนำเนื้อเป็ดและหอยจู้บมาทำอาหารต้อนรับเพื่อนฝูงที่สนิทรักใคร่กัน จะทำให้ มิตรภาพห่างเหินหรือ สูญเสียมิตรภาพที่ดีไป ซึ่งมาจากขั้นตอนวิธีการทำที่ยุ่งยากและกินยาก จึง นับว่าเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล สมควรนำไปปฏิบัติและถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อไปทราบ ส่วนอาหารต้องห้ามในงานอวมงคล เช่นงานศพสามารถทำอาหารได้ทั่วไป แต่ไม่ควรทำอาหาร ประเภทมีเส้น โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้คนเสียชีวิตเป็นเส้นสายต่อเนื่องกันไปไม่รู้จบสิ้น ซึ่งเป็น สิ่งที่ไม่ปรารถนาของคนในชุมชน

นอกจากนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นช่างทรง ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบ เช่นเรื่องอาหารการกินที่มีอาหารต้องห้ามหลายชนิดโดยเฉพาะอาหารที่มีลักษณะเป็นเมือกกลื่น เช่น ผักปลัง กระจับปี่ หรืออาหารประเภทเย็นเช่น น้ำเต้า ที่เชื่อว่าจะทำให้คาถาเสื่อม ซึ่งหากไม่ปฏิบัติ ตามจะเกิดอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ จึงนับว่าผู้ที่ทำหน้าที่ช่างทรงล้วนแล้วแต่มีภาวะร่างกาย หรือสุขภาพไม่ปกติเช่นคนทั่วไป จึงต้องระมัดระวังในเรื่องการกินอาหารเป็นพิเศษ

อาหารของผู้ที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ

ซึ่งหมายถึง เด็กทารก ผู้สูงอายุ สตรีตั้งครรภ์และหลังคลอดบุตร รวมถึงภาวะที่ร่างกายเจ็บป่วย อาหารของวัยทารกต้องเน้นเรื่องการเจริญเติบโตโดยการให้อาหารอ่อนที่อุดมไปด้วยสารอาหารที่จะส่งผลถึงทุกส่วนของร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง การฝึกให้ร่างกายเคยชินกับอาหารแต่ละชนิดแบบค่อยเป็นค่อยไป ส่วนผู้สูงอายุ อาหารที่ได้รับควรให้เหมาะกับสภาพร่างกายที่ไม่ต้องการการเจริญเติบโต ระบบการย่อยอาหารอ่อนล้าลง ส่วนอาหารของสตรีตั้งครรภ์และหลังคลอดบุตร รวมถึงภาวะที่ร่างกายเจ็บป่วย ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ร่างกายอ่อนแอกว่าปกติ ต้องการการดูแลด้านอาหารการกินเป็นพิเศษ ควรเป็นอาหารที่อ่อน ย่อยง่าย รสชาติไม่จัด กลิ่นไม่แรง ไม่ส่งผลเสียต่อร่างกาย ละเว้นอาหารประเภทหมักดอง การใช้อาหารเป็นยาจากพืชผักสมุนไพรที่ใช้ปรุงหรือประกอบเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้อาการผิดปกติของร่างกายกลับเข้าสู่ภาวะปกติได้โดยไม่ต้องใช้ยาแผนปัจจุบันหรือใช้ในปริมาณที่น้อยที่สุด

อาหารเกียรติกษ

เป็นอาหารที่จัดสำหรับบุคคลที่มีความสำคัญเป็นพิเศษทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม คนล้านนาเชียงรายถือว่าสิ่งที่จะนำมาต้อนรับจะต้องเป็นอาหารที่ทรงคุณค่าทั้งด้านโภชนาการและศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ดังนั้น ลาบ จึงได้รับเกียรติอย่างยิ่งในบรรดาอาหารล้านนาทั้งหลาย ประกอบกับชื่อ คำว่า “ลาบ” เป็นคำพ้องเสียง กับคำว่า “ลาภ” ซึ่งหมายถึง ความมีโชคลาภ ลาบที่นิยมนำมาต้อนรับเพื่อนฝูงที่มีความสนิทสนมกันจะเป็น ลาบดิบปรุงด้วยเนื้อหมู หรือเนื้อวัว ควาย โดยการปรุงลาบดิบต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษจากฝีมือของเพื่อนฝูง จึงนับว่าเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างความสนิทสนมในระหว่างเพื่อนฝูงอีกกิจกรรมหนึ่ง ส่วนแขก ผู้มีเกียรติของบ้านเมืองจะเป็นลาบคั่ว และส่วนใหญ่มักจะจัดเลี้ยงแบบขันโตก ซึ่งจะมีพิธีการแห่ขันโตกด้วยการแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนา จึงนับว่าลาบได้รับเกียรติให้เป็นอาหารบนขันโตกที่มีความสำคัญในระดับต้น ๆ ถัดมาคือ แกงฮังเล ใส่อั่ว แกงอ่อม น้ำพริกอ่อง ต่อมาในระยะหลังจะมีแกงแคที่มีคุณค่าทางสมุนไพรและน้ำพริกหนุ่มเพิ่มเข้าไปด้วย

ความเชื่อและค่านิยมจากการกินอาหารในชีวิตประจำวัน อาหารล้านนาเชียงรายมีรูปแบบลักษณะและวิธีการปรุงที่หลากหลายล้วนแล้วแต่ประกอบไปด้วยเครื่องปรุงที่ทำให้เกิด รสชาติ กลิ่น สี สัน หน้าตา ที่ชวนกิน โดยอาหารประเภทแกงผักจะมีองค์ประกอบของผักเป็นส่วนใหญ่ มีประเภทโปรตีนได้แก่ หมู เนื้อ ปลา ปลาแห้ง ส่วนประเภทที่ปรุงจากเนื้อล้วน ๆ ก็มักมีเครื่องปรุงที่เป็นสมุนไพรที่ให้กลิ่นหอมและรสชาติเฉพาะตัว สามารถนำของสดดิบมาเป็นอาหารได้ เช่น หลู้เลือด สามารถนำอาหารที่เกือบเน่าเสียมาทำเป็นอาหารได้ เช่น จิ้นฮุ่ม ซึ่งในอดีตอาจเกิดจากความบังเอิญ แต่ในปัจจุบันเกิดจากความตั้งใจ อีกทั้งประเภทน้ำพริกต่าง ๆ มีทั้งปรุงจากเนื้อและพืชผัก กินกับผักนึ่งนานาชนิด อาหารล้านนาเชียงรายจะได้รสชาติความหวานธรรมชาติจากผักและเนื้อ ที่ไม่โชมาจากน้ำตาล ซึ่งสนองตอบความต้องการของผู้กินเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

รวมทั้งการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยังคงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางโภชนาการ เนื่องจากกระบวนการปรุงไม่ได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปด้วยการใช้วิธีและขั้นตอนที่จะทำให้สารอาหารที่มีประโยชน์สูญหายไป อีกประการหนึ่งอาหารล้านนายังปรุงด้วยเครื่องสมุนไพรพื้นบ้านที่ปราศจากสารเคมีมีสรรพคุณทางยา เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของคนในวัยต่างๆ จึงนับว่าอาหารล้านนาเชียงรายยังคงรักษาภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สั่งสมมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ให้ทราบว่าชาวล้านนาเชียงราย มีวัฒนธรรมด้านอาหารที่มีความเป็นเลิศและเป็นเอกลักษณ์

คุณค่าอาหารจากภูมิปัญญาดั้งเดิม

อาหารในเชียงรายที่เรากินกันทุกวันนี้ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้เสาะแสวงหา ลองผิดลองถูกมานานจนรับรองได้ว่าเป็นสิ่งที่ปลอดภัยต่อสุขภาพร่างกาย มีรสชาติอร่อย ราคาไม่แพง และอาหารบางอย่างยังช่วยรักษาอาการผิดปกติของร่างกายเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้หายไปได้โดยไม่ต้องใช้ยาจากแพทย์แผนปัจจุบัน อาหารเหล่านี้มีวิธีปรุงมากมายที่เหมาะสมกับสภาพสังคม สภาพแวดล้อม ซึ่งอาหารที่เสร็จสุกออกมาแล้ว จะแสดงให้เห็นว่าได้ใช้วัฒนธรรม ความรู้ ความพิถีพิถัน ความสุนทรีย์ในการปรุงหรือไม่ เพื่อให้อาหารที่ออกมาดูดี สมองความต้องการของผู้บริโภค หรือปรุงออกมาตามมีตามเกิดเพียงแต่ให้สุกกินได้เท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการหาอาหารหรือปรุงอาหารเป็นความต้องการทั้งทางสุขภาพร่างกายและคุณค่าทางด้านจิตใจ โดยช่วงเวลาที่มื้ออาหารท้องถิ่นแต่ละชนิดเกิดขึ้น เป็นช่วง เวลาที่ชาวบ้านทั่วไปรอคอยที่จะได้กินในรอบปี ซึ่งวัตถุดิบที่เป็นอาหารท้องถิ่นเหล่านี้มักจะมีราคาก่อนข้างแพงในต้นฤดูที่มีของน้อยแต่ความต้องการมีมาก คุณค่าที่เกิดขึ้นคือผู้ที่กินได้ทั้งความอร่อยทางปากและความสุขทางใจ ซึ่งอาหารท้องถิ่นเหล่านี้จำแนกได้หลายประเภท ได้แก่

ประเภทพืชน้ำ เช่น เต้า ผำ และไถ ซึ่งเป็นพืชน้ำและสาหร่ายน้ำจืดสีเขียว เกิดในท้องไร่ท้องนา หรือหนองน้ำที่มีน้ำสะอาด ยกเว้นไถจะมีเฉพาะในแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา

ประเภทพืชบก มีหลายชนิด หลายรสชาติได้แก่ กลุ่มผักที่มีรสหวาน เช่น ผักหวานป่า ผักหวานบ้าน กลุ่มผักที่มีรสขม เช่น ผักฮ้วนหมู ใบเพกา มะระขี้นก ผักกลุ่มนี้ช่วยดับร้อน ช่วยให้นอนหลับ กลุ่มผักที่มีรสมัน เช่น ผักเหือด ชะอม ผักกลุ่มนี้ช่วยลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ

กลุ่มผักที่มีรสเปรี้ยว เช่น ผักปุย่า ช่วยแก้ไอ ระบายท้อง กลุ่มผักที่มีรสฝาด เช่น ขนุนอ่อน ผักกลุ่มนี้ช่วยเคลือบแผลในกระเพาะอาหาร กลุ่มผักที่มีรสจืดอมหวาน เช่น ผักกูด ผักบู่ไทย ผักชีฝรั่ง ผักกลุ่มนี้ช่วยบำรุงหัวใจ แก้อ่อนเพลีย กลุ่มผักที่มีรสเผ็ด เช่น ผักเชียงดา เมื่อสุกจะมีรสหวาน ทำให้แกงมีรสกลมกล่อมขึ้นซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษของผักชนิดนี้ กลุ่มผักที่มีรสเฝื่อน เช่น ดอกหมากผู้ มีรสเฉพาะ เฝื่อน ขมเล็กน้อยเมื่อต้มสุกรสจะเจือลงในอาหารทำให้มีรสกลมกล่อมขึ้นหรือหน่อข่า ซึ่งข่าเป็นสมุนไพรที่กินได้หลายส่วน ผักกลุ่มนี้ช่วยแก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ กลุ่มผักที่มีรสซ่า เช่น มะแขว่น ผักไผ่ เป็นผักที่ใช้กินแกงส้มอาหารรสเฝื่อน มีกลิ่นและรสชาติเฉพาะตัว เช่น

จน กลิ่นหอมเย็น รสซ่า ผักกลุ่มนี้ช่วยขับลม ลดอาการเกร็งของกระเพาะอาหารและลำไส้ และวิธีการกินผักหลาย ๆ ชนิดในรายการอาหารเดียว แต่สามารถกินผักได้ถึง 26 ชนิด ได้แก่ แกงแค ซึ่งเป็นเสมือนเป็นแกงผักรวมของคนของคนเชียงราย ที่มีรสชาติอร่อยถูกปาก ถูกใจคนทั่วไป นับเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษได้คิดค้นและถ่ายทอดไว้ให้คนรุ่นหลัง

ประเภทสัตว์ ที่เป็นแมลงและมด มีอยู่หลายชนิด ลักษณะเด่นของแมลงเหล่านี้คือรสชาติมัน มีกลิ่นเฉพาะตัว มีตามฤดูกาลให้กินสด ๆ มักเกิดในดิน กินได้ทั้งตัวอ่อน และตัวโตเต็มที่ เช่น แมงมัน ส่วนที่อาศัยเกิดตามต้นไม้ เช่น ไช้มดส้ม (ไช้มดแดง) ตัวอ่อนฝิ่ง รสชาติหอมมัน ตัวอ่อนต่อ ส่วนแมลงที่เกิดในทุ่งนาช่วงเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว เช่น แมงจอน (แมงกะซอน) แมงดา นำมาตำน้ำพริก จะมีรสมันกลิ่นหอมเฉพาะตัว แมลงที่อาศัยเกิดในต้นไม้ไผ่ คือ แ่น้ และแมลงที่อาศัยเกิดตามทุ่งนา เช่น แมงเนียง แมงหนิ้ว ประเภทสัตว์สี่ตัวเล็ยคลาน เช่น แลน นำมาแกงอ่อม ปัจจุบันหากินได้ยากราคาแพง งูสิง นำมาขยำคล้ายยาไก่ ปัจจุบันหากินได้ยากอีกเช่นกัน ไม่มีการซื้อขายประเภทสัตว์ปีก เช่น นกคุ้ม เป็นนกที่อาศัยอยู่ตามชายป่า นำมาทำแกงแค แกงอ่อม ปัจจุบันหากินได้ยาก ประเภทสัตว์อื่น เช่น ตุ่น เป็นสัตว์ที่ขุดรูอาศัยอยู่ในดิน มีรูปร่างลักษณะคล้ายหนู วิธีกินคือ นำมาย่าง แกงแค แกงอ่อม ปัจจุบันไม่ค่อยมีวางขายในตลาดแต่ชาวบ้านยังขุดกินกันอยู่ ประเภทการถนอมอาหารจากสัตว์น้ำ เช่น ปลาจ่อม ปลาต้ม ปลาร้า

ประเภทเห็ด เป็นอาหารป่า เพราะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ในป่าที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เกิดในฤดูฝนพื้นดินชื้น ได้แก่ เห็ดถอบ เห็ดห้า เห็ดปลวกหรือเห็ดโคน ส่วนที่เกิดตามขอนไม้ผุ เช่น เห็ดตามอด เห็ดลม ที่ปัจจุบันเกษตรกรสามารถเพาะขึ้นเองได้ เห็ดป่าชนิดอื่นๆ เช่น เห็ดหล่ม เห็ดแดง เห็ดไข่ห่าน ชาวบ้านจะออกไปเก็บตามดอยตามป่ามาทำความสะอาดวางขายตามข้างถนนหรือในตลาด วิธีปรุงเป็นอาหาร คือแกง นึ่ง ตำน้ำพริก โดยชาวบ้านจะมีวิธีดูว่าเห็ดชนิดใดกินได้ชนิดใดกินไม่ได้

ดังนั้น อาหารของคนเชียงรายจึงอยู่บนพื้นฐานของความโน้มเอียงของอุปนิสัย ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดเป็นสิ่งที่แฝงฝังอยู่ภายใต้จิตสำนึก ผ่านประสบการณ์ในชีวิตมาว่าคนเชียงรายต้องกินข้าวหนึ่งได้ กินเป็น อาหารที่กินกับข้าวหนึ่งได้อร่อยต้องเป็นอาหารพื้นเมืองที่มีลักษณะแห้งขึ้น ขลุกขลิก และน้ำตามลำดับ รสชาติต้องออกเค็ม ได้ความหวานจากวัตถุดิบที่ใช่ปรุง เช่น เนื้อและผัก ถึงแม้ความเชื่อเรื่องอาหารจากประเพณี พิธีกรรม แนวปฏิบัติที่ได้รับการสั่งสมมาและไม่ได้รับคำอธิบายถึงเหตุผลก็ตาม แต่เมื่อนำมาพิจารณาแล้วล้วนแต่มีเหตุผลที่สามารถอธิบายได้ แต่ในบางกรณีหากไม่ปฏิบัติตามก็ไม่ได้เกิดความเสียหายใด ๆ ข้อห้ามเกี่ยวกับอาหารนั้น ๆ ก็จะถูกลืมเลือนไปไม่ปฏิบัติตาม และในช่วงที่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เข้ามา คนเชียงรายได้รับกระแสนิยมอาหารต่างชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ความโน้มเอียงของอุปนิสัยยังคงเป็นตัวยึดเหนี่ยวให้ผู้คนในสังคมนิยมอาหารล้านนาเชียงรายอยู่ โดยการบอกกล่าวถึง

เหตุผล คุณค่าที่มีประโยชน์ต่อร่างกายจากกระแสการสื่อสารของคนรักสุขภาพ และโดยเฉพาะ การมีราคาข่อมเยากว่า ดังนั้นอาหารพื้นเมืองล้านนาจึงยังคงอยู่คู่กับคนเชียงรายและสังคม เชียงรายต่อไป

บทที่ ๕ สรุปและอภิปรายผล

5.1 สรุปผลการศึกษา

ในบทสรุปการวิจัยเรื่อง“เชิงรายนก” การเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์จากสินค้าสู่ทุนวัฒนธรรม ที่แสดงภาพรวมของความเป็นเชิงราย จากการศึกษารายของสินค้าผลิตภัณฑ์และภูมิปัญญาในบทที่ 4 ให้ กลายเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่จับต้องไม่ได้ เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมของคนเชิงราย เช่นการ ต้อนรับและการรับรองผู้มาเยือน วิถีชีวิต บุคลิกภาพ รสนิยม สำเนียงภาษา และที่สำคัญคือศักดิ์ศรีความ ภาคภูมิใจในความเป็นเชิงราย ซึ่งจะทำให้สินค้าทั้งหมดมาบูรณาการกัน ได้รวมถึงเป็นการภูมิคุ้มกันที่มาจากภูมิปัญญา

โดยงานวิจัยนี้ได้ดำเนินงานวิจัยด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นกลุ่ม เกษตรกรรม กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม และกลุ่มอาหาร ตลอดจนการเข้าพื้นที่ใน การศึกษาอย่างมีส่วนร่วมด้วยการสังเกตและบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ในระยะเวลา 12 เดือน เพื่อนำมาเรียบเรียงเชื่อมโยง ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม

ในการศึกษาพบว่าประเด็นที่สำคัญมี 4กลุ่มหลักดังนี้

1.กลุ่มผลิตภัณฑ์ทางเกษตรที่ผ่านมานั้นจังหวัดเชียงรายเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบที่เป็นต้นทางเท่านั้นและ การนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมูลค่าจะเป็นกลุ่มทุนต่างๆและนำไปเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ชา ที่ จังหวัดเชียงรานั้นเป็นพื้นที่ที่ปลูกชาได้ดีโดยมีความสูงของพื้นที่ที่เหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามก็มีบางพื้นที่ที่ ปลูกชาได้ดีที่สุดคือที่ดอยแม่สลอง เนื่องจากมีรสชาดที่ ชม หอม และหวานในชาใบเดียวกันขณะที่ดื่มน้ำ ซึ่ง ชาที่ปลูกในพื้นที่ราบไม่สามารถทำได้ (แต่ยังไม่มีการจดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์) ทั้งนี้ชาที่ดอยแม่สลองนี้เอง ถึงแม้ว่าจะมีขายในพื้นที่แต่การค้ำรายใหญ่นั้นเป็นการส่งไปหีบห่อและใส่ตราของต่างประเทศโดยยังไม่มี ตราของแม่สลองขายในต่างประเทศหรือเพิ่มมูลค่าจากชาอย่างจริงจัง ทั้งนี้เรื่องราวแบบนี้เกิดขึ้นใน ผลิตภัณฑ์การเกษตรอื่นๆเช่นสับปะรด นางแล และสับปะรดภูแล ซึ่งเป็นผลไม้ที่มีรสชาดเป็นเอกลักษณ์ และไม่สามารถปลูกในที่อื่นให้เหมือนที่ปลูกที่ตำบลนางแลได้ และมีคนเข้าใจผิดในเรื่องสายพันธุ์เป็นอันมา ในขณะนี้ รวมถึงข้าวเหนียวเขียวที่อำเภอเชียงแสน และกาแฟที่ดอยช้างทั้งหมดนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้ เป็นสินค้าทุนทางวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 2 กลุ่มหัตถกรรม จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีศิลปหัตถกรรมที่พัฒนาจากธรรมชาติ เช่น หัตถกรรมเครื่องเรือน ไม้ไผ่ที่มีการออกแบบให้มีรูปลักษณะเฉพาะและผ่านการถนอมไม้ให้มีความยืดหยุ่น และ บางวัดได้สร้างเจดีย์ไม้ไผ่สาน พระไม้ไผ่สานเป็นเจดีย์ประธานในวัด ของเล่นไม้ไผ่ การจัดแสดงเทศกาล

ดนตรีและโคมไม้ไผ่ที่บ้านดอยดินแดงรวมถึงเครื่องปั้นดินเผาที่ดอยดินแดง ทั้งนี้มีช่างแกะสลักที่มีฝีมือมากมายเช่นสล่า คำจันที่ทำหัตถกรรมเครื่องไหว สล่าที่สลักให้กับบ้านคำ เป็นต้น

กลุ่มที่3 กลุ่มศิลปะและสถาปัตยกรรม นับเป็นจุดเด่นที่สุดของจังหวัดเชียงรายเนื่องจากจังหวัดเชียงรายมีศิลปินที่ดำรงชีพด้วยการสร้างผลงานศิลปะเป็นหลักพำนักอาศัยในจังหวัดเชียงรายเป็นหลักเป็นจำนวนมาก(ราว 80คน: พ.ศ. 2546) และศิลปินเหล่านั้นเป็นคนเชียงรายทั้งสิ้นการพำนักอาศัยที่จังหวัดเชียงรายที่เป็นเมืองท่องเที่ยวนี้ศิลปินแต่ละคนนั้นได้ส่วนใหญ่มิที่ส่วนหนึ่งให้คนที่คุ้นเคยเข้ามาชมผลงานศิลปะ บางท่านสามารถเปิดให้ผู้คนที่สนใจเข้าชมโดยมีการบอกกล่าวล่วงหน้า บางคนสามารถเปิดให้เข้าชมได้เป็นจำนวนมากๆ (เช่นวัดร่องขุ่น) บางบ้านให้ศิลปินต่างประเทศมาปฏิบัติงานศิลปะเป็นระยะเวลาต่างๆ หลายแห่งเปิดให้มีการแสดงผลงานศิลปะของศิลปินอื่นๆด้วย ทั้งนี้ตัวบ้านเองนั้นยังเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวศิลปินเองเช่นบ้านคำ วัดร่องขุ่น ดอยดินแดงฯลฯ ทั้งนี้มีการสืบทอดการจัดการดูแลบ้านศิลปินจากตัวศิลปินสู่ทายาทด้วย

กลุ่มที่4 อาหารและวิถีการกิน จังหวัดเชียงรายเป็นกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาที่ตามแต่สำหรับอาหารนั้นก็เป็อาหารล้านนาที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลักษณะรสชาตินั้นมีความเป็นเชียงรายเฉพาะกล่าวคือจะมีลักษณะที่ขลุกขลิกมากกว่า และมีรสชาติที่แตกต่างแต่อย่างไรก็ตามในฐานะที่เป็นเมืองชายแดนจึงมีการผสมผสานระหว่างอาหารชาติพันธุ์ต่างๆและอาหารระหว่างประเทศที่ติดกับเชียงราย เช่นอาหารจีนยูนนาน มุสลิม อาหารพม่า และอาหารแบบอานานิคมของสปป.ลาว แต่การพัฒนาารูปแบบการกินอาหารและการทำให้อาหารมีมูลค่าเพิ่มจากฐานภูมิปัญญาอันเช่การจัดลำดับคุณค่าอาหารเช่น อาหารเกียรติยศไว้รับประทานในกรณีพิเศษ อาหารพิธีกรรมอาหารมงคล

5.2 การอภิปรายผลการศึกษา

5.2.1 คุณค่าของสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ”เชียงรายรายภัณฑ์”

การศึกษาพบว่าทุนทางวัฒนธรรมของเชียงรายประกอบด้วยทุนทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ในการผลิตผลทางการเกษตรกรรมทำให้พืชพันธุ์ต่างๆมีลักษณะเฉพาะตัวถึงแม้ว่าจะนำพันธุ์พืชมาจากแหล่งอื่นๆ แต่เมื่อมาปลูกที่เชียงรายแล้วก็จะทำให้เกิดผลผลิตที่แตกต่างได้เช่น สับปะรดภูแล และชา แต่สำหรับกาแฟแล้ว กิดการคัดสรรพันธุ์โดยมนุษย์แต่เมื่อมาปลูกในเชียงรายก็จะทำให้มีลักษณะที่แตกต่างได้

ในส่วนของกลุ่มศิลปวัฒนธรรมและศิลปกรรมนั้นเชียงรายประกอบด้วยกลุ่มคนทำงานศิลปะจำนวนมากคนเหล่านี้ได้สร้างรูปแบบทางศิลปกรรมขึ้นอย่างมีเอกลักษณ์กล่าวโดยสรุปคืองานศิลปะและงานหัตถกรรมศิลป์มีความเป็นอิสระสูงมีรูปแบบที่เป็นล้านนาที่แสดงถึง “ความเข้มแข็งและชีวิตที่เป็นจริง”

มากกว่าการประดิษฐ์แบบศิลปะราชสำนักสกุลเชียงใหม่และแตกต่างจากกลุ่มล้านนาตะวันออก(น่าน แพร่ พะเยา) ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมหลวงพระบาง

ในเรื่องอาหารนั้น เชียงรายมีผลิตภัณฑ์อาหารที่มีลักษณะคล้ายกับวัฒนธรรมอาหารของล้านนาทั่วไปแต่สำหรับเชียงรายแล้วมีลักษณะอาหารที่แตกต่างในความเป็นธรรมชาติ “แบบดิบ” ที่เห็นเครื่องปรุงที่ชัดเจน มีน้ำพริกต่างๆมาเป็นตัวแยกแยะรสชาติ มีลักษณะอาหารที่แห้งกว่าวัฒนธรรมอาหารของล้านนาทั่วไป

5.2.2.การสังเคราะห์ทุนวัฒนธรรมในรูปแบบ “ความเป็นเชียงราย”

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งที่บุคคลได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เอื้อให้บุคคลสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนได้ ทั้งนี้มักเป็นสิ่งที่หลอมละลายอยู่ในตัวตนของบุคคล และแสดงออกผ่านทางพฤติกรรม เช่น ความรู้ ทัศนคติ กิริยามารยาท นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึงทรัพย์สินต่างๆ ที่มีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจ แต่สามารถมีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจได้ เช่น งานศิลปะ หนังสือ เอกสารรับรองทางวิชาการ โดยแบ่งออกเป็นทุนรูปแบบที่ 1 ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังในกาย ทุนรูปแบบที่ 2 ทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบที่สองปรากฏในรูปแบบของทรัพย์สินทางวัฒนธรรมทุนในรูปแบบที่ 3 คือการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในวงการเดียวกันสามารถสรุปได้ดังนี้

ทุนวัฒนธรรม	ความเป็นเชียงราย	ทุนวัฒนธรรม(สินค้า)
ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังในกาย	พื้นที่เชียงรายก่อเกิดผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะ ดังนี้คือ สับประด(นางแลและภูแล) ชาโดยเฉพาะแม่สะลอง ข้าวเหนียวเขี้ยววู เชียงรายยังก่อเกิดศิลปินที่มีความเป็นล้านนาที่อิสระชัดเจนเรื่อง“ความเข้มแข็งและชีวิตที่เป็นจริง” มีการสืบทอดลักษณะทางสกุลช่าง ศิลปะอย่างชัดเจน	ประวัติเรื่องเล่าของสินค้า ลักษณะเด่นของสินค้านิยาม พื้นที่เฉพาะ การสืบทอด การฝึกฝน
ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในรูปแบบของทรัพย์สินทางวัฒนธรรม	รสนิยมเชียงรายเป็นรสนิยมที่แตกต่างจากล้านนาทั่วไปกล่าวคือมีความเป็นธรรมชาติและเรียบง่ายสงบ แต่มีความตื่นตัวใน “ความไม่เชื่อของรสนิยม” ตัวสินค้าได้รับการออกแบบที่อิงธรรมชาติมากกว่าล้านนาทั่วไป	ตัวสินค้าที่มีได้รับการออกแบบสร้างสรรค์ที่มีรสนิยม
ทุนในรูปแบบการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในวงการเดียวกัน	เชียงรายได้สร้างทุนทางสังคมผ่านการรับรองผลิตภัณฑ์ที่มีความยาวนานในเรื่องสการจดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการรับรองศิลปินเช่นเชียงรายมีศิลปินแห่งชาติ และการรับรองความเป็นศิลปินเชียงรายจากจังหวัดเชียงราย มีกิจกรรมการเปิดบ้านศิลปิน และก่อกำเนิดชุมชนศิลปะแบบไม่เป็นทางการขึ้นซึ่งเรื่องเหล่านี้จะกลายเป็นทุนอย่างชัดเจนในอนาคต	การรับรองจากสถาบันที่น่าเชื่อถือของสินค้าเช่น การประกวดแข่งขัน การได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ ฯลฯ

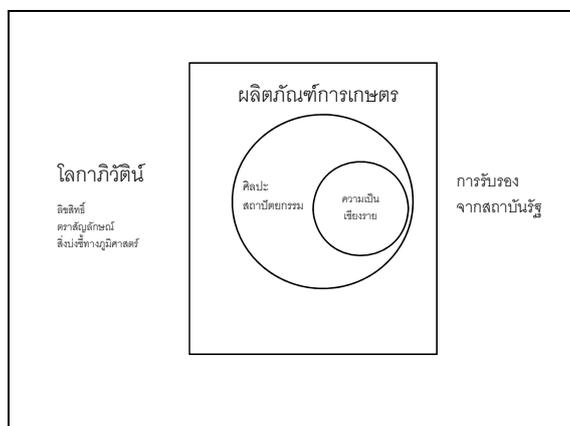
ในส่วนที่ไม่สามารถจัดเข้าเป็นกลุ่มทุนทางวัฒนธรรมที่มีความชัดเจนได้คือกลุ่มอาหารและวิธีการบริโภคอาหารที่ยังไม่มีการจัดการเชิงวัฒนธรรมที่ดีเพียงพอ ทั้งในการออกแบบการกิน วิธีการกิน การประเมินคุณค่าอาหารในชั้นของอาหารซึ่งทางเชียงรายควรนำเรื่องนี้มาเป็นประเด็นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมต่อไป

5.2.3.รูปแบบการเชื่อมโยงเชิงสร้างสรรค์ระหว่างสินค้าในฐานะทุนวัฒนธรรม

การวิจัยครั้งนี้พบว่าสิ่งที่ผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมไม่สามารถมีชีวิตได้อย่างโดดเด่นดังนั้นการพสร้างคุณค่าให้เกิดกับผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมนั้นจึงต้องประกอบด้วยบริบททางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง และต้องเชื่อมโยงเป็นห่วงโซ่คุณค่าซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นถึงลำดับการผลิต

จากการเกษตรกรรมเชิงพื้นที่เฉพาะสู่งานศิลปกรรม เพื่อจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

สำหรับเชิงรายนแล้วสามารถสรุปเพื่อเป็นรูปแบบของการเชื่อมโยงได้ดังนี้

ซึ่งจะเห็นได้ว่าเชิงรายนทัศน์ต้องมีการจัดการที่เป็นระบบ ที่เชื่อมโยงไปสู่ความเป็นเชิงรายน

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องเชิงรายนทัศน์นี้อาจยังไม่ครอบคลุมเรื่อง วรรณกรรม คติความเชื่อ และกวีสำหรับ การศึกษาที่จะสามารถอธิบายทุนทางวัฒนธรรมให้ครอบคลุมคงต้องรวมกลุ่มเหล่านี้เข้าไปยังการศึกษาด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จอห์น ฮาวกิน (2552) เศรษฐกิจสร้างสรรค์เขามั่งคั่งจากความคิดได้อย่างไร แปลโดยคุณากร
 วาณิชกุล ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพฯ
- ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (2550) เศรษฐกิจของทัพลินเชิงสัญลักษณ์ แปลโดย ชนิตา เสี่ยงมไพศาลสุข
 สำนักพิมพ์คบไฟ กรุงเทพฯ
- คอยธิเบสร์ ดัชนี. 2552 บ้านดำ ภาชนะห่อหุ้มจิตวิญญาณของถวัลย์ ดัชนี. วิทยานิพนธ์
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง(2548) การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย โดย
 ทุนวิจัยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย
- _____ (2548)รูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวบ้านศิลปิน จังหวัดเชียงราย
 โดยทุนวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- สายรุ้ง ธาดาจันทร์ 2553 อาหารล้านนาในวิถีวัฒนธรรมเชียงราย วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหา
 บัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง